

Kvalita života uživatelů sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Bc. Jarmila Coufalíková

Diplomová práce
2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jarmila COUFALÍKOVÁ**

Osobní číslo: **H10389**

Studijní program: **N 7501 Pedagogika**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Kvalita života uživatelů sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti kvality života.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu v oblasti kvality života uživatelů sociálně aktivizační služby pro rodinu s dětmi.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GILLERNOVÁ, I., V. KEBZA a M. RYMEŠ. Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2798-1.

MAREŠ, Jiří. Kvalita života u dětí a dospívajících. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-65-9.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.

MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

PAYNE, Jan et al. Kvalita života a zdraví. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-657-0.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Eva Machů, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **27. dubna 2012**

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 27.4.2012

Čestmír Holomáček

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

⁽¹⁾ Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na kvalitu života rodiny jakožto uživatele sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Teoretická část se orientuje na ústřední téma této sociální služby a tím je rodina v krizi, pro kterou je v současnosti typický nízký ekonomický status. Více se zabývá problematikou jako nezaměstnanost, zadlužení, chudoba, ale také kvalitou života. Praktická část si klade za cíl zmapovat vliv nízké ekonomické situace na kvalitu života uživatelů sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Kvalita života je specifikována na sociální oblast života rodin, která je pro společnost nejvíce skrývaná a chráněná.

Klíčová slova: kvalita života, rodina, sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi, chudoba, nezaměstnanost, krize.

ABSTRACT

This thesis is focused on the life quality of the family as a client of the social activation services for families with children. The theoretical part is oriented on the main topic of these social services - family in crisis, which is mostly financial. Increased attention is paid to unemployment, debts, poverty, but also a quality of the life. The practical part aims is to analyze the impact of the bad economic situation on the life quality of the clients of the social activation services for families with children. The life quality is specified in the area of social life of families, which is the most protected and hidden from society.

Keywords: quality of life, family, social activation services for families with children, poverty, unemployment, crisis.

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala své vedoucí diplomové práce Mgr. Evě Machů, Ph.D. za odborné rady a cenné připomínky, které mi poskytla při zpracování diplomové práce.

Dále bych chtěla poděkovat sociálním pracovnícům Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v Uherském Brodě za jejich ochotu a pomoc. Poděkování také náleží respondentům, bez nichž by nebyla možná realizace výzkumné studie.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 RODINA	13
1.1 FUNKČNOST RODINY	14
1.1.1 Funkce rodiny.....	15
1.2 EKONOMIKA A PROVOZ RODINY	17
1.2.1 Nezaměstnanost.....	18
1.2.1.1 Nezaměstnanost v číslech	18
1.2.1.2 Důsledky nezaměstnanosti.....	19
1.2.1.3 Boj proti nezaměstnanosti v České republice: změny od 1. 1. 2012 ...	21
1.2.2 Zadlužení rodiny	23
1.2.3 Chudoba	26
1.2.3.1 Vliv chudoby na děti.....	28
1.2.3.2 Chudoba v kontextu kvality života	30
1.2.3.3 Chudoba v České republice a Evropské Unii	30
1.2.4 Státní podpora nemajetným v České republice	32
2 KVALITA ŽIVOTA	35
2.1 DEFINOVÁNÍ POJMU KVALITA ŽIVOTA	35
2.2 ROZSAH POJETÍ KVALITY ŽIVOTA	37
2.3 TERMÍN „KVALITA ŽIVOTA“ V HISTORII AŽ PO SOUČASNOST	38
2.4 KVALITA ŽIVOTA Z RŮZNÝCH HLEDISEK.....	39
2.4.1 Psychologické hledisko	41
2.4.2 Sociologické hledisko	42
2.4.3 Medicínské hledisko.....	42
2.5 KRITIKA TERMÍNU KVALITA ŽIVOTA.....	43
2.6 HODNOCENÍ KVALITY ŽIVOTA	43
2.6.1 Dimenze kvality života	43
2.6.1.1 Subjektivní a objektivní dimenze kvality života.....	44
2.6.1.2 Dimenze kvality života dle účelu měření	44
2.6.2 Srovnávání v souvislosti s kvalitou života	46
2.6.3 Metody měření kvality života	47
3 SOCIÁLNĚ AKTIVIZAČNÍ SLUŽBA PRO RODINY S DĚTMI	49
3.1 KRIZE.....	50
3.1.1 Příčiny krize	51
3.1.2 Typologie krizí	51
3.1.3 Řešení krize.....	53
3.2 SANACE RODINY.....	56
II PRAKTICKÁ ČÁST	58
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	59
4.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÝ PROBLÉM	59
4.2 TYP VÝZKUMU	60
4.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	60
4.3.1 Výběr výzkumného souboru	60

4.3.2	Místo výzkumu: Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi v Uherském Brodě.....	61
4.3.3	Charakteristika výzkumného souboru.....	61
4.4	METODY ZÍSKÁVÁNÍ KVALITATIVNÍCH DAT	63
4.5	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	63
5	REALIZACE VÝZKUMU	64
6	VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	65
6.1	OTEVŘENÉ KÓDOVÁNÍ.....	65
6.1.1	Oblast: manželství / partnerství.....	65
6.1.1.1	Kategorie č. 1: Finance v manželství.....	65
6.1.2	Oblast: děti	69
6.1.2.1	Kategorie č. 2: Vztahy	69
6.1.2.2	Kategorie č. 3: Stísněné bydlení	73
6.1.3	Oblast: volný čas	77
6.1.3.1	Kategorie č. 4: Zájmové kroužky dětí	77
6.1.3.2	Kategorie č. 5: Volný čas rodiny	80
6.1.4	Oblast: rozšířená rodina	84
6.1.4.1	Kategorie č. 6: Kontakt s rozšířenou rodinou	84
6.1.4.2	Kategorie č. 7: Rodinná soudržnost.....	87
6.1.4.3	Kategorie č. 8: Reakce rozšířené rodiny.....	89
6.1.5	Oblast: přátelství	92
6.1.5.1	Kategorie č. 9: Nepotřebné kamarádství.....	92
6.1.5.2	Kategorie č. 10: Jistota podpory	95
6.1.6	Oblast: SASRD	97
6.1.6.1	Kategorie č. 11: Pomoc SASRD.....	97
6.2	AXIÁLNÍ KÓDOVÁNÍ	99
6.3	SELEKTIVNÍ KÓDOVÁNÍ	102
	ZÁVĚR	106
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	108
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	115
	SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK.....	116
	SEZNAM PŘÍLOH.....	117

ÚVOD

Současná doba je charakteristická velkými změnami, což se nevyhne také změně rodiny. Proměnou si prochází v nejrůznějších oblastech, mnohdy je skloňována problematika dvoukariérních manželství nebo také odsouvání rodičovství na pozdější věk, ale čím dál tím častěji jsou rodiny ohroženy opačným fenoménem, a sice velkou nejistotou v zaměstnání rodičů. To znamená mimo jiné finanční nestabilitu, k níž velkou měrou přispívají půjčky, úvěry. V případě pravidelného nesplácení jsou peněžní půjčky, prvně pojímané jako impuls k lepší budoucnosti, jako propasti ve formě zadlužení. Cestu ke krizové situaci nemusí dláždít pouze nezaměstnanost či finanční půjčky, ale také zhoršení zdravotního stavu či problémy spjaté s rodičem samoživitelem aj. V životě každého člověka může nastat zlom, který převrátí veškeré jeho sny a plány do budoucna. Reakce, postoje lidí na životní krizi a strategie k řešení se liší. Není nic neobvyklého, když se snaží vyhledat pomoc zvnějšku. Rodiny také mají možnosti vyhledat odbornou pomoc, která je jim nabízena mimo jiné sociálně aktivizační službou pro rodiny s dětmi.

Bezesporu jsou peníze k životu velmi důležité a pro každého jinak hodnocené. To dokazují výsledky následujícího výzkumu. Vlastnit hodně peněz a žít si dobře se v pomyslném žebříčku hodnot řadí až za rodinu, děti, partnera a dobře placenou práci, která člověka baví. Hodnota peněz předstihující význam rodiny je u svobodných a bezdětných mladých lidí. Zatímco obecně u mužů a lidí bez maturity lze sledovat tendence k větší váze peněz a dobrému žití, ženy více inklinují k rodinným hodnotám (Höhne, Kuchařová, Svobodová, Šťastná, Žáčková, 2010).

Ať chceme či nikoli finance významným způsobem avšak různou měrou ovlivňují naši spokojenost se životem bez ohledu na to, jestli si to uvědomujeme nebo ne. Jak popisuje Janečková (2005) kvalitu života ovlivňují životní události jednak v aktuálním prožívání, ale i dlouhodobou kvalitu života spojenou s uspokojováním potřeb rozvoje a růstu, naplňování životních cílů apod. Životní událost může znamenat tedy změnu perspektivy, hodnot, smyslu života, zabrzdění rozvoje až vážné ohrožení zdraví (Janečková, 2005). Za takovou životní událost můžeme považovat i změnu ekonomické situace. Považuji za důležité uvědomit si, že jakási životní spokojenost rodičů se významným způsobem zrcadlí na jejich dětech.

Tyto skutečnosti mě donutily k zamyšlení se nad tím, jak hodnotí kvalitu svého života uživatelé sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, tedy ty rodiny, které se ocitly v krizi a dovedou ji samy řešit, proto potřebují pomocnou ruku odborné sociální služby. K sociálně aktivizační službě mě přivedla praxe, protože řešená problematika mě velmi zajímá.

Cílem teoretické části diplomové práce je popsat rodinu s dětmi z ekonomického pohledu, neboť jej považuji za velké téma současnosti. Jak už bylo předesláno, ekonomická situace je silně spjata s kvalitou života, snažím se tedy o větší pochopení této problematiky. Cílem praktické části je snaha o porozumění vlivu nízké ekonomické situace na kvalitu života rodin jakožto uživatelů sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (dále jen SASRD) a následně formulovat doporučení do praxe směřované cílové skupině.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Rodinu lze charakterizovat jako nejvýznamnější společenskou skupinu a zároveň instituci, která je součástí společenské struktury a základní ekonomickou jednotkou. Pro rodinu jsou typické úzce vázané vnitřní vztahy. Lze na ni pohlížet jako na rodinný cyklus, společenskou skupinu, která je vývojově i svým postavením ve společenské struktuře primární. Dá se o ní hovořit také jako o sociálním prostředí v kontextu vývoje dítěte. Z ekonomického hlediska je na rodinu nahlíženo jako na domácnost (Maříková, 1996 b)).

Rodinu můžeme považovat za malou skupinu lidí, kterou váže dohromady věrnost, spolupráci, tradice, zvyky a jazyk. Hranice jsou rozlišitelné ale i pevné a flexibilní. V rámci toho mikrosystému se vzájemně členové ovlivňují. Rodina je část makrosystému, který na ni i jednotlivé členy působí v oblasti sociální, ekonomické apod. Každá rodina se utváří, mění svou strukturu, fungování, vztahy atd. (Colorosová, 2008). Ovšem rodina prošla změnou ve společenském kontextu, tím se budu zabývat následovně.

Rodina se stále mění, vyvíjí a také v závislosti na změně společenských a ekonomických podmínkách. Proto jsem se rozhodla zařadit na úvod charakteristické znaky současné české rodiny.

Jedním ze znaků je změna očekávání trvalosti vztahu. Znamená to, že se jeden z členů rodiny nechce pro ni „obětovat“ a nechce riskovat. Přibývá řada různých společenských soužití, jako nesezdaná manželství, oba partneři mají svou domácnost nebo partnerství bez dětí (Šulová, 2011).

Velmi alarmující je skutečnost, že Česká republika patří mezi státy s nejvyšším počtem rozvedených manželství (Šulová, 2011). Pokud manželé zplodili děti, po rozvodu bývá nejčastější varianta, kdy zůstává rodina, respektive děti s matkou. Rodina s jedním rodičem je nejvíce ohrožená chudobou, což má dopad i na dítě (Matoušek, Pazlarová, 2010). Dochází tedy k nízké stabilitě rodiny, která dle výzkumů mezinárodního šetření rodiny a reprodukce souvisí s typem soužití. Pár, který spolu nežil před uzavřením manželství, se může těšit na dlouhé soužití v manželství, neboť právě přímá manželství se uvádí jako nejstabilnější (Šulová, 2011).

Typickým znakem se stává odklad uzavření prvního manželství do 30 let a s tím souvisí odsouvání rodičovství na pozdější dobu. To může mít za následek snižování porodnosti způsobené změnou hodnotové orientace s posílením individualizace. Narůstá dobrovolné

bezdětnosti nebo rodiny pouze s jedním dítětem. Pro ženy je stále více příležitostí, jejich vzdělanost roste a kariéra je na vyšší příčce než plozením dětí. Jako jednou možnou příčinou snižování porodnosti je ekonomická nejistota rodiny (Šulová, 2011).

Změny nastaly i v oblasti intimního života v partnerství. Nejprve předmanželská zkušenost v oblasti sexu je společností běžně přijímána. První intimní zkušenost mladých lidí se pojí s nezralostí psychosociální, ale pouze zralostí fyziologickou (Šulová, 2011).

Pro současnou rodinu je charakteristická akceptace dvoukariérové rodiny, kdy péče o potomky je svěřena někomu jinému a výchovné působení nahrazují instituce. S tím dále souvisí absence či omezování bezprostředních kontaktů a komunikace mezi rodiči a jejich dětmi. Dále si děti neosvojují důležité aspekty společně vykonávaných činností posilující soudržnost (Šulová, 2011).

Znepokojující je takové silící diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně. Mnohdy hrozí až sociální vyloučení. Je to poměrně snadné, vzhledem k tomu, že se hodně rodin nachází v nižších příjmových pásmech, snaží se řešit svou finanční situaci neúměrným zadlužením. Jako příklad důsledku této skutečnosti lze uvést šikanování dítěte ze sociálně slabé rodiny (Kraus, 2008).

1.1 Funkčnost rodiny

V zákoně o rodině se v prvních řádcích můžeme dočíst, že po uzavření manželství mezi mužem a ženou se předpokládá založení rodiny a náležitá, spořádaná výchova dětí (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině). V literatuře se uvádí, že rodina musí splňovat několik funkcí. Nejprve je třeba zdůraznit, jak se charakterizuje funkční rodina. Mezi nejdůležitější faktory se uvádí tvořivost, adaptabilita, jasně vymezené role, podpora autority, vhodná komunikace a způsob vyjadřování a řešení konfliktů. Zdravá rodina respektuje autonomii každého člena, klade důraz na osobní zodpovědnost, nezávislost myšlení a hodnocení (Šulová, 2011).

1.1.1 Funkce rodiny

Pro další pokračování je důležité si vymezit základní funkce rodiny, které jsou platné pro každou rodinu a jejich narušení má neblahý vliv nejenom na stabilitu rodiny, ale zejména na dítě.

1. Biologická, reprodukční funkce rodiny

Prvořadá funkce rodiny je biologická, reprodukční funkce. Jak už název napovídá, její hlavní úlohou je plození dětí. Porodnost může být ovlivněna nebiologickými faktory jako např. populační politikou státu, bytovou situací partnerů, uplatněním na trhu práce, náboženstvím atd. Jak už bylo předesláno, lidé odkládají plození dětí na pozdější věk. Avšak znepokojující je stále častěji se objevující jev, kdy se u jednoho z partnerů snížila plodnost. V takovém případě musí přijít na řadu asistovaná reprodukce. Dnešní pohled na rodinu je stále častější jako na sociální strukturu, kde dochází k naplňování potřeb všech členů, a už méně jako na strukturu, jejímž cílem je zachování rodu, zajištění potřeb zejména dítěte a jeho zdravý vývoj (Šulová, 2011).

2. Materiální, ekonomická funkce rodiny

V rámci povolání se rodinní členové zapojují do výrobní či nevýrobní sféry, a tím napomáhají k rozvoji ekonomickému systému společnosti a zároveň je rodina spotřebitelem, což zase podporuje trh. Snadno může dojít k poruše této funkce, což má za následek hmotný nedostatek rodiny (Kraus, 2008).

3. Výchovná, socializační funkce rodiny

Pokud mluvíme o fungující rodině, je pro dítě první sociální skupinou, kde si osvojuje normy, hodnoty, komunikaci, způsob řešení situací a přejímá sociální role, formuje si vlastní identitu a sebehodnocení. Dítě se v rodině učí v rámci společně sdíleného prostoru a času nápodobou vzoru, společnou činností a soužitím. Rodina také působí jako regulátor nežádoucích činností. Výchovná a socializační funkce je jen velmi obtížně nahraditelná, neboť každodenní soužití s oběma rodiči poskytuje dítěti zdravý vývoj. Dítěti je předáván model chování obou pohlavních pólů (Šulová, 2011).

4. Ochranná (zaopatřovací, pečovatelská) funkce rodiny

Tato funkce spočívá v zajišťování životních potřeb všech členů rodiny. Jde o biologické, hygienické či zdravotní potřeby (Kraus, 2008).

5. Emocionální funkce rodiny

Emocionální funkce rodiny je nezastupitelnou, neboť potřeba zázemí, podpora, pomoc, sdílení zážitků, společné historie, rituálů, důvěrností, společných plánů, pocit něčeho trvalého a jistého je důležitá a potřebná pro všechny (Šulová, 2011).

6. Funkce rodiny podporující rekreaci, relaxaci, zábavu

Tato funkce se projevuje např. v tom, do jaké míry členové rodiny společně tráví volný čas, čemu se věnují apod. (Kraus, 2008).

Rodinné fungování je také vymezeno ve čtyřech oblastech. Je to osobní fungování (např. spokojenost se svou rolí v rodině), manželské / partnerské fungování, rodičovské a socioekonomické fungování (Sauber, 1993 cit. podle Sobotkové, 2007).

Z hlediska funkčnosti se definují tři typy rodin. Funkční rodina plní všechny své funkce přiměřeně. Dysfunkční rodina dostatečně nenaplňuje své funkce, život rodiny není zásadně ohrožen. Afunkční rodina nezvládá své funkce natolik, že je zásadně narušován socializační vývoj dítěte (Kraus, 2008).

I přes snahy rodinných členů plnit všechny zmiňované funkce se ve společnosti čím dál častěji setkáváme s mnohoproblémovou rodinou (neboli rodinou se zvláštními potřebami). Takto jmenovaná rodina má těžkosti ve více sférách svého fungování. Nejvíce se jedná o problémy s bydlením, financemi, výchovou dětí, partnerské vztahy, nemoci, závislosti, konflikty se zákonem atd. To může mít samozřejmě neblahý vliv na vývoj dítěte, kdy jsou ohroženy projevy sociálního selhávání. Může u nich vzniknout deprivací syndrom jako důsledek nenaplňování potřeb (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Funkčnost rodiny ovlivňuje tzv. osobnostně podmíněné faktory. Znamená to, že tutéž situaci vnímají různí lidé odlišně, což vyžaduje zvláště v prvních fázích společného soužití vyrovnání se. Může dojít například k neadekvátnímu řešení situaci jednoho z partnerů, anebo přináší do rodiny nevhodný model chování, což má posléze dopad na jejich děti. Sociální faktory, které mají vliv na stabilitu rodiny, mohou vyplývat z procesu socializace, z původní rodiny nebo z aktuální životní situace. Působení původní rodiny a především rodičovské dyády se projevuje při volbě partnera a při vytváření modelu vlastní rodiny. Obecně platí, že čím jsou si původní rodiny bližší, tím je pak soužití harmoničtější. Na partnerské vztahy a následně na rodinnou stabilitu mají vliv sourozenecké konstelace. Na

stabilitu rodiny působí aktuální vlivy, jde např. o bytovou situaci, finanční, mimomanželský vztah nebo patologie jako alkoholismus aj. (Šulová, 2011).

1.2 Ekonomika a provoz rodiny

Celkově největším problémem rodinných financí v České republice je nejprve chybějící finanční plánování. Češi nabyli v průběhu mnoha let špatné návyky pramenící v socialismu, který automaticky přerozděloval a distribuoval prostředky. Zatímco nebylo potřeba myslet na primární potřeby jako je zajištění bydlení nebo vzdělání aj., sekundární potřeby jako oblečení, jídlo, dovolená atd. nastoupily do popředí. Je zřejmé, že dnes se musí každý postarat o bydlení, zdraví, vzdělání i zajištění ve stáří, a to něco stojí. Socialismus uměle držel hodnotu českých korun vysoko, tedy ceny zboží a statků byly nastaveny nízko. Nabízí se možná rada do budoucnosti, lidé by si měli sami naplánovat zajištění primárních potřeb, neboť stát je nevalným garantem. Souvisejícím může být problém rodinných financí, kde je správné místo pro spotřební život. Obecně se doporučuje nejprve si zajistit primární potřeby a poté přicházejí na řadu sekundární. Pokud mají lidé co spořit, jsou k tomu svolní, ale pouze krátkodobě či střednědobě, nikoli už dlouhodobě. Neboť první dva druhy úspor přinášejí hmatatelnější efekt. Dalším problémem je chybné rozmístění majetku a nechuť investovat. Češi se přiklánějí ke konzervativnějším investicím, od skladby finančního majetku českých rodin se dá očekávat nízké reálné výnosy, tzn. Češi bohatnou mnohem pomaleji než se nabízí (Filip, 2006).

Domácnost je velmi obtížně přístupnou ekonomickou jednotou. Veškeré ekonomické i neekonomické dění se odehrává v soukromí za zavřenými dveřmi. V řešení ekonomických problémů rodiny jsou významné rozdíly ve vnímání kritérií problémů, odlišné je také řešení problémů a zároveň je ovlivněno emocemi členů rodiny. Děti jsou pro rodinu významnou výdajovou i příjmovou položkou. Nutno si uvědomit, že právě v rodině získávají děti informace o ekonomice a učí se v ní fungovat, tzn., že v budoucnu budou s velkou pravděpodobností opakovat ekonomické chování rodiny. Samozřejmě vlivů je více, například pohlaví, věk, vzdělání, sociální skupina nebo fungování ekonomiky dané země. Nicméně rodina je při ekonomickém učení dítěte velmi významná. Dítě zpočátku nezná a nechápe ekonomickou funkci peněz, dělitelnost nebo směnitelnost, ale vidí, jak rodiče nakupují, jak starší sourozenci hospodaří nebo jsou ovlivněny pohádkami a médii. Doporučuje se komunikace rodičů s dětmi o penězích a praktikovat výchovná opatření

v tomto směru. Měly by znát nejenom hodnotu peněz, ale naučit se i plánovat a pochopit systém půjček, dále mají znát platební systém, peněžní služby, zdroje příjmů, základní ekonomické pojmy atd. Finanční ngramotnost může mít mnoho negativních důsledků v dlouhodobém efektu v dospělosti (Riegel, 2007).

U rodin spolupracující se SASRD je velmi častým problémem nízký ekonomický status. Ze své praxe vím, že bývá způsoben mnoha faktory, které se prolínají, a mnohdy je těžké určit, který z nich je ten prvotní. Často může být spojován s nízkou finanční gramotností rodičů, jejich nízkým vzděláním, dlouhodobou nezaměstnaností a velkou hrozbou podepsáním nevýhodných půjček. Proto považuji za důležité zaměřit se právě na ekonomickou oblast rodiny. Nejprve se zaměřím na velkou hrozbu současné doby a tím je nezaměstnanost a zadluženost. Dále vymezím chudobu a možnou podporu ze strany státu.

1.2.1 Nezaměstnanost

O významu práce není pochyb. Nejenom že přináší materiální prospěch, důstojnou existenci, ale také jiné hodnoty. Práce působí jako sociální pole, kde dochází ke kontaktům, vedení rozhovorů, poznávání nových lidí, ale také nových přátelství, vřazuje tedy člověka do sociálních vztahů. Pokud člověk zvládá své pracovní úkoly, získává nové schopnosti, odborné kompetence a rozvíjí se osobní identita. Práce dává člověku pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Rodiče, kteří vychovávají své děti, ukazují jim platné hodnoty a dále jim nabízí možnost ztotožnění a osobního příkladu a tím možné nápodoby (Buchtová a kol., 2002).

Velkou ekonomickou, psychologickou, sociální, ale i zdravotní zátěží je právě nedobrovolná ztráta zaměstnání. Práce je v naší společnosti pojímána jako vysoká společenská a osobní hodnota, proto je její ztráta vnímána jako životní selhání jedince a pro člověka velmi stresující (Buchtová a kol., 2002).

1.2.1.1 Nezaměstnanost v číslech

Výsledky analýzy vývoje příjmů a výdajů domácností ČR za prvních šest měsíců roku 2011 jsou optimistické, neboť klesla průměrná míra registrované nezaměstnanosti a současně se snížil průměrný počet evidovaných osob s nárokem na podporu v nezaměstnanosti o 17,1%. Důvodem je klesající úroveň podpory v nezaměstnanosti při jejím delším poskytování, změny ve struktuře příjemců podpor (nárůst podílu dlouhodobě nezaměstnaných) a přijatelné legislativní změny a také přispěla ekonomická krize a tím

zhoršující se výdělková situace. Průměrná měsíční výše podpory v nezaměstnanosti dosáhla v září 5 721 Kč (MPSV, a)).

Podle metodiky ILO ve 4. čtvrtletí roku 2011 dosáhla míra zaměstnanosti 66,1% a ve srovnání s totožným čtvrtletím předchozího roku vzrostla o 0,6%, meziročně však mírně poklesl počet zaměstnaných osob (15-64 let) o 3 300 (tj. o 0,1%) z důvodu snížení počtu osob v pozici zaměstnanců, ale zároveň vzrostl počet podnikatelů. Nepoměr mezi mírným poklesem celkového počtu zaměstnaných osob a významně rostoucí mírou zaměstnanosti je způsobena postupným odchodem lidí do ekonomické neaktivity. Stárnutí obyvatelstva bude přinášet při neměnné míře zaměstnanosti významný pokles celkového počtu zaměstnaných osob. Počet nezaměstnaných osob dosáhl 337 900 a v porovnání s rokem 2010 se celkový počet nezaměstnaných snížil o 25 100 osob. Oproti minulému roku se také snížil počet osob nezaměstnaných jeden rok a déle o 15 900 osob, činil 144 000 osob, tj. 42,6% z celkového počtu nezaměstnaných. Převážnou část nezaměstnaných tvoří skupina osob se základním vzděláním, nejlépe pak na tom jsou vysokoškoláci. Kvůli odlišné metodice zjišťování nastala diference mezi výší obecné míry nezaměstnanosti (ILO) a míry registrované nezaměstnanosti (MPSV). Míra registrované nezaměstnanosti MPSV dosáhla ve 4. čtvrtletí 2011 hodnoty 8,1 %, tj. o 0,6 procentního bodu méně než před rokem (Český statistický úřad, 2012).

Míra registrované nezaměstnanosti v ČR v únoru 2012 vzrostla na 9,2 %. I když oproti minulému roku druhého měsíce poklesla o 0,4 procentního bodu, v porovnání s měsícem lednem 2012 vzrostla o 0,1 p.b. To může být zdůvodněno chladným počasím, jež bránilo k zahájení sezonních prací (Plíková, 2012).

I přesto je nezaměstnanost velkým fenoménem současné doby, neboť způsobuje vážné problémy nejenom pro celý trh práce, ale také i pro rodinu samotnou.

1.2.1.2 Důsledky nezaměstnanosti

Ztráta zaměstnání není pouze omezení příjmu, ale také deprivace základních potřeb. Mění se postavení ve společnosti ale i v rodině. Zároveň se modifikuje psychika a chování člověka, neboť společnost hodnotí ztrátu zaměstnání negativně. Nejvíce nezaměstnaným chybí sociální kontakty. U nezaměstnaných může dojít k morálnímu prázdnu, což vede k patologickým přístupům (MPSV, a)).

Nejde jenom o pokles životní úrovně nezaměstnaných, ale také o změnu v každodenním životě, společenských vztazích a hodnotách. Je třeba si uvědomit, že člověk ztrácí roli, tedy identitu a sebeúctu, dále pak účast na společenském a politickém životě a pravidelném režimu. Důsledkem nezaměstnanosti může být pocit bezmoci. Nezaměstnanost má vliv i na postavení v rodině až na rozklad u rodinných vztahů. Zejména u dlouhodobé nezaměstnanosti se tyto její důsledky intenzivněji prohlubují. V krajním případě se mohou rozvinout i sociálně patologické jevy jako alkoholismus, kriminalita, prostituce aj. Nezaměstnanost vyvolává stres, který atakuje imunitní a kardiovaskulární systém. Nemá však vliv pouze na fyzické zdraví, ale také na psychické zdraví (Mareš, 1998).

Byť mají lidé dlouhodobě nezaměstnaní nedostatek financí, mají naopak dostatek času. Z psychologického hlediska se mění jejich vnímání času. Celý den pomalu ubíhá, lidé jsou laxnější a více se ubírají k činnostem jako je dívání se na televizor nebo ležení v posteli. Kvalitní trávení volného času může být znemožněno právě nedostatkem peněz (Mareš, 1998). Já se však domnívám, že i když jsou finance velmi důležité, najdou se činnosti, které lze považovat za kvalitně strávený čas s minimálními výdaji. Mám na mysli například četbu knih, výlety do přírody nebo hraní her s dětmi.

V rodině se promítá nezaměstnanost snížením až nedostatkem finančních prostředků, ale také krizí rodinného systému a narušením denních zvyklostí. Není výjimkou ani změna v sociálních vztazích až sociální izolace rodiny. Mění se také rozdělení domácí práce. Velmi bolestivé může být pro jedince ztráta statusu v rámci rodiny (Mareš, 1998).

I když je ztráta zaměstnání člena rodiny velkou újmou a má negativní důsledky, pro nezaměstnaného má jistě pozitivní význam podpora rodiny. Při zvládání životní situace je často uváděn právě životní partner jako duševní opora v zátěžové situaci jako je nezaměstnanost (Buchtová a kol., 2002). Nejenom vlastní rodina, ale i rozšířená může být nápomocna. Zejména pak je podpora poskytována ze strany rodiny ženy, často matky, a to v každodenních krizích a finanční podpory (Mareš, 1998).

Bezesporu dlouhodobá nezaměstnanost způsobuje frustraci kvůli nedosahování určitých příjmů až k sociálnímu vyloučení (Hubinková a kol., 2008). Nezaměstnaní lidé omezují sociální styky s širším okolím, avšak zarážející je skutečnost, že někdy dochází ke snížení frekvence styků i uvnitř nukleární rodiny. Důvodem omezení sociálních kontaktů může být absence prostoru sdílených společných životních zkušeností nebo pocit vlastní stigmatizace ztrátou zaměstnání. Platí však, že u mladých lidí v manželském či rodinném

svazku ztráta zaměstnání není pravidlem k omezení sociálních styků. Byť jsou tyto vrstevnické kontakty méně stabilní než u pevných rodinných vazeb, pozitivně snižují manželské napětí. Sociální sítě jsou velmi významné kvůli větší pravděpodobnosti k získání zaměstnání (Mareš, 1998).

Nezaměstnanost je jakousi pastí, neboť při dlouhodobé absenci zaměstnání ubírá lidem na jejich odbornosti, vzdělání a pracovních návycích. Zároveň pak jejich motivace pracovat se snižuje v závislosti na podpoře v nezaměstnanosti. Druhým problémem pramenícím z nezaměstnanosti je chudoba. I přestože lidé pobírají dávky a podporu v nezaměstnanosti, ale ty jsou variabilní a souběžně může dojít k životu na hranici sociální únosnosti (Hubinková a kol., 2008).

1.2.1.3 Boj proti nezaměstnanosti v České republice: změny od 1. 1. 2012

Státní politika zaměstnanosti v České republice je pod záštitou MPSV a Úřadů práce ČR. Je zakotvena v zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Politika zaměstnanosti zahrnuje zabezpečování práva na zaměstnání, sledování, vyhodnocování situace na trhu práce a tvorba, koordinace jednotlivých programů na úseku trhu práce, mezinárodních programů, oblast zaměstnanosti v rámci evropské strategie zaměstnanosti, hospodaření s prostředky a uplatňování aktivní politiky zaměstnanosti, rovné zacházení všech osob a podpora zaměstnávání osob, které mají ztížené podmínky na trhu práce (Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti).

Od 1. 1. 2012 nastaly změny v oblasti trhu práce v ČR. MPSV vytvořilo stručný přehled těchto změn zveřejněný na svých webových stránkách. Novela zákona o zaměstnanosti slibuje nové možnosti rekvalifikace, mění nástroje aktivní politiky zaměstnanosti a snižuje byrokracii (MPSV, 2011).

- **Nárok na podporu v nezaměstnanosti od 1. 1. 2012**

Změna podmínek nároku na podporu v nezaměstnanosti spočívá v úpravě délky rozhodovacího období. Je potřeba získat nejméně 12 měsíců doby důchodového pojištění, za poslední dva roky (ze tří na dva roky) před zařazením do evidence uchazečů o zaměstnání. Potřebnou dobu pojištění lze získat nejenom prací v zaměstnání, ale také prostřednictvím tzv. náhradních dob, tzn. doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně, péče o dítě do 4 let, doba výkonu veřejné služby nebo dlouhodobé dobrovolnické služby (MPSV, 2011).

Mění se také podmínky pro vstup do evidence uchazečů o zaměstnání na ÚP ČR. Pakliže člověk ukončí bez vážného důvodu sám nebo dohodou se zaměstnavatelem zaměstnání zprostředkované ÚP, nemůže se znovu evidovat na ÚP dříve než uplyne doba šesti měsíců ode dne vzniku tohoto zaměstnání. Stejně podmínky má člověk, kterému na základě hrubého porušení pracovních povinností ukončí zaměstnavatel pracovní poměr (MPSV, 2011).

- **Výše podpory**

Výše podpory v nezaměstnanosti a ani délka podpůrní doby pro její vyplácení se nemění, zájemci o ni ji získají pracněji. Jak vysoká je podpora v nezaměstnanosti se vypočítá z průměrného měsíčního čistého výdělku z posledního zaměstnání nebo z posledního vyměřovacího základu v rozhodném období. Pro první dva měsíce činí 65 %, pro další dva měsíce 50 %, a pro po zbývající podpůrní dobu 45 %. Na 45% se snižuje podpora v nezaměstnanosti také u uchazeče, který bez vážného důvodu ukončí zaměstnání. Délka pobírání podpory v nezaměstnanosti se liší dle věku uchazeče o zaměstnání. Do 50 let věku uchazeče o zaměstnání je to 5 měsíců, od 50 do 55 let 8 měsíců a více než 55 let 11 měsíců. Po té je možno pobírat sociální dávky životního a existenčního minima (MPSV, 2011).

Podpora v nezaměstnanosti není poskytována tomu uchazeči o zaměstnání, kterému náleží zákonné odstupné, odbytné nebo odchodné. Počátek doby pro poskytování podpory se posune o dobu, po kterou uchazeči o zaměstnání přísluší zákonné odstupné, odbytné nebo odchodné (MPSV, 2011).

- **Veřejná služba**

Uchazečům o zaměstnání v evidenci delší než 2 měsíce je nabídnuta veřejná služba v rozsahu 20 hodin týdně. Pakliže odmítne bez vážného důvodu, je vyřazen z evidence uchazečů o zaměstnání (MPSV, 2011).

- **Spolupráce s agenturami práce**

Pro rychlejší a efektivnější zprostředkováním práce nezaměstnaným umožní spolupráce Úřadu práce ČR s agenturami práce (MPSV, 2011).

- **Postih práce na černo**

Nelegální zaměstnávání způsobuje ztrátu desítek miliard korun ročně. Neboť člověk, který pracuje na černo, neplatí daně a ani sociální pojištění. Proto se kontrolní činnost

v oblasti zaměstnanosti nově slučuje pod Státní úřad inspekce práce, navyšuje se počet kontrolorů a tzv. mobilních kanceláří, tedy automobilů vybavených technikou potřebnou k výkonu efektivní a rychlé kontroly. Zpřísnuje se také postih za výkon nelegální práce a za umožnění výkonu nelegální práce zvýšeným pokutováním (MPSV, 2011).

Dlouhodobá nezaměstnanost v rodině zajišťuje větší pravděpodobnost ke stálému poklesu životní úrovně a tím se rodina dostává do finanční nouze a chudoby.

1.2.2 Zadlužení rodiny

Pro účely mé diplomové práce je stěžejní zmínit se o zadlužení rodiny, neboť právě rodiny jakožto uživatelé sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou takřka pravidelně hrozbou zadlužení ohroženy nebo ve větší míře se jich to přímo týká. Je to problém, který je v dnešní společnosti stále více se prohlubující. Nepřetržitě se valí reklamní nabídky, možnosti „výhodných“ půjček se na nás hrnou ze všech stran. Nemálo lidí v krizové situaci tak snadno využije těchto zdánlivě vysvobozujících nabídek. Ale bohužel opak je pravdou.

Přestože se v roce 2011 v meziročním srovnání intenzita peněžních úvěrů snížila, často pomáhaly v řešení výdajových potřeb domácností. Převážnou část vzestupu objemu bankovních peněžních půjček tvořily hypoteční úvěry a jiné úvěry spojené s bydlením. Dominovaly tedy úvěry na bydlení a to s dvoutřetinovým podílem na celkovém objemu úvěrů (MPSV, a)). Česká republika dohání v zadluženosti domácností ostatní vyspělé země Evropy. Nejvíce ohroženy jsou nízko a středně příjmové domácnosti, pro které je velká zátěž splácení úvěrů. Hrozí nebezpečí, které ohrožuje v konečném důsledku rovnováhu celé společnosti, neboť se mnoho domácností dostane do obtížně řešitelných finančních problémů (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Zadlužování domácností se měří několika metodami, které se často prolínají. Je to například metoda, která porovnává objem přijatých úvěrů v aktuální výši k finančnímu majetku rodin v aktuální výši nebo metoda, která určuje zadlužení dle podílu objemu dluhu na ročním disponibilním důchodu domácnosti (Smrčka, 2007).

Mnohdy bývá první úvěr rodiny určen na nějakou méně potřebnou věc. První žadatelé nejsou téměř nikdy odmítnuti, příjem rodiny by musel být opravdu velmi nízký. V dnešní době je systém finančních registrů více zdokonalený, tudíž finančníci disponují s mnoha informacemi o klientovi. V případě neposkytnutí půjčky se předlužená rodina obrací na zastavárny nebo nebankovní společnosti, které poskytují úvěry za velmi tvrdých podmínek (Smrčka, 2007).

Mnohdy pak dochází k zadlužování a neschopnosti splácet půjčky a úvěry. Řada rodin není schopna splácet, nasednou do pomyslného kolotoče, kdy si půjčí další peníze na úvěr k zaplacení předešlého úvěru. Velkým lákadlem jsou lákavé reklamy spotřebitelských úvěrů a rychlých půjček. V případě nespokojenosti se svou finanční situací má člověk možnost obstarat si určitý obnos peněz, který ovšem musí včas, s velkými úroky, často lichvářsky splatit (Hubinková a kol, 2008). Tento problém shledávám za velmi nebezpečný a bohužel častý u uživatelů SASRD. Mnohdy řeší aktuální situaci půjčením si dalšího úvěru, aniž by do budoucna přemýšleli nad tím, z jakých prostředků budou vracet vysokou měsíční částku a hrozí jim exekuce. Exekuce je zakotvena v Zákoně č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti.

Vysoké využití exekucí je možno vidět ve statistikách. Exekuční soudy v roce 2011 nařídily 936 219 exekucí, což je o 230 000 více než v roce 2010. V důsledku toho mírně stoupl i počet exekucí ukončených vymáhaním. Naopak ke znatelnějšímu nárůstu došlo v případě exekucí, které byly ukončeny zastavením. Nárůst byl zaznamenán také u exekucí na nepeněžitá plnění, v roce 2010 to bylo 4 113 a v roce 2011 už 6 455 exekucí (Báčová, 2012).

Pro mnoho rodin může být vysvobozením uvalením na sebe osobního bankrotu, který je zakotven v Zákoně č. 182/2006 Sb., o úpadku a jeho způsobech řešení (insolvenční zákon). Umožňuje splacení dluhů po dobu pěti let formou pravidelných měsíčních splátek fyzickým osobám, tedy ne podnikatelům. Dlužník si podá návrh na oddlužení soudu, který zkoumá, zda jsou splněny všechny podmínky. Pokud soud přijme návrh, způsob oddlužení je dvojitý, a to jednorázovým zpeněžením majetku dlužníka insolvenčním správcem nebo plněním dlužníka podle splátkového kalendáře (Smrčka, 2007). Zájem o osobní bankrot rapidně roste. Za rok 2011 dosáhl počet osobních bankrotů výše 11 451 (tj. 954 v průměru za měsíc), což je o 89 % více než v roce 2010 (tj. 518 osobních bankrotů v průměru za měsíc) (CCB, 2012).

Jsem přesvědčena o tom, že řešení problematiky zadlužení například exekucí je sice mnohdy velmi účinné, nicméně jej považuji za konečný způsob. Velmi by lidem usnadnilo situaci preventivní opatření. Možným preventivním řešením může být důkladné prostudování smlouvy před uzavřením půjčky ale zejména podpora finanční gramotnosti společnosti.

Byl vypracován Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách v roce 2007. Výuka finanční gramotnosti ve školách má přinést výhody jako zvýšení úrovně dovedností a znalostí, které mladí lidé uplatní při přechodu do dospělosti a v každodenním životě při hospodaření s penězi ve všech oblastech života. Dále má pomoci při řešení problémů a plánování (Riegel, 2007).

Ovšem zvyšování finanční gramotnosti v rámci tohoto projektu se nedotkne dospělé populace. Nabízí se jim například občanské poradny. V zahraničí se posilováním finanční gramotnosti zabývají více v rámci projektů, odborných článků, studií atd. Ze získané praxe zjistili vysokou efektivnost u programů zaštitěných zaměstnavatelem. Psychická podpora a motivace jsou důležité zejména u osob s nízkým SES, a proto se doporučuje realizovat programy ve známém prostředí. Dále vytvořili předpoklady a charakteristiky efektivního programu. Jde o jednoznačné poslání a cíl, znalost prostředí a účastníků (vhodné zapojit zástupce místní komunity), zajištěné zdroje (nejenom finanční, ale i lidské), evaluace, dostupnost, relevantní obsah, partnerství (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Možným zmírněním, které by pomohlo vymanit se ze zadluženosti, může být sestavení finančního plánu nebo snížení rodinných výdajů, které se člení na fixní výdaje a kontrolovatelné. Fixní jsou velmi těžké změnit nebo minimalizovat, jsou to splátky, platby leasingu za auto, inkaso apod. Tyto výdaje jdou sice snížit, ale pomaleji než kontrolovatelné výdaje. V krizové situaci se však mohou pohybovat směrem dolů, pokud lidé sníží své nároky například v bydlení nebo typu auta k nižšímu standardu. Kontrolovatelné výdaje se dají lehce ovlivnit dle uvážení, tedy výdaje za zábavu, oblečení aj. Právě snížení těchto výdajů může zvýšit čistý příjem. V zauzlené situaci se ocitají chudé rodiny, které prakticky veškerý vydělaný finanční obnos utratí za spotřební nákupy. Takřka nikdy nevlastní ani žádný majetek, který by jim vydělával další peníze, nemají automobil a bydlí v pronajatém bytě. Bohužel v situaci, kdy se takřka mění příjmy na výdaje, rodina nemá šanci zbohatnout (Filip, 2006).

1.2.3 Chudoba

Některá literatura ztotožňuje způsob života a kvalitu života popřípadě s životní úrovní. Životní úroveň se vymezuje ekonomicky, kvantitativně a s odlišením na životní úroveň společnosti a jednotlivce (domácnosti). Ve vztahu ke společnosti je životní úroveň chápána jako materiální blahobyt měřený hrubým domácím produktem na hlavu (HDP). Byť tyto dvě formy životní úrovně spolu souvisí, v rámci mé diplomové práce je však důležitější chápání životní úrovně jednotlivce či rodiny. Tou se myslí také materiální blahobyt, ale v kontextu úrovně spotřeby, materiálního vybavení a celkově věcí, které je možno si koupit a vlastnit. Ale zpět ke kvalitě života. Mnohdy je označována mj. jako kulturnost životního stylu ať už vlastnictví kulturních předmětů nebo výše vzdělání. V souvislosti s životní úrovní je obsahově termín kvalita života pojímán více široce. S pojmem životní úrovně úzce souvisí téma chudoby (Kubátová, 2010).

Příslušnost k sociální vrstvě silně ovlivňuje výskyt i zvládání nejrůznějších životních událostí. Znamená to, že rodiny s vyšším socioekonomickým statusem jsou méně vystaveny negativním událostem. Pokud však k takové události dojde, mají více sociálních, psychologických a ekonomických zdrojů k jejímu vyřešení. Je zřejmé, že u nejnižší sociální vrstvy tomu tak není a naopak ještě přibude dlouhodobější stres spojený s úzkostí a zhoršení zdravotního stavu (Janečková, 2005).

Pomalou se dostávám k chudobě. Obsah definic chudoby není jednotný, existuje několik diskurzů chudoby. Například podle určení hranice chudoby, kdo má nárok na dávky sociální pomoci, tj. byrokratický přístup, který mimo jiné hovoří o absolutní a relativní chudobě. Jiným pojetím chudoby je moralistický diskurz, který mluví o vztahu chudých k vlastní chudobě. Akademický přístup zase vnímá chudobu jako důsledek společenských mechanismů. Diskurz samotných chudých chápe chudobu jako bezmocnost a způsoby jak ji překonat (Friedmann, 1996 cit. podle Mareš, 1999).

Společnost se snaží definovat chudobu kvůli tomu, aby mohla měřit rozsah chudoby ve společnosti a také k určení rozsahu oprávnění chudých vůči sociálnímu státu. V této souvislosti se vymezuje několik konceptů chudoby, tj. koncept absolutní a relativní chudoby, přímé a nepřímé, objektivní či subjektivní atd. Považuji za významné popsat pouze prvně zmiňovaný koncept.

- Relativní chudoba.

V průmyslově vyspělých zemích se z hlediska sociologie chápe chudoba jako relativní. Znamená to, že chudoba je problémem v bohaté, ale nerovností charakteristické společnosti. Chudí lidé mají uspokojovány základní potřeby, ale jsou vyloučeni z běžného spotřebitelského standardu společnosti.

- Absolutní chudoba.

Absolutní chudoba je na rozdíl od relativní chudoby spojována s neuspokojováním základních potřeb plynoucích z nedostatečných prostředků, umožňuje tak pouze fyziologické přežití (Mareš, 1999).

Mezi chudými jsou lidé staří, etnické skupiny, duševně nemocní, ale také rodiny, zejména osamělé matky. Co může být zdrojem chudoby? Velmi často začíná nezaměstnaností, nízkým příjmem, vzděláním nebo nedostatečnou úrovní vlastněných zdrojů (Matoušek, Pazlarová, 2010). Riziko chudoby u nezaměstnaných je více než pětikrát vyšší než u osob zaměstnaných, tzn. 44% oproti 8%. K chudobě pracujících vede nízký plat, nízká kvalifikace a práce na částečný úvazek. Od roku 2000 dochází ke vzrůstání chudoby u pracujících také kvůli stagnujícím mzdám společně s nárůstem dočasné práce nebo často nedobrovolné práce na částečný úvazek. Tento problém se týká celých rodin, neboť jsou závislé na jednom příjmu. Mnohdy jim brání k zapojení se do trhu práce nedostatek cenově dostupné péče o děti (Evropská komise, 2010). K individuálním příčinám chudoby se řadí osobní charakteristiky (nedostatek vůle, nevhodné vlastnosti, nechut' k práci aj.) a situační faktory (dány sociálním prostředím) (Hubinková a kol., 2008). Nelze však jednoznačně s určitostí vymezit faktory určující lidi jako chudé. Nelze oddělit jednotlivé faktory, neboť se v praxi kombinují a prolínají. Například faktory jako hlad, neadekvátní bydlení, jsou popisem indikátory chudoby; šikanování nebo křivdy jsou potencionálními důsledky chudoby; fyzická neschopnost jako příčina. Příkladem může být nízká úroveň vzdělání, která může být pojímána jako příčina ale zároveň i důsledek chudoby (Mareš, 1999).

Člověk se porovnává s jinou referenční skupinou a tím může dojít k pocitu deprivace způsobené právě chudobou. Nejenom že strádá v uspokojování základních potřeb, nedostatečným příjmem, ale také psychicky kvůli nedostatku nějaké společensky uznávané hodnoty jako je například úcta, vzdělání, rekreace apod. (Hubinková a kol., 2008).

Úroveň příjmů a spotřeby může být měřítkem chudoby, ale spolehlivější měřítko je tzv. socioekonomický status (SES), jež zahrnuje také vzdělání rodičů a jejich zaměstnání. (Matoušek, Pazlarová, 2010).

1.2.3.1 Vliv chudoby na děti

Chudobou je ohroženo 20 milionů dětí v Evropě. Riziko přesahuje 30% u dětí jen s jedním rodičem. Alarmující je skutečnost, že čísla se i přes politickou angažovanost nezlepšují (Evropská komise, 2010).

Pro nižší vrstvy obyvatel platí, čím větší počet dětí v rodině, tím je větší finanční ohrožení rodiny. Dle statistik každé dítě znamená pokles životní úrovně. Důvodem není jenom vynaložení více prostředků k uspokojování většího množství potřeb, ale také bariéru pro účast matky na trhu práce. Jak už bylo zmíněno, chudobou jsou ohroženy i rodiny neúplné. A to hned ze dvou důvodů: sníží se počet zdrojů, nebo v případě obvyklého složení rodiny matka s dětmi, dochází ke snížení možnosti uplatnění matky na trhu práce, péče o děti apod. (Mareš, 1999).

Pro rodinu s nízkým SES je charakteristický stres v každodenním životě. Stres z tíživé ekonomické situace se promítá v psychickém rozpoložení rodičů, jejich zdravotním stavu a se spojením nevhodného bydlení, nemožností uspokojování základních potřeb a to má samozřejmě dopad na dítě. Rodiče pak vykazují specifické poruchy rodičovského chování, což se projevuje v nedostatečném oceňování vývojových úspěchů, ne příliš častá komunikace, přehnané direktivní výchově s převahou trestu. Nutno dodat, byť by se mohlo zdát, že k určování SES má samotný příjem nejsilnější vliv na rodičovské chování, ve skutečnosti se mnohem důležitější ukazuje zaměstnání a vzdělání rodičů, neboť nízký příjem se nerovná špatná rozumová schopnost rodiče (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Vlivem chudoby dochází u dětí k jejich nedostatečnému tělesnému či psychickému vývoji, ale také je ohroženo zařazení do společnosti. Začátek může nastat již v době těhotenství, kdy se dítě narodí předčasně, se zdravotními komplikacemi. V dětství se vyznačují častějšími úrazy, ale také dochází k předčasným úmrtím (Matoušek, Pazlarová, 2010). U dětí se může vyskytovat podvýživa spojená se špatným vývojem mozku, nedostatek železa, a nedostatečný motorický vývoj (Anthony, 2011). U dětí s nízkým SES se prokázal zhoršený rozvoj řeči a také jsou méně dobří v dosahování školních i inteligenčních výsledcích (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Celkově otázka ošacení je často velkým problémem zejména v období dospívání, kdy je pozornost zaměřena velkou měrou na vzhled (Chassé, 2004). V dospívání se pak častěji objevují úzkosti, deprese, přejídání až sebevraždy. Co se týká sociálního a citového rozvoje, výzkumy ukazují na častější společensky nežádoucí chování až delikvence u adolescentů a psychické problémy u dětí s nízkým SES. Souvislost s drogami a alkoholem se neprokázala (Matoušek, Pazlarová, 2010). I když nelze popírat skutečnost, že děti pocházející z nejnižší vrstvy společnosti, lidé bez kvalifikace, nezaměstnaní a z chudých rodin, jsou více náchylné ke kriminálnímu jednání, děti pocházející ze střední a vyšší vrstvy v posledních letech vykazují velké množství delikventního chování. Vysvětlením může být následek klesajícího vlivu rodiny na chování dospívajících (Matoušek, Kroftová, 2003).

Převážně všechny chudé rodiny žijí v příliš malých bytech, což omezuje možnosti tvůrčí činnosti, volný čas a regeneraci dětí. Sdílení jednoho pokoje s různě starými sourozenci snadno vyvolává konflikty. Také návštěva vrstevníků je značně omezena (Chassé, 2004).

Myslím, že problémem by mohlo být kapesné, což může mít následky i v dospělosti. Je známo, že by děti měly dostávat od rodičů pravidelně určitou částku peněz, se kterou si nakládají dle svého uvážení. Nejedná se o peníze na dopravu nebo na oběd, ale k vlastní potřebě. Výše tohoto obnosu je vázána na ekonomickou situaci rodiny, to bohužel znamená, že u chudých rodin bude výše minimální až nulová. Samozřejmě v porovnání s vrstevníky, kteří dostávají mnohdy až nadmíru finanční prostředky od rodičů, u dítěte to může vyvolat pocity méněcennosti a může být narušena příslušnost k určité skupině vrstevníků. Kapesné by mělo sloužit mimo jiné pro učení jak zacházet s penězi, k uvědomování si hodnoty peněz a především získat dovednost hospodařit s nimi. Pomalu se dostávám k následkům v dospělosti. Tím jsem se snažila naznačit, že pokud si jedinec neosvojí zmiňované návyky během dětství a dospívání, v dospělosti mu bude činit problémy plánování a hospodaření v této oblasti.

V rodinách se přes generace předávají určité hodnoty, postoje a způsoby chování, jinak tomu není ani v nejhudších vrstvách. Vytváří se svébytná kultura či subkultura, která ovlivňuje socializaci dětí až do takové míry, že svému budoucímu okrajovému společenskému postavení neuniknou. Jedná se o subkulturu chudoby. Byť může znamenat extrémní chudoba špatnou výživu dětí nebo zdravotní péči, ale jednoznačnost mezi přímým spojením chudoby a sociálního vyloučení jsou ne úplně přesná. O sociálně vyloučené lokalitě lze hovořit v souvislosti s ghety, jejíž obyvatelé mají vlastní pravidla, orientují se na

přítomnost, méně významná je pro ně páce a vzdělání. V rámci pomoci těmto lidem je důležité ovlivnit postoje těchto lidí, nikoli pouhá materiální pomoc (Matoušek, Pazlarová, 2010). Faktem však zůstává to, že dítě vyrůstající v chudobě a vyloučení bude pravděpodobně marginalizováno i v dospělosti. Může se stát, že uvízne v bludném kruhu předávaném z generace na generaci. Dětem může pomoci vymanit se z chudoby pouze vícerozměrný přístup. Zahrnuje především politiku zaměstnanosti, poskytování služeb, jako je kvalitní péče o děti, vzdělání a ochrana práv dítěte, rodinná politika a rovné příležitosti (Evropská komise, 2010).

1.2.3.2 Chudoba v kontextu kvality života

Zajímavé jsou výsledky výzkumu, který zjistil, že lidé s nadprůměrnými příjmy se obvykle mají lépe než ostatní, ale vyšší příjem všech lidí ve společnosti nevede k obecnému zvýšení pocitu pohody, neboť to znamená být na stejné pozici s ostatními (Eriksen, 2010).

Pokud je člověk hodně chudý, zvýšením příjmu se kvalita života významným způsobem zlepšuje. Až se člověk dostane na určitou ekonomickou úroveň, tak o spokojenosti rozhodují jiné faktory. Ačkoli by se mohlo zdát, že bohatí lidé jsou spokojeni se svým životem více s porovnáním s chudými v zemi, kde žijí, mnohdy tomu tak není. Chudí lidé si nemohou dovolit nejrůznější zboží, požitky atd., které jsou pro jiné samozřejmostí, navíc pokud nemají reálnou naději, že se vymaní z chudoby, mohou se přidružit onemocnění či deprese. Lze se shodnout na tom, že strádání chudých je lépe viditelné než blahobyt bohatých. Při zvyšování příjmů se mají lépe pouze ti lidé, kteří byli velmi chudí, v určité úrovni se pocit spokojenosti zastaví a další zvyšování příjmu nemá žádný vliv na měřitelné aspekty kvality života. Byl proveden výzkum ve čtyřiceti zemích v oblasti subjektivní kvality života. Zjistilo se, že chudí lidé trpí více, než si bohatí užívají. Zarážející může být také to, že negativní pocity z neúspěchu v životě jsou mnohem silnější než radost z toho, že se člověku daří lépe. Je třeba rozlišovat chudobu absolutní a relativní (Eriksen, 2010).

1.2.3.3 Chudoba v České republice a Evropské Unii

V roce 2008 žilo v Evropské Unii pod hranicí chudoby více než 80 milionů lidí, tj. 16,5 % jejích obyvatel. To je pro představu více než počet obyvatel největšího členského státu EU (Evropská komise, 2010). V roce 2010 bylo v EU 115,5 milionu osob ohroženo chudobou nebo sociálním vyloučením, což představovalo 23,4 procenta populace. Bylo

dohodnuto monitorovat chudobu a sociální vyloučení podle tří indikátorů, je to příjmová chudoba, materiální deprivace, populace žijící v domácnostech s velmi nízkou pracovní intenzitou. Příjmovou chudobou bylo v roce 2010 ohroženo 16,4 procenta populace, silná materiální deprivace činila 8,1 %. Podíl osob žijících v domácnostech bez zaměstnané osoby nebo s velmi nízkou pracovní intenzitou dosáhl 9,9 % (MPSV, 2012).

Po vstupu České republiky do Evropské unie se stalo závazné šetření European Union- Statistics on Income and Living Conditions (EU- SILC). Pro území ČR zjišťuje šetření Český statistický úřad pod názvem Životní podmínky a na jeho základě se získávají dlouhodobě srovnávaná data o sociální situaci domácností v rámci ČR i celé EU. V Evropě se Česká republika řadí k zemím s nejnižší mírou chudoby. Na základě zjištěných příjmů za celý rok 2008 byla vypočtena hranice chudoby ve výši 109 184 Kč na spotřební jednotku domácnosti. Tohoto příjmu nedosáhlo 8,6 % osob žijících v soukromých domácnostech (Český statistický úřad). Míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením v České republice v roce 2010 dosáhla 14,4 procenta a jednalo se o 1 495 tis. osob, což je v rámci členských států EU nejnižší hodnota. Míra ohrožení příjmovou chudobou byla v Česku nejnižší z celé EU a činila 9,0 procenta. Silná materiální deprivace byla nižší než průměr EU, týkala se 6,2 procenta populace. Podíl osob žijících v domácnostech s velmi nízkou pracovní intenzitou v ČR v porovnání s ostatními členskými státy EU je velice příznivý a činil v roce 2010 6,4 % (MPSV, 2012).

Evropská unie stanovila 5 hlavních cílů do roku 2020 v rámci plnění strategie Evropa 2020. Každý členský stát si na základě cílů EU formuje své vnitrostátní cíle v závislosti na podmínkách a okolnostech jednotlivých států. V cílech EU je zahrnut mimo jiné cíl zaměstnat 75% osob ve věkové kategorii od 20 do 64 let a snížit alespoň o 20 milionů počet lidí, kteří žijí v chudobě a sociálním vyloučení nebo jsou na pokraji chudoby a hrozí jim sociální vyloučení. Vzhledem k rozdílným metodikám členských států nelze určit celkový výsledek, konkrétně pro Českou republiku to znamená zachovat počet osob ohrožených chudobou či sociálním vyloučením na úrovni z roku 2008, což bylo 15,3% celkové populace, a usilovat o snížení jejich počtu o 30 000 (Evropská komise, 2011). Za boj proti chudobě a sociálním vyloučením jsou odpovědní především vlády, EU má koordinační roli. Mezi klíčová opatření patří zvýšit přístup k pracovním místům a zlepšit dostupnost sociálního zabezpečení, služeb a vzdělání; lépe využít finančních prostředků EU, navázat nová partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem; podporovat inovace s cílem nalézt inteligentní řešení pro Evropu po odeznění krize (Evropská komise).

1.2.4 Státní podpora nemajetným v České republice

Mnoho sociologických konceptů kvality života se zaměřuje na měření životní úrovně neboli životního standardu, který vyjadřuje materiální aspekt způsobu života daných subjektů. Životní úroveň je popisována jako kvantitativní aspekt kvality života a mezi její základní parametry se uvádí například příjmy, výdaje, bydlení a vybavenost, vzdělání, kulturní dědictví, očekávaná délka života a podíl na společenské spotřebě (Čornaničová, 2005). Vzhledem k zaměření mé práce je hledisko životní úrovně velmi důležité, protože mnohdy v rodinách, které nejsou schopny svou krizovou situaci samy řešit, je stěžejním problémem právě nízká životní úroveň, která může ovlivňovat kvalitu života všech členů rodinného soužití.

Ukazatelem kvality života z hlediska makroroviny životní úrovně je index lidského rozvoje. Znamená to, že z údajů jako je vzdělanost obyvatel ve státě, jejich střední délka života a hrubý domácí produkt na obyvatele vypočítává OSN kvalitu života ve všech státech (Čornaničová, 2005).

Ze strany státu se rodinám dostává finanční podpory v oblasti daňového opatření a v oblasti sociálního zabezpečení, kam se řadí sociální pojištění, pomoc v hmotné nouzi, státní sociální podpora, dávky sociální péče pro osoby se zdravotním postižením. Do aktivit na podporu rodiny lze zahrnout sociální služby, činnosti vykonávající sociálně právní ochrana dětí a služby na podporu fungující rodiny (MPSV, c)).

Stát se snaží o preventivní opatření proti chudobě udržováním sociálního minima. V ČR jsou kritéria pro měření životní úrovně a poskytování pomoci zakotvena v zákonu 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Životní minimum je spojeno s peněžním příjmem, jedná se o jeho minimální hranici, která je určena k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb. Existenční minimu je stejně tak minimální hranice peněžního příjmu, ale navíc je nezbytná k zajištění výživy a ostatních základních potřeb k přežití. Nevztahuje se na nezaopatřené dítě, lidi pobírající starobní důchod, u osob nad 68 let a invaliditu třetího stupně. Od roku 2012 se částka životního i existenčního minima zvýšila. U existenčního minima z 2020 Kč na 2200 Kč a u životního 3126 Kč na 3410 Kč na jednotlivce. Pokud je člověk posuzován společně s jinými osobami, výše částky se liší v závislosti na pořadí osob a také věku (Zákon č. 110/ 2006 Sb., o životním a existenčním minimu).

Hlavním využitím životního a existenčního minima je v Zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi a také v Zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Dávkami, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jsou příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Rozhodují o nich a zároveň je vyplácejí příslušné krajské pobočky Úřadu práce ČR (Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi).

Více v porovnání s rokem 2010 bylo vyplaceno v prvním půlroce 2011 dávek hmotné nouze ve všech jejích formách a to o 23,9%. Příspěvek na živobytí tvořil tři čtvrtiny celkové částky vydané v rámci hmotné nouze. Měsíčně pobíralo příspěvek na živobytí 89,4 tisíc domácností (tj. 2,5% všech domácností ČR) v průměrné měsíční částce 3 199 Kč. Vzhledem k opakovanému zvyšování nákladů na bydlení při problematické ekonomické situaci domácností se zvýšila průměrná výše doplatku na bydlení na 2648 Kč. Poslední formou dávek hmotné nouze jsou dávky mimořádné okamžité pomoci, jež vykazují taktéž nárůst z hlediska počtu vyplacených dávek i průměrné výše dávky, která činí 2 515 Kč (MPSV,a)).

V pořadí druhou nejvýznamnější složkou sociálních příjmů (po peněžních příjmech) domácností tvoří dávky státní sociální podpory. V prvním pololetí roku 2011 bylo vyplaceno 18,4 mld. Kč. Nejvíce financí bylo vyplaceno formou rodičovského příspěvku, kdy nejčtenější dávkou byl přídavek na dítě. Druhou je rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení a pak sociální příplatek (MPSV, a)).

Mezi dávky státní sociální podpory dle Zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře patří:

1. Dávky poskytované v závislosti na příjmu:

- Přídavek na dítě

Jedná se o základní dlouhodobou dávkou poskytovanou rodinám s dětmi s příjmem do 2,4násobku životního minima. Výše přídavku na dítě je poskytována podle věku dítěte od 500 až 700 korun.

- Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení je určen rodinám a jednotlivcům s nízkými příjmy na náklady na bydlení. Nárok na příspěvek má tehdy, jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny nestačí

k pokrytí nákladů na bydlení a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny je nižší než příslušné normativní náklady stanovené zákonem. Výplata příspěvku na bydlení je časově omezena.

- Porodné

Porodné je dávka poskytovaná v závislosti na výši příjmu rodinám s nízkými příjmy, jejímž cílem je jednorázově přispět na náklady související s narozením prvního dítěte/ dětí. Příjmy v rodině v kalendářním čtvrtletí předcházejícím kalendářnímu čtvrtletí, ve kterém se dítě narodilo, musí být nižší než 2,4násobek životního minima rodiny. V případě úmrtí matky, má na porodné nárok otec dítěte.

2. Ostatní dávky:

- Rodičovský příspěvek

Nárok na rodičovský příspěvek má rodič, který po celý kalendářní měsíc pečuje o nejmladší dítě v rodině. Vyčerpá celkovou částku 220 000 Kč, nejdéle do 4 let věku dítěte.

- Dávky pěstounské péče

Těmito dávkami se přispívá na potřeby spojené s péčí o dítě svěřené do pěstounské péče. Může vzniknout nárok i na další dávky státní sociální podpory, např. na rodičovský příspěvek, přírůstek na dítě apod.

- Pohřebné

Na pohřebné má nárok osoba, která vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte ve výši 5 000 Kč. (MPSV, b)).

2 KVALITA ŽIVOTA

Kvalita života může být chápána různě, proto se nejprve zaměřím na definování termínu a historické zakotvení. V kapitole se dále objeví přehled hledisek pojmu a jeho hodnocení.

2.1 Definování pojmu kvalita života

Definice pojmu kvalita života jsou velmi nejednotné a často se rozcházejí. Proto jsem se rozhodla, že uvedu několik možných definic tak, jak je vidí nejrůznější autoři.

Gurková (2011) při definování sousloví kvalita života popisuje nejprve první část sousloví kvalita a po té život.

Kvalita vyjadřuje jakost, hodnotu a má dva významy. Jde o normativní kategorii jako vyjádření žádoucí, optimální úrovně, přibližující se k potřebám, očekáváním a představám lidí. Druhým významem je kvalita jako všeobecný výraz na označení specifických charakteristik, kterými se daný objekt odlišuje od jiného, aniž by byla zdůrazňována míra uspokojování potřeb (Tokárová, 2002 cit. podle Gurková, 2011). Kvalita lze vyjádřit jak kvalitativními, tak kvantitativními indikátory a zahrnuje proces hodnocení. Individuální život je nejčastějším objektem hodnocení. Život nechápeme pouze jako opozitum smrti, ale spíše jako komplexní pojem. Zahrnuje všechny projevy nebo oblasti jeho činnosti jako rodinný, pracovní nebo společenský život aj. Spojením popsanych slov vznikne pojem kvalita života. V běžné mluvě může znamenat spíše pozitivní smysl, tedy kvalitní = dobrý. Ovšem v odborném jazyce se používá na popis nejen pozitivních ale i negativních aspektů života. Hodnocení našeho života z hlediska kvality je založeno na jeho porovnávání s žádoucím, očekávaným nebo s životem druhých (Gurková, 2011).

Švehlíková et al., 2008 (cit. podle Gurková, 2011) při definování jakosti/kvalitě bytí nebo o jednotlivých projevech žití v tomto směru uvažuje o jejich odlišnostech, charakteristických znacích, kterými se liší od jiných jevů.

Kováč, 2004 (cit. podle Gurková, 2011) chápe kvalitu života jako to, čím se vyznačuje život jedince v porovnání s životem jiných lidí.

Dickens se nechal inspirovat Maslowovou pyramidou potřeb, jde tedy o měření velikosti neúměrnosti mezi naplněnými a nenaplněnými potřebami a přáními (Vaďurová, Mühlbacher, 2005).

„WHO definuje kvalita života jako jedincovu percepci jeho pozice v životě v kontextu své kultury a hodnotového systému a ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, normám a obavám“ (cit. podle Vaďurová, Mühlpachr, 2005, s. 11). Pojednává o multifaktoriálním konceptu ovlivněném jedincovým zdravím, psychikou, osobním vyznáním, vztahy sociálními a k životnímu prostředí (Vaďurová, Mühlpachr, 2005).

Hrachovinová a Kebza (2011) pojímají kvalitu života v interdisciplinárním, historickém, politickém, filozofickém, ekonomickém, medicínském, sociálním, psychologickém a etickém kontextu.

Někteří autoři pojímají kvalitu života se zaměřením na její typický znak, a sice na subjektivní hodnocení životní situace jedince. A jiní se snaží o definování výčtem dimenzí kvality života. Dále lze pokračovat výčtem definic, které zdůrazňují určitou oblast, například pocit štěstí a spokojenosti nebo oblast dosahování cílů (Vaďurová, Mühlpachr, 2005). Pro příklad lze uvést Křivohlavého (2001, s. 40), který tvrdí, že „kvalita života je definována s ohledem na spokojenost daného člověka s dosahováním cílů určujících směřování jeho života“.

Jak si můžeme povšimnout, ve většině definování je shodná část, kdy dochází ke srovnávání se s jinými lidmi, dále se často vyskytuje kritérium dosahování cílů, očekávání či naplnění potřeb člověka.

Avšak pro mou práci je nejvhodnější pohled na kvalitu života podle Čornaničové (2004), která je toho názoru, že z hlediska širokých koncipovaných sociálních úvah lze spatřovat v kvalitě života jakousi symboliku moderních podpůrných sociálních konceptů přístupu k sociálním skupinám i jednotlivci.

Dále považuji za významné zmínit skutečnost, kdy v rámci měření kvality života je důležité nalezení difference mezi očekáváním, přáním jedince a jeho reálnou situací. Ovšem tento rozdíl má být hodnocen v závislosti na schopnosti jedince překonávat tento nesoulad mezi přáním a realitou. Mělo by se směřovat k autonomii a svobodě (Dragomirecká, 2006). Shodují se tedy také s chápáním pojmu s M. Zannoti. Jedná se o vnímání nespokojenosti či spokojenosti, která má s různými aspekty různou důležitost v celém jedincově životě (cit. podle Vaďurová, Mühlpachr, 2005).

2.2 Rozsah pojetí kvality života

Tématika kvality života má několik úrovní. Není to pouze kvalita života jednotlivce, ta je pouze dílčí oblastí. Celá tato problematika se rozděluje do 3 hierarchicky seřazených sfér:

1. Makro- rovina je zaměřena na kvalitu života velkých společenských celků jako například dané země či kontinentu. Zde řeší problémy boje s epidemiemi, hladomorem, chudobou, terorismem apod., a proto je kvalita života součástí základních politických úvah.
2. Mezo- rovina se orientuje na malé sociální skupiny a jejich kvalitu života, tzn. škola, podnik atd. Zatímco v makro- rovině šlo především o morální hodnoty života, v mezo- úrovni jde navíc i o otázky sociálního klimatu, vztahů mezi lidmi, sociální opory, uspokojování základních potřeb člověka.
3. Osobní (personální) rovina se týká života jednotlivce, kdy on sám subjektivně hodnotí různé oblasti života. Do popředí vstupují jednotlivcovy představy, naděje, pojetí, přesvědčení, očekávání atd.
4. V rovině fyzické existence jde o pozorovatelné chování druhých lidí. Údaje jsou objektivně měřitelné a lze je porovnávat (Bergsma a Engel, 1998 cit. podle Křivohlavý, 2002).

Koncept kvality života má tři vzájemně propojené úrovně (Kováč, 2001):

1. Bazální úroveň, tj. existenční, všelidská kvalita života. Tvoří ji minimálně šest oblastí života, jako somatický stav, psychické fungování, funkční rodina, životní podmínky, materiálně- sociální podmínky, aj.
2. Mezo- úroveň, tj. individuálně- specifická, civilizační úroveň kvality života.
3. Meta- úroveň, tj. elitní, kulturně- duchovní úroveň kvality života.

Každá oblast bazální úrovně má svou kvalitativně vyšší reprezentaci na mezo- i meta- úrovni. Jako příklad lze uvést tělesný stav, který na mezo- úrovni představuje pevné zdraví a na meta- úrovni bezproblémové stárnutí s přirozenou smrtí. Tento koncept nespecifikuje, ale pouze naznačuje vztahy mezi jednotlivými komponentami kvality života. Jedinec však může subjektivně hodnotit svůj život za kvalitní, i když nebyly naplněny bazální indikátory, pomocí psychické reality v člověku měnitelnou podle hodnot. Například osoba s tělesným postižením (bazální úroveň) trpí zhoršující se nemocí (mezo- úroveň), ale pomocí meditace pocítuje duševní blaho (Kováč, 2001).

2.3 Termín „kvalita života“ v historii až po současnost

Pojem kvality života je znám již z 20. let 20. století v západní Evropě. Byl použit v souvislosti s úvahami o ekonomickém vývoji a úloze státu v oblasti materiální podpory nižších společenských vrstev. V této oblasti byl významný anglický ekonom A. C. Pigou se svou sociálně-ekonomickou prací *The Economics of Welfare* (Hrachovinová, Kebza, 2011). Řešil se jaký má vliv státní dotace na kvalitu života chudých osob a na celkový vývoj státních financí (Hnilicová, 2005).

Po druhé světové válce byl zájem o kvalitu života ovlivněn vznikem Světové zdravotnické organizace, která definovala podstatu zdraví, což následně vyvolalo pozornost o otázky subjektivně prožívané kvality lidského zdraví a jeho psychologické a sociální souvislosti. Dalšími podněty k porozumění otázkám kvality byly záležitosti hledání smyslu života jednotlivců v náročných sociálních podmínkách a také sociální nerovnosti (Hrachovinová, Kebza, 2011).

Později se termín použil v poválečné době, a to v 60. letech v USA, z úst tehdejšího prezidenta Kenedyho nebo Johnsona, jehož politickým cílem bylo zlepšování kvality života Američanů (Hnilicová, 2005). Setkáváme se s termínem kvality života jako politickým heslem za cílem obrátit pozornost veřejnosti na nové úkoly společnosti, které přesahují materiální a vojenskou sílu. Cílem bylo změnit obraz USA ve smyslu změny její image, a to výměnou nekulturnosti, tvrdého boje o život, nejistoty a primitivismu za spolupráci, pomoc rozvojovým zemím, úcty k menšinám apod. (Maříková, 1996 a)). Ukazatelem společného blaha nebyla kvantita spotřebního zboží, nýbrž to, jak dobře se lidem žije za určitých podmínek. Začal se používat termín „společnost hojnosti“ (affluent society). Ovšem jako měřítko společenské prosperity si získalo velké množství spekulací, ačkoli se mohlo zdát, že ekonomický růst povede ke zvýšené spokojenosti lidí, docházelo spíše k růstu požadavků, jež mnohdy nebylo možno naplnit (Hnilicová, 2005).

Kvalita života je v Evropě spojována s aktivitami Římského klubu ve Švýcarsku, který se mj. snažil o zvyšování životní úrovně lidí a jejich kvality života. Důležitou osobností v historii kvality života byl W. Forrester, který vymezil první faktory ovlivňující kvalitu života. Jednalo se o finance, zabezpečení potravinami, stav znečištění životního prostředí, zabezpečující životní standard a hodnota růstu počtu obyvatel. Jeho definování mělo pozitivní ohlas u OSN, která ho v roce 1961 upřesnila a rozšířila. V roce 1974 Evropská komise OSN utřídila sociální indikátory do osmi skupin: zdraví, nákup zboží a služeb, kva-

lita pracovního prostředí, možnost účasti na společenském životě, trávení volného času, rozvoj osobnosti, pocit sociální jistoty, fyzikální kvalita životního prostředí (Vařurová, Mühlpachr, 2005).

V 70. letech viděl německý politik Willy Brandt úspěch svého politického programu v dosahování lepší kvality života spoluobčanů. Termín Kvalita života je již od té doby vlastní sociologii, která se v jeho souvislosti snaží zjistit rozdíly podmínek života, například příjem či počet automobilů v jedné domácnosti, od vlastního životního pocitu. V rámci vědeckých účelů je termín užíván ke sledování a vyhodnocování dopadu společenských změn na život lidí, tj. „Social Indicators“. Byť je při popisování lidí v určitém prostředí objektivní, tedy ekonomický, faktor významný, je třeba se zaměřit i na jiné sociální ukazatele, aby mohl být obraz kvality života v uceleném sociálním kontextu (Hnilicová, 2005).

Sedmdesátá léta jsou pro USA význačná prvním celonárodním šetřením kvality života obyvatelstva. Průzkum si kladl za cíl vytvořit subjektivní indikátory, které by nejenom doplňovaly objektivní charakteristiky životních podmínek, ale také by objasnily, jak lidé hodnotí svůj život. Kognitivní hodnocení a emoční prožívání vlastního života, které se socioekonomickým statusem a zdravím nemusí být v přímé úměře, je rozhodující pro subjektivní vnímání kvality života (Hnilicová, 2005). Ve společnosti už nejde jen o uspokojování materiálních potřeb, nýbrž se začíná pomýšlet i na jiné dimenze kvality života. Jde o protiklad konzumního způsobu života, který samostatně nenaplňuje kvalitní život. Je třeba brát v úvahu také existencionální a sociální aspekty lidského života, tzn. nejen materiální, ale i psychologické, sociální i duchovní (Křížová, 2005).

Studium kvality života si získalo zájem nejenom ve světě, ale i u nás. Lze uvést hodně autorů, jako například J. Křivohlavý, J. Mareš, E. Dragomirecká nebo slovenští zástupci J. Džuka, D. Kováč apod. (Hrachovinová, Kebza, 2011).

2.4 Kvalita života z různých hledisek

Studium kvality života se rozvíjí ve větší míře od poloviny devadesátých let v různých výzkumných pracovištích po celém světě. Jejich pozornost je věnována hledáním a identifikacím faktorů, které přispívají k dobrému, smysluplnému životu, pocitu štěstí a jejich interakcím. Důvod proč zkoumat kvalitu života je snaha podporovat a rozvíjet ži-

votní podmínky a prostředí, které lidem umožní žít pro ně nejlepším způsobem a mající smysl (Hnilicová, 2005).

Je známo, že ve vysvětlení pojmu kvalita života není názorová shoda. Závisí to především na tom, v jaké souvislosti nebo vědní disciplíně je termín použit. Psychologie jej směřuje na subjektivní pohodu osob a snaží se ji měřit. Hodnocení poskytované péče z hlediska kvality života je typické pro zdravotnictví. Sociologie sleduje kvalitu života v různých sociálních skupinách a následně ji srovnává. Jak už jsem přednesla, definice kvality života je v posledních letech nejednotná. S tím souvisí také užívání obdobných pojmů, jako například *sociální pohoda*, *sociální blahobyt* nebo také *lidský rozvoj*. Velmi obecně lze definovat kvalitu zdraví jako důsledek interakce mnoha faktorů- sociální, zdravotní, ekonomické a environmentální. Tyto podmínky kumulativně interagují a tím ovlivňují lidský rozvoj (Hnilicová, 2005).

Dle Světové zdravotnické organizace kvalita života vypovídá o vlivu zdravotního stavu a podmínek na jedince. Důležité je, jak jedinec vnímá své postavení ve světě v kontextu kultury a hodnotových systémů ve vztahu k osobním cílům, očekáváním, zájmům a životnímu stylu. Jinak řečeno, významnou roli hraje idealizovaná představa o sobě samém a svém životě (Hnilicová, 2005).

Mezi důležité životní oblasti se uvádějí:

1. Bytí, tj. souhrn důležitých charakteristik daného člověka, jež má tři subdomény. První z nich je fyzické bytí, kam lze zařadit výživa, osobní hygiena, fyzické zdraví aj. Dále je to psychologické bytí a v něm začleněné psychologické zdraví, cítění, sebeúcta, sebekontrola aj. Třetí je spirituální bytí, tedy osobní hodnoty, přesvědčení, víra apod.

2. Někam patřit znamená vztah k různým prostředím. Dále se rozděluje taktéž na tři subdomény: fyzické, např. k domovu, komunitě aj., užší sociální přílnutí, tj. k rodině, sousedům apod. A naposledy to je příslušnost k širšímu prostředí-komunitě prostřednictvím pracovních příležitostí, zdravotní péče, vzdělávacích možností atd.

3. Realizace, usilování k dosahování osobních cílů, nadějí či aspirací. Zahrnuje v sobě nejprve praktické uskutečňování, konkrétně to jsou například domácí aktivity, péče o zdraví, sociální zabezpečení atd., dále pak relaxační aktivity a uskutečňování růstu, což jsou aktivity vedoucí ke zlepšování, popř. zachování znalostí a dovedností atd. (Centre for Health Promotion, University of Toronto)

Rozsah kvality života v uvedených oblastech je podmíněn dvěma faktory. Jde o osobní významnost, důležitost jednotlivých dimenzí pro jedince a jejich využíváním, naplňováním v reálném životě, tedy jak si je člověk „užívá“ (Hnilicová, 2005).

2.4.1 Psychologické hledisko

Existují tři přístupy ke zkoumání kvality života. Z psychologického hlediska se výzkumy vztahují ke snaze postihnout subjektivně prožívanou životní pohodu a spokojenost s vlastním životem. Jsou známé varianty pojetí kvality života. Nejprve je to spokojenost se životem. Výzkumník zjišťuje životní spokojenost, co dělá člověka spokojeným a jaké činitele nebo společenské instituce k němu přispívají (Hnilicová, 2005). Na rozdíl od subjektivní pohody se zde odráží i rozumové hodnocení (Čornaničová, 2005). Prožívání subjektivní pohody, kdy je kladen důraz na všeobecné hodnocení kvality života jako takového. Termín subjektivní pohoda je nejpoužívanější a zahrnuje dimenzi kognitivní a dimenzi emocionální. Racionální hodnocení vlastního života, jak je s ním jedinec spokojen či nikoli, určuje kognitivní dimenze. Termín emocionální rozměr sám o sobě napovídá, že reprezentuje citové prožívání a převažující emoční naladění, zda převládají kladné či záporné citové reakce (Hnilicová, 2005).

I přesto není termín subjektivní pohoda či jiné příbuzné koncepty v psychologii pojímán totožně. Subjektivní pohoda se dle některých autorů skládá ze dvou částí. Jedná se nejprve o aktuální subjektivní pohodu, která je charakteristická momentálním prožíváním jednotlivce. Dále je to habituální subjektivní pohoda, která na rozdíl od aktuální závisí na delším časovém úseku, a to k několika posledním týdnům až měsícům, popř. celému životu. Jde tedy o výsledek seskupovaných emocionálních zkušeností (Hnilicová, 2005).

Kvalitu života lze rozlišovat nejenom na subjektivní, ale i objektivní. Každá z nich je spojením sedmi domén: zdraví, materiální a emocionální pohoda, práce, komunity, sociálních/rodinných vztahů, bezpečnosti. V této souvislosti objektivní domény obsahují kulturní podstatné ukazatele objektivní pohody a subjektivní domény značí spokojenost v jednotlivých doménách s možností individuální důležitosti jednotlivých domén pro život jedince (International Wellbeing Group, 2006 cit. podle Gurková, 2011).

V posledních letech lze zpozorovat spíše snahy zachytit kvalitu života více globálně a pokusit se definovat pilíře štěstí. Jedním z pilířů může být pocit, že člověk něco umí, je schopen dělat něco smysluplného, tzn. kompetence. Dále to je autonomie, což znamená rozhodování se o svém vlastním životě. Posledním pilířem je nalomenost, která značí pocit

svázanosti s jinými lidmi. Výsledkem toho všeho je sebeúcta (Hnilicová, 2005). V psychologii se tedy ve zkratce pod pojmem kvalita života skrývá to, co člověku přináší pocit pohody a spokojenosti se životem (Čornaničová, 2004).

2.4.2 Sociologické hledisko

V sociologii je kvalita života vymezena jako subjektivní životní pocit a je zkoumána ve vztahu k atributům sociální úspěšnosti jako například status, majetek vzdělání nebo také rodinný stav. Sociologickou povahu mají také výzkumy, které pozorují dopad sociálních či sociálně-zdravotních programů na kvalitu života lidí v určitém prostředí (Hnilicová, 2005). V pojetí sociologické organizace Mezinárodní společnost pro studium kvality života je kvalita života definována jako „*produkt souhry sociálních, zdravotních, ekonomických a environmentálních podmínek, ovlivňujících rozvoj lidí*“ (Hnilicová, In: Payne, 2005, s. 211).

Ve zkratce lze shrnout chápání kvality života z pohledu sociologie do čtyř oblastí. V první řadě jako odborný pojem, který pracuje s kvalitativními stránkami životních procesů a měřítky jejich hodnocení. Často lze zpozorovat termín kvalita života v souvislosti s programovými politickými hesly. Z iniciativy protirasových, protikonzumentských ekologických hnutí se uvažuje o sociálním hnutí („za kvalitu života“). Mnohdy se setkáváme také s bezobsažným reklamním sloganem v souvislosti s kvalitou života (Vaňurová, Mühlpachr, 2005).

2.4.3 Medicínské hledisko

V medicíně je pojem kvalita života užíván již od 70. let, ale stále je problematikou novou a zdůrazňovanou. Je logické, že pozornost lékaře nesmí opomínat, jakou má pacient s nemocí kvalitu života a jaký je dopad léčebného postupu. Uplatňuje se zde termín kvalita života ovlivněná zdravím, tzn., že se sledují nejenom klinické ukazatele úspěchu či neúspěchu terapie, ale také subjektivní a objektivní údaje o fyzickém i psychickém stavu pacienta (Hnilicová, 2005).

K těmto třem přístupům ke zkoumání kvality života lze přidat sjednocující (teoretické i praktické) koncepty kvality života. Snaží se začlenit a integrovat všechny indikátory kvality života z výše uvedených disciplín do teoretického modelu, který zobrazí vzájemné vztahy a propojení (Čornaničová, 2005 cit. podle Gurková, 2011).

2.5 Kritika termínu kvalita života

Pojem kvalita života se setkává s mnohou kritikou. Dle různých autorů je důvodem nejednoznačnost jeho vymezení bez teoretického modelu (Hnilicová, 2005). Kvalita života je zkoumána v mnoha vědních disciplínách, různými nástroji měření a tím vzniká nemálo vymezení, koncepcí a modelů, přibývání příbuzných termínů, které je obtížné a někdy i nemožné uvést do souladu (Švehlíková, 2008 cit. podle Gurková, 2011). Příliš holistické pojetí definice kvality života může narazit na selhání při použití v praxi (Veenhoven, 2000 cit. podle Gurková, 2011). Dále se s výhradami setkává tvorba dotazníků, ve kterých se promítá subjektivní názor autora, tudíž validita je problematická. Negativní posuzování je také kvůli jakémusi vnucování určité normy, jak má vypadat kvalitní život. Byť jsou výhrady oprávněné, současná věda hodnotí zkoumání kvality života jako velmi přínosné. „*Výsledky různě orientovaných výzkumů z oblasti kvality života nesporně přispívají k lepšímu pochopení nejdůležitějších věcí člověka i k pochopení podstaty jeho lidské existence*“ (Hnilicová, 2005, s. 214).

Zcela se ztotožňuji s názorem Hnilicové a myslím si, že bagatelizování problematiky kvality života je nežádoucí, neboť využití výsledků zkoumání kvality života mnoha různých skupin lidí přispívá k plnohodnotnému životu.

2.6 Hodnocení kvality života

Kvalita života je v posledních letech předmětem výzkumů mnoha oborů. Přístupy k získávání dat mohou být odlišné v závislosti na kvalitativní a kvantitativní metodologii. Velmi důležité je také časové vymezení, zda se jedná o aktuální kvalitu života za posledních 24 hodin, týden, měsíc či od posledního testování (Hrachovinová, Kebza, 2011). Také záleží na tom, kdo hodnotí. Kvalitu života hodnotí někdo jiný (objektivní), nebo hodnotitelem je daná osoba (subjektivní) nebo také smíšená metoda měření kvality života, tzn. kombinace obou předešlých (Křivohlavý, 2002).

2.6.1 Dimenze kvality života

Kvalitu života lze rozdělit na dvě základní dimenze, tedy objektivní a subjektivní. K hodnocení kvality života je stěžejní si určit domény kvality života, které jsou u různých

odborníků viděny odlišně. Těmito dvěma částmi se budu zabývat v podkapitole se souhrnným názvem dimenze kvality života.

2.6.1.1 *Subjektivní a objektivní dimenze kvality života*

Pro hodnocení kvality života je důležité rozlišovat dvě dimenze kvality života. Jedná se o objektivní a subjektivní. V současné době se odborníci více přiklánějí k subjektivnímu hodnocení kvality života (Vařurová, Mühlpachr, 2005). Jak název napovídá, objektivní složka se týká splnění požadavků týkajících se sociálních a materiálních podmínek života, sociálního statusu a fyzického zdraví (Hnilicová, 2005). Jako příklad lze uvést, pokud mluvíme o tom, že kvalita života na určitém území je nízká, znamená to, že lidé nemají dostatek potravin nebo zdravotní péči či možnost bydlení. Chybí jim tedy objektivní podmínky pro život (Džuka, 2004 cit. podle Gurková, 2011). Subjektivní pak zahrnuje lidskou emocionalitu a všeobecnou spokojenost se životem (Hnilicová, 2005), která je podmíněna osobními cíli, očekáváním a zájmy. Významné je vnímání jedincova postavení ve společnosti v kontextu kultury a hodnot (Vařurová, Mühlpachr, 2005). Objektivní a subjektivní dimenze kvality života nelze od sebe oddělovat. Může dojít k tomu, že objektivně vzato jsou životní podmínky špatné, ale subjektivní naladění je dobré. Někdy nazýváno jako paradox spokojenosti nebo adaptace. Druhou variantou pak je opak. Tedy objektivní životní podmínky dobré, ale u jedince převládá nespokojenost se životem. Užívají se termíny jako disonance nebo nespokojencovo dilema (Mareš a kol., 2006). Není pochyb o tom, že obě složky spolu souvisí, avšak otázkou je, jak by měla být kvalita života co možná nejlépe měřena (Hnilicová, 2005).

Je třeba rozlišovat mezi příležitostmi pro dobrý a kvalitní život a samotným kvalitním životem. Znamená to odlišovat mezi možnostmi a šancemi pro kvalitní život a výsledkem. Dále je dobré diferencovat vnější kvalitu života charakteristickou pro prostředí a vnitřní kvalitu života charakteristickou pro člověka samotného (Veenhoven, 2000 cit. podle Mareše, 2006)

2.6.1.2 *Dimenze kvality života dle účelu měření*

Při měření kvality života dochází často k jejímu rozdělení na menší části. Používají se různé pojmy stejného významu, jedná se například o domény, dimenze, ukazatele, činitele, indikátory nebo komponenty (Gurková, 2011).

Dělení těchto dimenzí jsou odlišná u různých autorů. Více konkrétně je definováno sedm faktorů, které mají největší vliv na kvalitu života. Jsou to rodinné vztahy, osobní finanční situace, práce, společenství a přátelství, zdraví, osobní svoboda a osobní hodnoty (Eriksen, 2010). Eriksen (2010) se domnívá, že k dospění subjektivně kvalitního života přispívají co nejmenší rozdíly na společenském žebříčku, láska, bezpečí, právo vyniknout jako jednotlivec, stanovování si cílů, plánování, zodpovědnost za své jednání, péče o své blízké, radovat se a být pozitivní. Velká část spokojenosti či nespokojenosti je ovlivněna vrozenými dispozicemi, kulturou a aktuální náladou (Eriksen, 2010).

Maříková (2006) ve svém Velkém sociologickém slovníku popisuje kvalitu života dle indikátorů životního prostředí, zdraví a nemoci, úrovně bydlení a rekreace, volného času, mezilidských vztahů, sociálních a technologických vlastností práce, a také možností podílet se na řízení společnosti. Neméně důležitý je pocit osobní i kolektivní bezpečnosti, sociální jistoty a občanských svobod. Velký význam z hlediska indikátorů mají globální problémy (Maříková, 2006).

Dle WHO lze stanovit kvalitu života na základě čtyř oblastí (domén) a jejich rozčlenění na další indikátory. První oblastí kvality života je tělesné zdraví a úroveň nezávislosti, kam patří indikátor spánku, bolesti atd. Další je psychologická oblast s indikátory jako emoce, náboženství aj. Dále to jsou domény sociálních vztahů a prostředí (Čornaničová, 2005 cit. podle Gurková, 2011).

Nejvíce se přikláním k dělení Dragomirecké a Škody (1997 cit. podle Vaňurová, Mühlpachr, 2005), neboť jejich koncepce kvality života se pokouší o komplexní a subjektivní charakteristiku, nikoli pouze zdravotní, sociální či psychologickou. Jedná se o souhrn všech oblastí měřených dostupnými dotazníky, které se dále dělí na podoblasti popř. s dalšími kritérii:

1. Zdravotní stav:

- Fyzické zdraví (hodnocení, léčba a potíže).
- Psychické zdraví (diagnóza, potíže a léčba).
- Nezávislost.
- Celkové zdraví (spánek a potíže).

2. Každodenní aktivity:

- Bydlení (typ, vybava, okolní prostředí, s kým).
- Sebeobsluha (domácnost a hygiena).
- Denní režim (samota a volný čas).
- Práce.
- Jídlo.

3. Sociální oblast:

- Blízké vztahy (partner, rodina a přátelé).
- Širší vztahy (podpora okolí, sociální organizace a služby).
- Socioekonomická pozice (peníze).

4. Vnitřní realita:

- Spokojenost.
- Bezpečí.
- Kontrola.
- Vnitřní zkušenosti (láska, víra, krása a svoboda).
- Seberozvoj (vzdělání).
- Sebehodnocení (sebeúcta, užitečnost, seberealizace) (Vaňurová, Mühlpachr, 2005).

Mnohem jednodušší rozdělení dimenzí kvality života, které se dá, myslím, použít pro všechny obecně, je tělesná ve spojitosti s fyzickým zdravím, dimenze duchovní neboli existenciální, tedy jako smysluplnost vlastního života a samozřejmě dimenze duševní, takéž prožitkovou (Kubátová, 2010).

2.6.2 Srovnávání v souvislosti s kvalitou života

Jak už bylo předesláno, není sporu o tom, že hodnocení kvality života se často odehrává na základě srovnávání s tím, co považujeme za žádoucí a jak si představujeme či očekáváme úroveň našeho života. Dochází také ke srovnávání s dalšími lidmi. Hodně se tomuto tématu věnuje norský antropolog T. H. Eriksen ve své knize *Syndrom velkého vlka*.

Každý člověk se porovnává s někým jiným. Srovnávání může sloužit ke sebezlepšování a zároveň k vytváření si místa na světě a vlastní identitě. Dalo by se říci, že s kým se člověk srovnává, dělá z něj toho, kým je. Výzkumy v sociologii ukazují, že lidé mají tendenci družít se s příslušníky stejné sociální třídy nebo také někdy etnické skupiny. Důvodem sdružování sobě rovných lidí je uspokojení potřeby vlastního sebezpotvrzení a srovnání se sobě rovnými. Ovšem jak se člověk cítí, nezávisí pouze na tom, s kým se srovnává, jak by se mohlo zdát, ale také záleží na světě, v jakém žije. Ten si sám tvoří, ale mnohdy si ho sám nevybírá, stejně jako své okolí a podmínky (Eriksen, 2010).

A jaký vliv má takové srovnávání na prožívání kvality života? Jako příklad lze uvést šok, který utrpěli lidé žijící v koloniích po zjištění způsobu života v metropolích. Byť byli spokojeni se svým koloniálním životem, začali se cítit značně hůře kvůli rozšíření horizontu srovnávání. Tento jev se nazývá relativní deprivace, neboť se mění v závislosti na změně podmínek. Znamená to tedy, že i když se mi reálná situace nezmění, pozitivně se změní někomu, s kým se srovnávám, zhorší se mi pocity nebo se změní horizont očekávání (Eriksen, 2010).

Dle studií USA a Velké Británie se subjektivně prožívaná kvalita života od roku 1950 nijak zvlášť nezvyšuje. A to i přesto že si lidé dříve nedopřávali dovolené v zahraničí, nebyly mobilní telefony a barevné televizory. Byť to může znamenat, že spokojnost lidí nemá spojitost s příjmem, názory vědců se rozcházejí. Někteří si myslí, že zvýšení příjmu nemusí znamenat žádný rozdíl jen pro 25% nejbohatších obyvatel země. Jiní jsou toho názoru, že u většiny lidí při dosažení přiměřeného životního komfortu se míra spokojenosti se zvýšením příjmu nemění. Subjektivní kvalita života v nejbohatších zemích v roce 2000 není vyšší, ba dokonce o něco nižší než tomu bylo před dvaceti nebo padesáti lety. Jedno z možných vysvětlení je dnešní okamžité uspokojování potřeb, které člověka připravilo o schopnost dlouho čekat na něco dobrého, jelikož nemusí čekat a následuje zklamání (Eriksen, 2010).

Na jednu stranu se stále s někým srovnáváme za cílem být lepšími, a když se nám daří dobře, konkurence zvyšuje sebevědomí a radost. V nepříznivém životním období slouží srovnávání jako jakási útěcha, že se ostatním nevede také dobře. (Eriksen, 2010).

2.6.3 Metody měření kvality života

V sedmdesátých letech se v rámci ekonomických, medicínských a sociálních věd vytvořily tři odlišné koncepty individuální kvality života. To mělo za následek vytvoření

tří forem jejího měření. Produktem ekonomicko-medicínských disciplín to je Kvalita upravených let života (QALY). Test Subjektivní pohody (SWB) je produktem sociálních věd. A medicína má Kvalitu života související se zdravím (HRLQ) (Cummins et al., 2007 cit. podle Gurková, 2011).

Mezi další metody měření kvality života lze uvést následující testy. V psychologii se k měření kognitivních aspektů subjektivní pohody používají metody jako SWLS (Satisfaction With Life Scale) neboli Škála spokojenosti se životem nebo je to PGWS (Psychological General Well-Being Scale). Metoda PANAS se využívá k zjištění emocionálního prožívání života. Jedná se o standardizovanou škálu výskytu kladných a záporných emocí (Hnilicová, 2005).

V medicíně se často využívá dotazníku SF-36 (36-Item Health Survey). Zjišťuje dopad farmakoterapie na kvalitu života pacientů. Existuje celá řada metod a dotazníků zaměřených na kvalitu života osob se specifickým onemocněním. Pro onkologické pacienty byl sestaven dotazník EORTC QLQ – C30. Nejenom pro psychiatricky nemocné, ale také pro běžnou populaci slouží dotazník SQUALA. Ukazuje spokojenost v jednotlivých oblastech života. V oblasti měření výsledků zdravotní péče z pohledu pacientů tzv. PRO (Patient reported outcomes), jež slouží pro ty, kteří se zajímají o hodnocení zdraví v souvislosti s kvalitou života (Hnilicová, 2005).

Dalo by se pokračovat dlouhým výčtem nejrůznějších standardizovaných testů na měření kvality života, ale rozhodla jsem se vybrat pouze základní pro jakési uvedení. Široká nabídka metod jen dokazuje, že zájem o zkoumání kvality života se může pyšnit velkým zájmem.

Pojem kvalita života je ve všeobecné rovině globální povahy. Hodnocení kvality života se v různých vývojových obdobích, situacích může lišit (Čornaničová, 2005 cit. podle Gurková, 2011). Platí však to, že člověk se musí cítit potřebný, prospěšný pro okolí a slyšet uznání (Eriksen, 2010).

3 SOCIÁLNĚ AKTIVIZAČNÍ SLUŽBA PRO RODINY S DĚTMI

Sociální služby jsou trojího typu. Jedná se o služby sociální péče, sociální prevence a sociálního poradenství. Sociální služby jsou poskytovány lidem pobytovou formou, ambulantní či terénní. „*Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby*“ (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách). Obecně lze říci, že služby sociální prevence nejenom že pomáhají lidem překonat jejich nepříznivou situaci, ale také chrání společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.

Mezi služby sociální prevence řadíme i sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi dle § 65 Zákona č. 108/2006 Sb., kde se také zařazuje mezi sociální služby poskytované bez úhrady. Registr poskytovatelů sociálních služeb Ministerstva práce a sociálních věcí ČR vykazuje seznam 227 sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi. Z toho ve Zlínském kraji jich je 14 (MPSV, d)).

SASRD jsou realizovány formou terénní či ambulantní. Jsou poskytovány rodině s dítětem, u kterého dochází k ohrožení vývoje v důsledku dopadů dlouhodobé krizové sociální situace rodiny. Tuto situaci nedovedou rodiče sami překonat a je vyžadována pomoc. Mezi hlavní činnosti patří výchovné, vzdělávací, aktivizační a sociálně terapeutické činnosti. Dále zprostředkovávají kontakt se společenským prostředím a dopomáhají při uplatňování práv, zájmů a obstarávání každodenních záležitostí. (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách).

Nutno dodat, že SASRD úzce spolupracuje s mnoha odborníky, například psychology, finančními poradci, speciálními pedagogy, ale zejména sociálními pracovníky sociálně právní ochrany dětí.

Ze své zkušenosti vím, že mezi nejčastější činnosti SASRD patří řešení problémů v oblasti nezaměstnanosti, chudoby, zadlužení a celkově ekonomická situace rodiny, což jsem pospala v první kapitole. Dále podporují a pomáhají rodinám v každodenních činnostech nebo v oblasti péče o děti ve volnočasových a školních aktivitách. Ale obecně, jak už bylo řečeno, SASRD je určen rodinám v krizi, kterou nedovedou vlastními silami řešit, a proto považují za důležité zabývat krizi s aplikací na rodinu. Dále se zaměřím na další možnou činnost SASRD, a to na sanaci rodiny.

3.1 Krize

V životě se odehrává velké množství různých situací, které se nikdy neopakují, protože každá je něčím podmíněná a specifická. Životní situací je definována jako konkrétně vymezená situace, která je časově limitována. Během životní situace na jedince působí mnoho vnějších okolností, konkrétních vlivů, na které reaguje. Lidé se v této situaci chovají dle toho, jak jí rozumí, tedy jak si ji interpretují. Takové vnímání situace je ovlivněno objektivním a subjektivním hlediskem. Objektivní znamená kulturou formulované a subjektivní ve smyslu individuální podle toho, jak situaci, ve které se ocitá, vnímá a vyhodnocuje. Vnímání může být ovlivněno také mnoha faktory jako například věk, vzdělání, atd. (Kraus, 2008).

Jak už bylo zmíněno, lidé stále prochází mnoha situacemi, ovšem ne všechny jsou běžné, ale naopak náročné až krizové. Pokud je taková situace vyostřena v krátkém čase a člověk ji není schopen sám překonat, jedná se o krizovou situaci, pokud trvá déle, je většinou výsledkem společenských i osobních změn, pak může mluvit o tíživé situaci. Hodnocení krizové situace je subjektivní, neboť pro někoho může být tatáž situace lehce zvladatelná a naopak pro jiného beznadějnou krizí (Kraus, 2008).

Krize pochází z latiny, „crisis“, a znamená rozhodování, rozsudek, svár, rozdělení. Krize je stav charakteristický zátěžovou nerovnováhou mezi subjektivním významem problému a jeho možnostmi zvládnutí. Cítí tak ohrožení své identity a formování vlastního života, reakcí je pak úzkost (Kastová, 2010). Jde tedy o subjektivně ohrožující situaci s možností změny. Pomáhá k životnímu posunu a zrání. Krize nastává po setkání se s obtížemi, překážkou. K jejímu překonání nepomáhá člověku ani vlastní síla, vyrovnávací strategie nebo přispění blízkých (Vodáčková a kol., 2002).

Po akutním průběhu krize, která trvá do šesti týdnů, následuje přeměna, mění se věci, jedinec změní také svůj pohled, situace se stává chronickou. Člověk má potřebu změny, tento čas však netrvá dlouho (Baštecká a kol., 2005).

Člověk v krizové situaci čeká na nějaký nápad v řešení situace, která by mohla být nejvhodnější, ale pokud se žádnému nedostává, překlene úzkost na paniku a ovládne celou osobnost. V tuto chvíli přichází krizová intervence (Kastová, 2010).

Výsledkem krize je změna například v chování v pozitivním nebo negativním smyslu. Znamená tedy nebezpečí nebo příležitost (Vodáčková a kol., 2002). Krize může

samovolně odeznít nebo se může vyostřit až k chronickým psychickým problémům (Kastová, 2010).

To znamená v souvislosti s rodinou, že rodinná krize nastává v době, kdy nezvládá vyrovnávat se s nároky a požadavky svými užívanými vzorci chování, které přesahují její možnosti ke zvládnutí situace. Dochází k období nerovnováhy a dočasné dezorganizace. Jak už bylo řečeno, výsledkem krize je změna. V rodině je výsledkem změna v rodinné struktuře anebo v jejím fungování. Pokud je překonána, lze hovořit o lepším fungování, opačně to znamená rodinnou dysfunkci (Špatenková a kol., 2004).

3.1.1 Příčiny krize

Ke vzniku reakce organismu se dostane až po propojení vyladěnosti organismu a vnějšího spouštěče. Urychlovači neboli precipitory popsal René Thom (1992 cit. podle Vodáčková a kol., 2002). Mezi vnější spouštěče krize se řadí tři aspekty. Prvním je ztráta objektu, konkrétně smrt, rozvod nebo také zklamání, zrada, zranění se ztrátou hybnosti, potrat apod. Druhým precipitorem je uváděna změna například zdravotního stavu, rodinného aj. Volba mezi dvěma stejnými kvalitami může být poslední vnější spouštěč krize.

K vnitřním precipitorům krizi patří neschopnost adaptace jedince na svůj vývoj a změny z toho pramenící. Dále ke krizi může dojít, pokud jedinec přijme náhradní opatření v určité situaci, ale neuvědomí si jeho omezenou platnost v čase. Krize nastává v momentu, kdy si jedinec uvědomí, že něco není v pořádku, ale není schopen učinit konstruktivní opatření (Vodáčková a kol., 2002).

3.1.2 Typologie krizí

Krizi lze dělit na akutní, kumulativní a chronické. Jak už název napovídá, akutní má náhlý, nečekaný začátek, dynamický průběh a zřetelný konec. Nahromaděním aktuálních stresujících vlivů a jejich spojením s vybavením si minulých negativních zážitků vzniká kumulativní krize. Chronická krize je oproti akutní velmi odlišná svou délkou a méně výraznějším emočním doprovodem (Paulík, 2010).

Dále se krize může dělit dle jejich účastníků. Jedná se o individuální krizi jednotlivce, krize dyadické, tedy krize páru a krize skupinová. Dle příčin pak na situační, vývojové a patologické krize (Paulík, 2010). Kromě toho se člení krize na zjevné, tzn. jedinec si je uvědomuje a připouští a latentní, které jsou člověku utajené. V jejich významu a dopadu si je neuvědomuje, mnohdy si je nechce připustit (Vymětal, 1995).

Následně se budu zabývat klasifikačním systémem, který je založen na odstupňování závažnosti krize, tzn., že se krize stává závažnější při posunu od třídy 1 ke třídě 6. Autorem této klasifikace je Baldwin (cit. podle Vodáčková a kol., 2002).

1. Situační krize je urychlena nepředvídatelným stresem. Převažují vnější precipitory a subjektivní nazírání situace. Úkolem krizové intervence je navození klimatu zajišťující rozpoznání původu krize, individuální přístup a adekvátní formy terapeutického kontaktu.

2. Tranzitorní krize neboli krize z očekávaných životních změn je naopak způsobena předvídatelnými procesy růstu a vývoje za určitého časového období. V rámci života jednotlivce se jedná o pubertu, klimakterium apod. a v rámci života rodiny se jedná o výběr partnera, narození prvního dítěte aj. V souvislosti s životním cyklem rodiny je rodina nucena znovu procházet změnami nebo se jim přizpůsobovat, při čemž nutně dochází ke krizím a přechodným obdobím. Krizová intervence pomáhá jednotlivci i rodině, aby pochopila změny a prozkoumala její význam.

3. Krize pramenící z náhlého traumatizujícího stresoru je způsobena silným vnějším stresem, například úmrtí blízké osoby, které nejsou subjektem očekávány. V případě nové události ještě jedinec nemá dopředu vytvořený vzorec chování, tudíž se krizová intervence zaměřuje na navození bezpečného rámce, mobilizaci podpory, vytvoření atmosféry pro klidné přechody do dalších stádií vyrovnání se s krizovou situací a včlenit ho zpět do svého života.

4. Krize zrání nebo také vývojové jsou často následkem nedořešených nebo nedokončených témat z předchozího vývoje. Například když zdárně neproběhla tranzitorní krize. Připomíná také Thomův pojem náhradní opatření.

5. Krize v kontextu psychopatologie v neřešených nebo provizorních řešených vývojových etap se směřováním do ranějších vývojových stádií. Cíloví jedinci jsou spíše lidé s dispozicí k duševním onemocněním, tudíž jsou zranitelnější a jsou hůře vybaveni ke zvládnutí zátěže. Krizová intervence spočívá v zaměření se na aktuální problém a vyžití podpory rodiny.

6. Neodkladné krizové stavy jsou typické naléhavostí, neboť sem patří akutní stavy, dále například alkoholové, drogové intoxikace, suicidiální jednání, nekontrolovatelná zlost, agrese, panická úzkost, atd. (Vodáčková a kol., 2002).

K typologii rodinných krizí však postačí jednoduché dělení do tří okruhů. Prvním jsou pravidelné, obvyklé a očekávané události související s životním cyklem, konkrétně vytvoření rodiny, narození dítěte nebo nástup dítěte do školy. Druhou oblastí jsou krize přicházející nečekaně a nepravidelně. Jde například o ztrátu zaměstnání, rozvod atd. To znamená, že se netýkají všech rodin, jak tomu bylo u předchozích „normálních“ událostí. Třetí typ krizí je vyvolán silnými vlivy, které se týkají většího počtu rodin v určitém území a konkrétní historické době, jde tedy o záplavy nebo jiné katastrofy. V rodině se mohou objevit jisté patologické vzorce rodinného fungování, např. závislost na alkoholu, v tom případě lze hovořit o endogenní, vnitřní krizi rodiny (Špatenková a kol., 2004).

3.1.3 Řešení krize

Není pochyb o tom, že krize je běžnou součástí života a při jejím řešení je velmi významný systém vztahů, ve kterých člověk žije. Znamená to, že nejprve to řeší člověk i za pomoci blízkých lidí a profesionální pomoc je až druhotná (Baštecká a kol., 2005).

Obecně se v krizových situacích doporučuje mobilizace vnitřních zdrojů, pomoc zvenčí, která zajistí uklidnění, bezpečí, oporu atd. (Paulík, 2010) Nabízí se celá řada strategií, jak zvládat krizi:

- Orientace v pocitech a schopnostech ulevit si pláčem či hněvem.
- Posílení či vybudování schopnosti sdílet a sdělovat pocity blízkým osobám.
- Vnímavost k tělesným potřebám a pocitům, protože často dochází kvůli krizové situaci ke snížení senzitivity k bolesti a jiným signálům těla.
- Využívání dostupných informací a prostředků k orientaci v situaci. Neboť vlivem stresu dochází ke zkreslování situace a informací.
- Využití vlastních starších zkušeností.
- Využití potenciálu přirozené komunity, jejich poznatky, vzdělání a schopnosti.
- Využívání vzorců kolektivního chování. To je myšleno jako uplatňování nezištné podpory a pomoci okolí například při přechodu do další životní etapy (Vodáčková a kol., 2002). Ovšem řada lidí v krizi se nedovede otevřít, oslovit druhého člověka, byť on již jednou naslouchal jejich problémům (Kastová, 2010).

- Zapojení fantazie, otevřenost neobvyklým novým postupům všude tam, kde selhaly osvědčené způsoby řešení a postupy.
- Víra a naděje ve zlepšení situace.
- Hledání smyslu utrpení pro orientaci v kritických událostech (Vodáčková a kol., 2002).

Uvedené strategie byly směřovány spíše ze strany člověka v krizi, nyní se zaměřím na odbornou pomoc v krizi, ke které by mělo dojít po vyčerpání či selhání předem uvedených strategií (Vodáčková a kol., 2002).

Při řešení krizové situace je důležitý přístup ke klientovi, který vyžaduje aktivizaci, aby byl schopen spolupracovat. Často dochází k pomoci ze strany rodiny, přátel a pak je na řadě sociálně pedagogická pomoc. Jako technika řešení se doporučuje zamyšlení se nad danou situací a sebou samým, což vede k racionalizaci problému. Kompenzace je další technikou, kdy člověk hledá možné aktivity jako východiska problému. Snaha navodit identifikaci s vhodným modelem, neboť ztotožnění se s ním může správným způsobem člověka namotivovat. Technika úniku znamená vyvolat v člověku představu, že situaci vyřešil, což může být inspirující a povzbuzující. Technika agrese pomáhá k ventilování pocitů, doporučují se nějaké sporty. Pokud se osoba nachází v nežádoucím prostředí, doporučuje se technika izolace. Zásah krizového zařízení je mnohdy až poslední volbou (Kraus, 2008).

Tato krizová pomoc se děje v krátkém čase, obvykle trvá sedm dnů. Jedná se o komplex služeb pro klienta, který vnímá svou situaci jak krizovou, naléhavou a neodkladnou a její řešení vlastními silami a zdroji je nedostačující. Aktuálním cílem je stabilizace stavu klienta. Perspektivní cíl spočívá v propracování blízké budoucnosti společně s klientem. Krizová pomoc je ve formě ambulantní, hospitalizace, telefonická, terénní služby, anebo v klientově přirozeném prostředí (Vodáčková a kol., 2002).

S krizovou situací se pojí termín krizová intervence. Znamená určitou odbornou pomoc člověku, který se vyskytnul v krizové situaci. Krizový pracovník jedná rychle a spočívá v okamžitém zásahu- intervenci (Vodáčková a kol., 2002).

Lze konstatovat, že rodiny, které projdou zátěžovou situací, zvýšenému stresu a s danou situací se vyrovnají, často se stávají odolnějšími, tzn. dokáží efektivněji řešit závažnější problémy. Konkrétně to znamená, že i přes problematickou situaci si rodina dokáže udržet zavedené vzorce fungování, rychle se z ní zotaví. Odlišnost odolných rodin od neodolných se vyznačuje v následujících oblastech zvládnání zátěže: interpersonální vztahy, spiritualita a well-being, struktura rodiny a její funkce, životní prostředí a vztahy k okolí. Definují se faktory rodinné odolnosti. Protektivní jsou důležité pro zvládnání specifických rizik a kumulaci stresorů. K tomu pomáhají rodinné rituály, společně strávený čas, atd. Faktory významné pro adaptaci na krizovou situaci se nazývají obnovující. Patří sem optimismus, sebedůvěra či rodinná soudržnost aj. Obecné resilientní faktory odolnosti rodiny jsou nadřazená oběma předchozím (Paulík, 2010). Rodinná resilience znamená využívání pozitivních vzorců chování, interakce a funkční kompetence užívané členy rodiny při zátěžových situacích k zachování integrity a znovuoobnovení rovnováhy v rodině. Krize zde není pojímána jako nepřekonatelná tragédie, ale spíše jako zvládnutelná výzva. Rodinná resilience má dvě fáze. První fází zvanou *adjustace* se rozumí bezprostřední reakce rodiny na vyšší nároky či stres. Druhá fáze pojmenovaná *adaptace* je chápána jako komplexnější a dlouhodobější procesy přizpůsobování, které přichází v okamžiku, kdy *adjustace* byla neúspěšná a rodina je v krizi (Špatenková a kol., 2004).

Žádoucí je změna pohledu na krizi z něčeho negativního na pozitivní šanci, příležitost k rozvoji osobnosti, k novému prožívání identity apod. V takovém případě lze nazírat na krizi pozitivně pouze v tom případě, že ji člověk může vnímat jako životní situaci, v níž se odehrává něco, co je pro něj existencionálně důležité. I když je člověkem vnímána opačně s cílem co nejrychlejšího zapomenutí, má krize vždy možnost zásadní změny (Kastová, 2010).

Ve své praxi jsem vyzorovala často podobné osudy rodin. Rodiny, ať už to byly rodiny jako uživatelé SASRD nebo matky s dětmi v azylovém domě, v krizi, jež nedovedou samy řešit a mnohdy ani pomoc nevyhledávají. Snaží se ji řešit samy, popřípadě za pomoci svého blízkého okolí, což není příliš efektivní, zejména pokud se jedná o okolí s obdobnými problémy. V takovém případě nechají svou situaci zajít až tak daleko, že ji přestanou řešit, tudíž se problémy stále jenom prohlubují. V konečném důsledku to má samozřejmě špatný vliv hlavně na děti v rodině. Sociálně právní ochrana dětí je pro takovou rodinu vnímána sice jako hrozba, ale ve skutečnosti je jejich záchranou, neboť zaktivu-

je veškeré služby a jiné dostupné podpůrné programy ke zlepšení krizové situace s výsledkem přinejmenším přirozeného vývoje dítěte.

Z hlediska sociální pedagogiky jsou doporučována spíše preventivní opatření ve smyslu sociálně výchovného působení, např. výchova soudržnosti, spolupráce, tolerance aj. a také zvyšovat odolnost vůči těmto situacím a to zejména výchovou ke zdravému životnímu stylu (Kraus, 2008).

3.2 Sanace rodiny

Není sporu o tom, že rodina v určitých oblastech je nezastupitelná. Nenahraditelnost rodiny lze vidět v mnoha výzkumech či pokusech, které byly prováděny již od starověku. Termín psychická deprivace je užíván v souvislosti s nepříznivými účinky ústavní výchovy. Rozsáhlá studie, která sledovala dvě skupiny dětí, a sice děti vychovávané v ústavech, vykazovaly horší sociální fungování ve všech sledovaných znacích než skupiny srovnávací. Zajímavé jsou také výsledky kriminogenního působení ústavní výchovy, které ukazují na skutečnost, že polovina dětí, které opustily dětské domovy nebo jiná ústavní zařízení, spáchá nějaký trestný čin. Vysvětlením by mohlo být to, že dětem vyrůstající v deprivacním prostředí funguje mozek jinak než dětem vyrůstajícím v rodinách. Děti vyrůstající v ústavní výchově mají větší problémy s empatií. Při řešení konfliktů častěji využívají agresivitu a hůře se orientují v interpersonálních vztazích nebo v hodnotových dilematech. Mají tedy větší šanci k sociálnímu selhávání. Zdešující je to, že již tři měsíce setrvané v ústavní výchově je pro malé dítě natolik negativní zkušenost, že mu způsobí trauma s dlouhodobými následky (Matoušek, Palzarová, 2010).

Tyto skutečnosti jsou dostatečným impulsem ke změně. Šanci ke zlepšení situaci vidíme v sanaci rodiny, kterou v určitých případech mohou vykonávat i sociální pracovníce SASRD. Sanace rodiny podporuje rodinu k jejímu fungování, aby nedošlo k vyčleňování ohrožovaného člena rodiny. Nastupuje tedy v případech, kdy je ohrožen biologický, sociální a psychologický vývoj dítěte. Jejím cílem je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a zároveň podporovat a nápomoc k zachování rodiny. Sanace rodiny probíhá za účasti multidisciplinárního týmu, který je nejčastěji tvořen sociálními pracovníky, například také sociálně právní ochrany dětí, pracovníkem centra pro sanaci rodiny a pracovníkem pro výkon ústavní výchovy (Bechyňová, Konvičková, 2008).

Myslím, že je velice důležité, aby člověk měl jistotu v tom, že může využít odborné pomoci zvenčí. Tím spíše pokud se jedná o rodinu s dětmi. Důležitost podpory rodiny dokazuje studie, která zjistila, že je více případů špatného zacházení s dětmi v těch lokalitách, které nevyužívají dostupné zdroje podpory. Ve srovnání s rodinami stejné sociálně-ekonomické úrovně, které využívaly dostupných služeb, bylo případů špatného zacházení s dětmi značně méně (Matoušek, Pazlarová, 2010).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkumná část je zaměřena na rodiny v ekonomické krizi, které jsou uživateli SASRD v Uherském Brodě, a na jejich kvalitu života, jež dále specifikují.

O významu rodiny není pochyb, avšak před formulací výzkumného cílu a problému považuji za významné připomenout dělení rodinného prostředí dle Krause (2008), kterým jsem se nechala inspirovat při projektování výzkumné části:

1. Demograficko- psychologické podmínky rodinného prostředí, kde může být problém v celkové struktuře rodiny nebo vnitřní stabilitě- všechny roviny vnitřních vztahů.
2. Druhou dimenzí jsou materiálně-ekonomické faktory prostředí rodiny. Sem patří zaměstnanost rodičů, charakter a kvalita bydlení, finanční zajištění, životní styl, vliv techniky, materiální podmínky pro zájmovou činnost dětí atd.
3. Kulturně- výchovné oblasti rodinného prostředí zahrnují hodnotovou orientaci, životní styl ve smyslu trávení volného času, míra pedagogizace rodinného prostředí (Kraus, 2008).

Kvalita života bude více pojímána z hlediska demograficko- psychologických podmínek rodinného prostředí, ale také určité faktory kulturně- výchovné oblasti, neboť se domnívám, že spolu úzce souvisí vzhledem k účelům mé práce. Cílem není zmapovat všechny oblasti života, pouze oblast společenskou už kvůli mému oborovému zaměření, tedy sociální pedagogika, neboť se domnívám, že s ním úzce tato oblast souvisí. Jeví se mi jako nejvhodnější nazvat zkoumanou oblast sociální, kde je zahrnuto mikroprostředí, ve které je rovina vztahová: rodina- manželé, rodina- děti, rodina- rozšířená rodina; a mezoprostředí, kde jsou tyto vztahy: rodina- přátelé, rodina- volný čas).

4.1 Cíl výzkumu a výzkumný problém

Na základě těchto východisek byl stanovený výzkumný problém ve znění: *Jak ovlivňuje nízká ekonomická situace uživatelů SASRD v Uherském Brodě kvalitu jejich života v sociální oblasti*, a výzkumné cíle.

Cílem je poukázat na skutečnost, že ekonomická situace ovlivňuje významným způsobem všechny aspekty života se zaměřením na sociální oblast. A zároveň se subjektivní hodnocení kvality života odráží v chování jedince, respektive rodiče, což může mít vliv na přístup k dítěti a na výchovu. Rodiny mohou čelit různým nálepkám plynoucích z nízké ekonomické situace.

Maxwell J. A., 2005 (cit. podle Švaříček, Šedřová a kol., 2007) vymezuje 3 hlavní cíle výzkumu. Jedná se o intelektuální, praktický a personální.

1. Cíl intelektuální: Cílem je zmapovat hodnocení kvality života uživatelů SASRD v Uherském Brodě v oblasti sociální jako důsledek nízké ekonomické situace. Na základě intelektuálního cíle byla stanovena výzkumná otázka: Jaké dopady má nízká ekonomické situace uživatelů SASRD v Uherském Brodě na jejich manželství / partnerství, děti, rozšířenou rodinu, přátelství, volný čas.

2. Cíl praktický: Získané informace mohou být přínosné v SASRD z hlediska kvalitnějšího porozumění této problematice, což může usnadnit práci s uživateli, konkrétně při stanovování cíle práce s nimi, komunikaci, přístupu nebo silnější empatie.

3. Cíl personální: Byla jsem na praxi v tomto zařízení a také v azylovém domě, kde jsem se setkala s rodinami s nízkým ekonomickým statutem, a tento výzkum mi pomůže k prohloubení a většímu porozumění problému, což mi umožní rychlejší a snadnější zařazení do praxe, neboť se tomuto fenoménu chci i nadále věnovat.

4.2 Typ výzkumu

Jak už bylo předesláno, mým záměrem je hlubší porozumění sociální oblasti života, nikoliv získání pouze povrchních či základních informací ze všech oblastí života. Jsem si vědoma, že se vliv ekonomické situace prolíná do všech dimenzí žití, ať už je to materiální oblast, tedy bydlení, vybavenost aj., nebo zdravotní, zejména pak psychická oblast, atd. Zajímá mě však oblast sociální, řekla bych, možná pro okolí skrytou a více utajovanou a chráněnou. K takovému vhledu do problematiky potřebuji znát i kontext. Na základě těchto skutečností jsem si zvolila kvalitativní výzkum.

4.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek má být vybírán dle určité metody a zároveň dle toho, aby korespondoval s cílem výzkumu.

4.3.1 Výběr výzkumného souboru

Pro účely výzkumu bylo důležité stanovit si **kritéria** výzkumného souboru.

- Nejprve je to rodina s dětmi. Za rodinu lze považovat i jednoho rodiče s dětmi.

- Další kritériem byla nízká ekonomická situace rodiny, což charakterizuje hospodaření s penězi okolo životního minima.
- S tím souvisí kritérium krize rodiny, kterou nedovedou řešit bez pomoci.
- A naposledy to jsou zároveň uživatelé SASRD.

Všechny tyto podmínky nasvědčují tomu, že jsem si zvolila k výběru výzkumného souboru metodu záměrného (účelového) výběru, konkrétně pak pomocí **záměrného výběru přes instituce** (Miovský, 2006), proto považuji za významné popsat instituci, pomocí níž mi bylo umožněno zapojit její uživatele jakožto výzkumný soubor do výzkumu.

4.3.2 Místo výzkumu: Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi v Uherském Brodě

Dotazovaní jsou uživatelé Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v Uherském Brodě. Služba začala svou činnost 1. dubna 2009. Jejím zřizovatelem jsou Sociální služby Uherský Brod.

SASRD je terénní i ambulantní sociální služba, která podporuje rodiny s dítětem nebo více dětmi, které se ocitly v dlouhodobě nepříznivé sociální situaci, při které je ohrožen vývoj dítěte/děti. Tyto rodiny, které nedovedou samy bez další pomoci překonat tíživé období, jsou motivovány a aktivizovány ke změně. Rodiče se na řešení problému spolupodílejí. Práce se odehrává v přirozeném sociálním prostředí rodiny a také ambulantní formou v prostorách SASRD. Služba je poskytována v pracovní dny v době od 7:00 do 15:30 a je bezplatná. Kapacita ambulantní formy poskytování je: 2 klienti na den a terénní formy: 4 klienti na den. Cílem služby je zejména pomoc cílové skupině osob zapojit se do ekonomického, sociálního a kulturního života společnosti, a tak napomoci k jejich návratu na trh práce / vstupu na trh práce. K tomu napomáhají svým uživatelům dvě sociální pracovnice.

4.3.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor tvořil 10 rodin. Do výzkumu byli zapojeni ti členové rodiny, kteří k němu svolili. Převážně se jednalo o matky (7), ale také otec (1) anebo oba rodiče (2). Pokud byli přítomni oba manželé/ partneři, převážně hovořila žena a muž doplňoval informace, proto se v tabulce objevují informace charakterizující hlavního mluvčího, tedy ženy. Kvůli anonymitě jsou původní jména pozměněna. Uvedené příjmy jsou uvedeny podle výpovědi dotazovaných.

Informanti	Věk	Dosažené vzdělání	Počet dětí/ Počet osob v domácnosti	Zaměstnání	Měsíční příjem/ Kč (cca)
R1 Alena	29	Středoškolské bez maturity	3/ 4	Rodičovská dovolená	10 000
R 2 Běla, Ctirad	34	Středoškolské bez maturity	6/ 8	Rodičovská dovolená	13 320
R3 Dana	34	Základní	1/ 2	Péče o osobu blízkou	11 000
R 4 Eva	41	Středoškolské bez maturity	2/ 3	Nezaměstnaná	9 400
R 5 Hana, Ivan	37	Základní	4/ 6	Nezaměstnaná Zaměstnán	16 600
R 6 Jan	38	Středoškolské bez maturity	2/ 3	Zaměstnán (prac.neschopnost)	17 000
R 7 Kateřina	35	Středoškolské bez maturity	4/3	Rodičovská dovolená	7 200
R 8 Lenka	37	Základní	2/ 4	Péče o osobu blízkou	10 500
R 9 Marta	40	Středoškolské bez maturity	4/ 5	Nezaměstnaná	20 000
R 10 Pavla	36	Středoškolské bez maturity	4/ 5	Rodičovská dovolená	11 600

Tab. č. 1: Přehled informantů

4.4 Metody získávání kvalitativních dat

K získání dat mi pomohla metoda rozhovoru. Předem jsem si připravila schéma otázek (viz Příloha I), které vycházejí z intelektuálního výzkumného cíle a výzkumné otázky. Připravené otázky v rozhovoru slouží pouze jako osnova, neboť jsem je v průběhu interview upravovala dle vyvíjejícího rozhovoru s dotazovaným. Jedná se tedy o metodu polostrukturovaného interview. Rozhovor měl 7 částí:

- úvodní informace o respondentovi
- manželství, popř. partnerství
- děti
- rozšířená rodina (původní rodina, sourozenci, apod.)
- trávení volného času
- přátelé
- SASRD

Otázky byly pokládány v promyšleném sledu. V každé oblasti nejprve směřovaly na hodnocení vztahů. Dále pak otázky k dopadům nízké ekonomické situace rodiny. V případě odhalení nějaké problematiky byly otázky směřovány na postoj respondentů a způsoby řešení.

4.5 Způsob zpracování dat

K vyhodnocení bude použito otevřené kódování. Do vzhledu problematiky kódování mi pomohla kniha Strauss, Corbinová, 1999. Po transkripci dat budu tento text řádek za řádkem postupně rozebírat a konceptualizovat. Případům, událostem, myšlenkám respondentů přidělím jména. Tato část procesu se neobejde bez kladení otázek Co to je, co prezentuje? Následně tyto pojmy seskupím dle podobnosti a vytvářím tak kategorie. Podle jejich znaků určím vlastnosti a následně dimenzionální rozsah.

Na otevřené kódování navazuje axiální a selektivní Axiální má za úkol uspořádání jevů z prvního typu kódování novým způsobem a vytvoření spojení mezi kategoriemi. Poté vytvořím paradigmatický model axiálního kódování, kde je třeba si určit příčinné podmínky, jev, kontext, intervenující podmínky, strategie jednání a interakce a naposledy následky.

V selektivním kódování budu postupovat určením jedné centrální kategorie, se kterou bude dále pracováno a uváděno do vztahů s ostatními kategoriemi. Výsledkem je příběh.

5 REALIZACE VÝZKUMU

Sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi v Uherském Brodě jsem prvně navštívila za účelem školní praxe. V té době jsem se ujistila v tom, že mé další kroky se budou ubírat tímto směrem. Pro výzkum projevily sociální pracovnice služby ochotu, přesto jsem kontaktovala paní ředitelku Sociálních služeb Uherský Brod za účelem potvrzení spolupráce, což proběhlo bez komplikací.

Sociální pracovnice mi vyšly vstříc a pomohly mi ve zprostředkování kontaktu s uživateli, jež splňovali předem stanovená kritéria pro volbu informantů. Případným respondentům jsem se představila, vysvětlila záměr výzkumu a ujistila je o anonymitě. Dále jsem je poprosila, zda si mohou nahrávat rozhovor na diktafon. Všichni oslovení souhlasili.

Výzkumný soubor tvořil 10 rodin. Polostrukturovaného interview se účastnili ti členové rodiny, kteří k němu svolili. Převážně se jednalo o matky (v sedmi případech), ale také otec (jeden případ) anebo oba rodiče (ve dvou případech).

Abych dosáhla co možná nejkvalitnějších dat, je velmi důležité prostředí v době rozhovoru. Jeví se mi jako nejvhodnější domácí prostředí, tedy tam, kde předpokládám, že člověk tráví nejvíce času a je pro něj příjemné a přirozené. Protože je SASRD terénní službou, v případě možnosti návštěvy v uživatelově domácnosti jsem volila tuto variantu. Pouze jedna respondentka poskytla rozhovor v prostorách SASRD v Uherském Brodě.

Předem jsem měla připravené schéma otázek k polostrukturovanému. Trvání jednoho rozhovoru se pohybovalo v rozmezí 20 až 58 minut, nejčastěji kolem 35 minut. Během rozhovoru nenastaly žádné komplikace. Vzhledem k charakteru tématu jsem se snažila o citlivé a empatické zjišťování informací bez nátlaku. Po ukončení rozhovoru jsem poděkovala dotazovaným za jejich ochotu a čas a po té jsme se s nimi rozloučila.

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

6.1 Otevřené kódování

Jak už bylo řečeno, rozhovory byly zaznamenány na audiozáznam a poté jsme ho převedla do písemné podoby. Jména informantů, ale i ostatních osob byla změněna nebo nahrazena obecným pojmem.

Rozhovor byl rozdělen do několika oblastí, ze kterých vyvstaly kategorie:

- Oblast manželství nebo partnerství (Finance v manželství).
- Oblast děti (Vztahy, Stísněné bydlení).
- Oblast volný čas (Zájmové kroužky dětí, Volný čas rodiny).
- Oblast rozšířená rodina (Kontakt s rozšířenou rodinou, Rodinná soudržnost, Reakce rozšířené rodiny).
- Oblast přátelství (Nepotřebné kamarádství, Jistota podpory).
- Oblast SASRD (Pomoc SASRD).

6.1.1 Oblast: manželství / partnerství

Už v pohádkách slýchávají děti o velké lásce dvou lidí a větě: žili spolu až do smrti. U ne mála jedinců vyvolá takové rčení úsměv. Také statistiky ukazují téměř padesáti procentní rozvodovost. Mohla bych polemizovat nad příčinami tak vysokého procenta neúspěšného uzavření sňatku, ale zůstanu pouze u jednoho z mnoha aspektů, finance. Otázka peněz se řeší v mnoha manželstvích, může být také příčinou rozvodu, kdy je, jak by se mohlo zdát, problém zažehnán. Omyl. Peníze se řeší i po zpretrhání svazku mezi rodiči v případě vyživovací povinnosti na dítě.

6.1.1.1 Kategorie č. 1: Finance v manželství

<i>Vlastnosti</i>	-	<i>dimenze</i>
<i>Rozvod</i>	-	<i>svoboda nebo vězení?</i>
<i>Povinnost</i>	-	<i>vyživovací</i>
<i>Snaha</i>	-	<i>marná</i>
<i>Manžel</i>	-	<i>zadlužený</i>

Jak bylo v úvodu naznačeno, finanční situace může mít za následky až rozvod, jak je zřejmé z výpovědi paní Marty. Naopak rozvod však může být také zdrojem finančním obtíží. Ve většině případů jsou to matky, které zůstanou s dětmi jako samoživitelky. V případě že nejsou zaměstnány, ocitají se v nelehké situaci, jež graduje, pokud má finanční výdeje, které není schopna splácet jako paní Alena. Paní Dana si vážnost situace uvědomuje a kvůli dluhům manžela se nerozvádí a vyčkává, až si je sám vyrovná.

A: ... Protože to začalo barákem, koupí baráku, protože jsem s bývalým manželem, jsme si koupili barák v Prakšicích, pak jsme se rozvedli, já jsem to všechno musela a dotědka to musím splácet a pár měsíců jsem neměla na zaplacení, tak se to dalo k exekuci...

D: Nežijeme spolu. Máme finanční problémy, takže když bysme se rozvedli, tak by půlka přešla na mě, dluhů, takže to máme hodně takové složité teďka. No něco splácí a něco ne-splácí, takže mě došla exekučka papír, takže to vlastně řeší, abych se prostě nezhroutila, protože už bych to neunesla. Protože už jsem se skoro zhroutila a musela jsem k paní doktorce XY. K psychiatrice.

M: Jo, jako s manželem na to, že máme jako problémy finanční nebo jsme měli bytové problémy, jsem byla i na azyláku, takže na to všechno jsme spolu dvacet let, takže jako.. Někdy byly chvílky, že prostě to haprovalo, že už sme tam, už tam byl náznak, že se rozvedem a to, ale prostě nikdy se to nestalo, musím teda zaklepat, zatím za těch dvacet let, co sme spolu su ráda, že...

Většina informantů nemá partnera (paní A, D, K, L, P a pan J). Zbývají čtyři dotazovaní, z toho pouze jedna (paní E) má nového partnera a ostatní jsou ve svazku manželském s rodičem svých dětí. To znamená, že sedm dotazovaných má nárok na vyživovací povinnost na děti. Bohužel ne vždy se jim této finanční částky dostává v pravidelných či vůbec nějakých intervalech. Je zřejmé, že tato skutečnost nemá blahý vliv na vztahy mezi rodiči dítěte. Vyživovací povinnost na své děti neplatí většina otců dětí informantek (u paní A, E, K, L, P). Otec dětí od paní Evy plní vyživovací povinnost, ale pouze na jedno ze dvou dětí, proto byl přiřazen k neplatičům.

A: ...no..má hodně velký dluh... dá se říct že jako minulý rok platil tak jedenkrát za tři měsíce předtým neplatil vůbec, takže jako..

E: Otec dětí vlastně, ten se jako vůbec nehlásí, jako neměl vůbec zájem. Když to bylo vlastně u soudu, tak když jsme se bavili o tom, tak neměl vůbec zájem se nějak jako, prostě enom na to výživné. Vlastně enom na tu dceru.

K: Ne vůbec. Já mám čtyři děti s každým jiným, bohužel. Takovů smolu.

P: Zatým momentálně tady tyto, protože říkám, já mám tolikého placeního, a jelikož vlastně manžel mi nedává vlastně ani ty peníze, jo, vlastně co já musím splácet pojistku na barák si z té částky na barák, co nám vlastně dajů, meziúvěry vlastně každý měsíc, to musím vlastně splácet...

Ale ne všichni rodiče zanedbávají vyživovací povinnosti na své děti, což dokazují výpovědi informantů. Například matka dětí od pana Jana.

J: Ano platí 2500 dohromady na obě dvě.

Paní Dana s otcem jejich syna sice nejsou rozvedeni kvůli dluhům manžela, neboť má paní Dana strach z převedení poloviny dlužní částky na ni. Proto bydlí odděleně a manžel přispívá na dítě formou nákupu.

D: Pravidelně. My to děláme tím způsobem, že vlastně mně peníze nedává a nakoupí mně, a synovi nějaké to oblečení a když potřebuju nákup, tak mně nakoupí teďka.

U jedné informantky (paní Eva) se dokonce do situace angažuje přítel a značně finančně vypomáhá.

E: Tak přítel, ale ten bývá vlastně tady vedle v bytě a ten nám tak celkem finančně pomáhá. ...Přítel nás vezme nekam, že si nekde tak zajedem to, teď sme děckám kupovali botky nové, samozřejmě že dal na to... No tak té pomoci, taková nezištná pomoc, opravdu, když člověk opravdu potřebuje pomoci, hlavně ty děti, prostě nás bárkde aj vezme na výlet.

Ne každá dotazovaná má takové štěstí jako paní Eva a musí se snažit vymáhat finance z otců dětí nejrůznějšími metodami. Ve většině případů uvádějí, že jejich snažení v této situaci je marné.

A: Řešila přes policajty, už mě to nebaví chodit na policajty a furt to dokola, oni stejně udělají jenom tytyty a bubu a... to je všechno.

K: Snažila jsem se to řešit přes sudy, exekutory, po policajty, nic, prostě to nejde.

L: Řeším to, bohužel je tam podané trestní oznámení už několikáté a zatím má podmínku a bohužel částka vyšla už na pětasedesát tisíc... Je no. Tatínek to nemíni řešit nebo prostě nechce.

Dotazovaní nebo jejich bývalí manželé splácí nějaké dluhy a výjimkou není ani zkušenost s exekucí. Ze začarovaného kruhu půjček se dá těžko vymanit, zvláště pokud není jistý příjem ze zaměstnání, proto je taky obtížné vymáhat po otcích děti narůstající částky vyživovací povinnosti.

D:.. Ale syn se chce nastěhovat k tatínkovi, že bychom bydleli pohromadě, jenože tam je ta finanční situace, že já už mu prostě nevěřím, že tam nevím, kolik má dluhů, on mně to neřekne, dokonce má i barák v exekučce, což jsem se dozvěděli teďka, on mně vlastně neřekne ani co dělá, nic, on se spíš zajímá o karty, o věštění a o takové nesmysly, místo toho aby si hledal pořádnou práci.... No snaží, ale to jsou spíš takové práce, že on rukama dělat nebude, on je instalatér... A přitom je instalatér, takže by si mohl najít práci v tom oboru... Já když se ho zeptám, on mi neodpoví. Jakože to prostě nemusím vědět.

B: On je na podpoře, na úřadě práce, on má 4150 korun.

M: ...Byl dva měsíce pryč, paní SP to ví, dostal 2 měsíce nepodmíněně kvůli řidičáku, nezaplatil pokutu 30 tisíc, tak musel nastoupit výkon trestu dva měsíce... Když já zaplatím já nájem, když dostanu tu hmotnou nouzi a ten příspěvek na bydlení a to, tak vlastně zaplatím nájem, poplatím všechno co mám, jak sem říkala prostě exekuci a to, tak když to poplatím, tak mně zůstane pár korun, že teď mám další splátky, co musím platit, co jsme udělali blbost, tak to chcu splatit, aby to nešlo k exekuci, pomaličku splácet, nedá se no...

Právě finanční problémy plynoucí z uvedených příkladů nasvědčují tomu, že informanti nehodnotí své vztahy s manželi/ partnery za příliš dobré. Hezkým vztahem se může pyšnit polovina dotazovaných a jsou to převážně ti, kteří jsou v manželském svazku nebo mají přítele (paní B, D, E, H, M).

6.1.2 Oblast: děti

Dříve se očekávalo, že po uzavření manželství nastává pravá chvíle pro plození dětí. V současné době je stále častěji přiváděno dítě na svět do nesezdaného partnerství a počet narozených dětí se snižuje. Hodnotit, která z těchto variant je ta správná, shledávám nyní jako zbytečné. Důležité je, v jaké rodině dítě vyrůstá. Z výzkumu mi vzešly dvě kategorie v oblasti dětí. Nejprve jsou to vztahy v rodině, tedy mezi rodiči a dětmi a mezi sourozenci. Druhá kategorie je zaměřena na bydlení rodiny a s ním spojené problémy dětí. Nutno připomenout, že všechny dotazované rodiny mají děti.

6.1.2.1 Kategorie č. 2: Vztahy

Dimenze - *vlastnosti*

Vazba - *rodičovská*

Láska - *sourozenecká*

Přátelství - *vrstevnická*

Na děti při výchově a utváření osobnosti působí nejen genetické dispozice a výchova, ale také prostředí. Nejvíce pak takové prostředí, ve kterém je denně, tzn. rodinné a školní. V zastoupení osob jsou to rodiče, sourozenci, vrstevníci. Vztah rodiče s dítětem je velmi významný. I když ne vždy je úplně harmonický, převážná část dotazovaných (paní D, H, L, P a pan J) hodnotila celkově svůj vztah s dětmi jako dobrý.

D: Já bych řekla, že dobrý až na to, že se někdy občas stekne, jo, takže to mě vyčerpává, je to náročná práce, protože já ho musím dohlédnout, aby se okoupal, aby šel do školy.

Prostě, jeho uhlídat, on mně třeba ide spat o jedenácti takže hledím na to, aby šel spat dřív. Co tak eště. No a domácí úkoly, to na něho musím dohlédat jako hodně.

H: Ale jo, tak oni takto když zas někde idů, tak to oni sů zas upjatí na mňa, oni s mamků, ale zas zvlášť poslouchají taťku, zvlášť mě, na nich někdy musím zakřičat, někdy výchovná padne, ale jde to..

J: V pohodě, my se domluvíme, někdy si to vysvětlíme.

Informanti uvádějí, že nejsou vždy jenom hezké časy, ty vystřídají méně dobré. V minulosti prošly vztahy matek L, E a M s jejich dětmi kritickým obdobím, které však pominulo a nyní hodnotí své vztahy jako dobré.

M: Starší dcera, ta došla v 17 těhotná, kumšt, teď mladší dcera, ta taky od 16 do 17, do konce do půlky 17 roků, tak to byla sodoma komora, to sem si s ňů nevěděla rady, to mně do školy nechtěla chodit, teda jako nechodila za školu, ale do školy mně nechtěla chodit, věčně jsme se hádaly, věčně byl křik prostě nějaký neshody, ale prostě už sem to měla plnou hlavu, říkám holka, furt diskotéka tady to SAO, ... ale potom už se to vyhrotilo, to už sme začali s manželem, začal na ňu i útočit a ona visí na taťkovi, jo, takže tím že taťka začal byt na ňu zlý, ona si začala uvědomovat, že dělá chybu...

E: No teď je to takové trošičku takové jako jo, teď je to horší bych řekla, právě od té osmičky, co nastoupil do osmičky, tak začal byt takový jako raubíř a to, protože zas nějaký ti kamarádi se zase našli a to, ale zatím to zvládáme tak nějak všelijak, jak já říkám, protože je tam pomoc určitých jako prostě těch úřadů, jsme trošku museli vlastně zapojit do toho, protože začal zlobit ve škole. Co se týče učení je jako celkem šikovný, ale prostě je takový jako frajírek a to, takže jsme se museli vlastně i s paní kurátorkou jako takto spojit a začat spolupracovat trochu to, a zase od té chvíle, co jsme s paní kurátorkou vykládali o tom, jsme tam byli teď dvakrát, tak se on teďka snaží, jako je to vidět, že si to trošku bere k tomuto srdci, protože jako bojí se, protože měli jsme spolu vlastně takovou řeč a on se bál, že by pak skončil tam nekde jako v nějakém tom ústavu nebo tak.. Teďka trošku takový klidnější..

V jednom případě finanční situace nabourala rodinu v takové míře, že se šestnáctiletá dcera paní Kateřiny rozhodla osamostatnit a odejít pracovat do cirkusu, kde bude dostávat svůj příjem, se kterým může nakládat dle libosti, neboť jí matka není schopna dopřát takový komfort.

K: ... Dcera teď tu byla naposled v únoru, ale jenom jeden den. ... ona pracuje v cirkusu jako artistka a... nevím, jak to mám říct, nechce sa vrátit dom, má že prý svůj život, chce byt, jako ona nemá, jako nechce byt mezi tolika děckama, ona chce si užívat. ... Řešila. To nejde po dobrém, ona chce mět peníze, aby si mohla kupovat drahé věci. A bohužel já jí to nemožu kúpit. ... Ale jo, píšeme si, voláme si, píšeme mě, že mě má ráda, že sa jí stýská, ale že vrátit sa nechce.

Pouze v jedné rodině z dotazovaných je jedináček, v ostatních jsou dva sourozenci nebo více, například rodina paní Běly je tvořena šesti dětmi. Vztahy mezi sourozenci jsou hodnoceny převážně kladně (paní A, H, K, L, P a pan J). Pouze paní Marta uvádí dřívější spory mezi mladší dcerou a bratry a paní Evu trápí zhoršení vztahu jejich dětí s velkým věkovým rozdílem. Převážně se dotazovaní shodují, že sourozeneckou lásku nedávají příliš najevo, ale když se vyskytne nějaký problém, spatřují určité semknutí a uvádí, že se mají rádi.

A: No.. dobrý, sice se hašteríja, perou, ale jako mají se rádi. Nedají na sebe dopustit.

H:Mezi nima, tak jako každý sourozenci sů takoví, oni sů takoví hyperaktivní, abych řekla. Jo a co třeba si nadávajů nebo to... jako oni sa majů strašně moc rádi, že to nedávajů najevo jeden druhému, ale majů sa rádi, třeba dva roky zpátky našeho nejmenšího odvezli do špitálu ležel mně na JIPce, jak sem brečela já, on měl totiž s břichem potíže, jak jsem plakala já, tak prostě z toho byly úplně mimo, jako takový smutní byli a furt mami pojd', půjdem za ním, enomže jich tam nepustili, prostě jak děcko nemá deset roků, tak ho nikde na žádné.. oddělení nepustíja v nemocnici, takže říkám, majů sa rádi aj třeba když si nadávajů nebo to, ale držíja při sobě, nedávajů to na sobě znat no.

J:Jak dvě holky. Někdy je to v klidu, sem tam si udělajů něco naschvál, tak je křik. A za chvílku sů zas kmošky, takže někdy zakřičím a je klid, ta menší sa napučí, za 10 minut přijde a zase sa uculuje.

L:No mezi sebou, někdy.. někdy dobré, někdy špatné. Ted' když je syn v nemocnic, tak dalo by se říct, že dcera teskní po nim, bylo to vlastně naopak no..Oni se nenávidí a když jsou oddělení od sebe delší dobu, tak jde vidět, že se jim stýská.

P: Tak .. tak asi jak všude, mají se rádi, někdy se pokočkujou, naschvál co si třeba udělajů nebo ze srandy, ale že by se mlátili to jako ne, to v žádném případě.

Pro člověka, tedy i dítě je velmi významné členství v určité sociální skupině. Pokud by se dalo hovořit o vrstevnických skupinách jako školní třída či jiné členské sociální skupiny. Dítě si osvojuje vzorce chování, sociální pozice, role, určitý způsob trávení času apod. Po-

lovina dotazovaných (paní Alena, Dana, Marta, Pavla a pan Jan) uvedla, že znají kamarády svých dětí a často mají přehled o jejich činnostech.

A: Ve školce. A jeden kamarád, kluk, Michálek, k němu někdy chodíme na návštěvu nebo on k nám.

J: Toš, dcery té starší, to je těch 15 roků, takže tam je takové pubertální, nápady a to. Dcera mladší má tu kůsek od domu kamarádku a pokaždé si spolu hrajú, chodíja ven, normálně.

P: Tak starší dcera má Nikolu kamarádku, ty sou pečený..., to sou jak sestry vlastně. Syn starší co má vlastně tady kamaráda Pavla, s kým se eště.. on jich má povíc vlastně no ale co sem vlastně ten Pavel, co sem chodívá, Jirka.. je jich dost tych kamarádů.

Ne vždy přátelství dětí přináší rodičům radost. Zvláště ve věku pubescence se chování dospívajících a výběr kamarádů může měnit. Určité obavy projevily informantky Lenka, Dana a Marta.

L: V podstatě ano, no tak u dcery, tam mě mrzí jedna věc, že ona přes facebook si dopisuje i s klukama z Turecka, což jí zakazuju, nedaří se, ale jinak v podstatě znám ty kamarády, nebo mám to pod kontrolou.... Dceřiny kamarádi, spíš si myslím, že jsou to jako normální děti, někteří se vytahují, někteří prostě dávají vlastně o sobě vědět, a jinak vlastně dalo by se říct normálně děti v pubertě.

D: No syn má spolužáka Staníka, k němu chodí na počítač, ale moc se mně ten vztah nelíbí, protože on ten Standa je hodně sprostý a on ten syn to chytá od něho, ale na druhú stranu on mně pomohl tady s domácností jako přestěhovat postele. A teďka v pátek mají v plánu jít na pizzu. Takže říkám pustím ho, ať si užije, nemožu ho furt držat doma... No oni si spolu zajdou někdy do restaurace na kofolu... U počítaču a když je jaro, tak vlastně jezdí spolu na kole do školy.

Byť jakési povrchní přátelství mezi dětmi existuje, důvěrné kamarádství dle názoru rodičů nenavazují děti paní Běly a Hany. Paní Lenka a Marta zase tvrdí, že jejich děti mají kamarády, více je však neznají.

B: Jakože by to byly kamarádi na života na smrt to se nedá říct, takže spolu mosíja takto, že spolu vycházejú tak jak, jak kdy no, takže jako žádná sláva... Občas ze školy za ňou přijdou, ať idou ven a ... Takže chvílku s nima strávíja, jak kdy, jak mají náladu zrovna ty děcka, nic moc.

*H: No, tož to je tady různě, tady žije jako dost rodin s děckama, sů tady nějaké spory, třeba aj u druhých ve výchovách nebo takto jako prostě jako, nebo chodíja do toho nízkoprahu tady zavedený. Nekdy sa škádlíja mezi sebů aj, tady je většinu romských dětí jako Háda-
jú sa mezi sebů nekdy dost, nekdy dojdů do takového konfliktu, že sa aj pobijů no takže celkové je to hrozné.*

L: U syna tam znám jenom ty co hrajou Ersoft, to je vlastně se zbraněma a jinak se mi syn tak nesvěřuje.

6.1.2.2 Kategorie č. 3: Stísněné bydlení

<i>Vlastnosti</i>	-	<i>dimenze</i>
<i>Soukromí</i>	-	<i>nedostatečné</i>
<i>Učení</i>	-	<i>omezené</i>
<i>Ztráty</i>	-	<i>kritické</i>

Rozhovory byly v devíti případech z deseti pořízeny v domácím prostředí rodiny. Převážná část dotazovaných obývaly bytové jednotky s jednou místností a útlou kuchyňkou. Důvodem může být finanční situace rodiny. Stísněné obytné prostory mají za následek nedostatky soukromí. Paní Běla má šest dětí a kvůli bytovým podmínkám spí nejstarší dcera v kuchyni.

A: U babičky tam spáváme všichni v jednom pokojíčku dohromady.

B: ..Oni ty menší spí s nama a ti větší spí spolu. Vlastně ta nejstarší spí tady v kuchyni, takže...

Z celkového počtu informantů jsou děti školou povinné v devíti rodinách. Nástupem do první třídy má dítě spoustu nových povinností a úkolů. Mohou nastat různé problémy spojené se školou a to nejenom v prvních ročnících. Ať už nezvládání osnov povinné školní docházky nebo výchovné problémy a neomluvené absence nebo zhoršení školního prospěchu. Rodiče uváděli, že mají jejich děti nějaký problém ve škole (paní H, L, M, P a pan J).

H: ... Dcera mně chodila na první základní školu na Mariánské náměstí, jenomže ona byla taková pomalejší, prostě to nezvládala ty osnovy základní výuky, takže ju přeložili od prvního února, ona chodí se synem do třídy, jako jde vidět, že jí to tam ide, že je to lepší, třeba nosí dvojky trojky a jako prostě snažíme sa, bojujeme.

L: ...Zvládá dost se to těžko, hlavně tadyk u dcery, tým že vlastně pečuji o ni, na ni mám vlastně péči o osobu blízkou. Bohužel dcera nám začala trošku zlobit, začíná chodit za školu, tam jsme pod kontrolou sociální pracovnice.

P: ...Měla sem problémy s tou mladší dcerou jo, ale tam to bylo vlastně tým, aj ze stránky psychické vlastně že to na ňu vlastně všecko spadalo, protože já to vlastně řeším od ledna tento problém, co máme v rodině a jelikož ona si to bere moc, ona je moc taková chápavá, rozumíte, a mi prostě se soustředí na tady toto doma, jak to bude doma probíhat, co bude ale školu prostě vypustila, jo, ale prostě říkám, ted' se to zlepšilo, byla sem se ptat minulý týden a říkali opravdu, že se zlepšila akorát tá matematika eště.

Problém pak nastává v případě, když děti nastoupí do povinné školní docházky nebo pak na vyšší stupně vzdělání. Nezbytností je plnění školních povinností. Omezené prostory současně s kumulací osob pak ztěžují dětem přípravu na vyučování.

I: To by chtělo eště jednu místnost, je to malé, pro ty děcka je to malé, oni nemajů soukromí, jak na úlohy a tak dále že....

P: ...Protože my sme teda měli podmínky, že sme se pomáli aj neměly kde ty úlohy dělat a že když sme chtěly jít dělat ty úlohy, tak manžel měl televizu na plné pecky, takže to neexistovalo,...

Finanční situace může také zkomplikovat plány dětí do budoucnosti v rámci školy. Není to jenom omezení při plnění školních povinností, ale také při výběru oboru střední školy, jak je tomu v případě syna paní Evy.

E: On dycky říká, mami, já to až vyjdu tů devítku, tak hlavně co nejdál pryč z Brodu ☺ Říkám, synu, kdo ti to bude platit? ☺ Hlavně rychlo pryč z Brodu...

Optimistické je, že se rodiny snaží řešit problémy ve škole. Určitý způsob doučování uvádí šest rodin. Velmi povzbudivé je vzájemné sourozenecké doučování v případě zhoršení školního prospěchu. Děti z vyšších ročníků pomáhají mladším s učivem pro ně již známým. Zvýšené potřebě doučování se věnují také sociální pracovnice SASRD, které se dětem v tomto směru věnují. Není však možné být u všech uživatelů denně, proto je nutné zapojení rodičů.

B: Určitě. Oni třeba ti starší tak třeba ti starší, ten mladší neví třeba, takže ona mu pomůže, takže se tak doplňují trošku, ona už vlastně to má za sebou ty ročníky, takže už to ví trošku.

H: Když dělají úlohy, toš jim pomůžu ..že s úlohama, to sa věnuju všeckým aj nejstaršímu třeba sem tam v té matematice, dceři se také zvlášť věnuju...

J: Někdy jo samy, někdy dojde za mnů starší dcera, ať jí něco vysvětlím a eště mají paní na doučování, ty které za něma jezdíja, starší dcera ju potřebuje, na základě domluvy ony přijedů a pomůžů starší dceři s učením.

P: Holky, holkama, starší dcera tá se učí i sama, s mladší dcerou mi pomáhá eště starší dcera, vlastně procvičujeme, tak já si s ňou sednu s mladší dcerou vlastně, jo, potom vlastně starší dcera si mezi tým udělá úlohy, naučí se a potom vlastně eště k večeru mi ju zkouší, protože vlastně já už si dělám večeru pro děcka, takže eště starší dcera ju bokem... Jo pomáhajú si, dělajú takový řetěz prostě když nevíme něco aj s tou angličtinou, ...

Náhlou ztrátu bydlení zažila paní Marta, která byla nucena pobývat po určitý čas v azylovém domě. Nejenom že se musela odloučit od svých dvou dcer, které dočasně ubytovala kamarádka, ale syn pocítil změnu místa bydliště velmi intenzivně a výsledkem byly problémy ve škole.

M: ...Já sem byla v azyláku s klukama a to byl zlom u toho staršího syna, do té školy tady, no pak jsme se snažili tady ten podnájem a potom šel tady do té školy, v tom Zacharu v Kroměříži ho nechali propadnout, tady do školy...

Nevyhovující bydlení může být příčinou odebrání dítěte z péče rodiče. Takový případ popisuje paní Kateřina, která tímto způsobem přišla o jednoho ze synů, který v současné době žije v dětském domově. Nyní se snaží získat ho zpět do své péče.

K: V Dětském domově v Bojkovicích. Já jsem ho tam nedala, oni mi ho vzali, protože jsem neměla kam jít bydlet. Já bojuju o něj, hned jak mě ho vzali, tak bojuju o něj pořád, já chodím po soudech a teď jsem to prohrála na soudě, takže oni to budou teď mět ve Zlíně, protože on nechtěl jít zpátky kvůli tady tomu, co je ve vězení. A od té doby co je ...sa začalo že on je ve vězení, oni ho tam mlátíja, tak sa chce vrátit, oni ho tam bijů.

K tomu, aby nedošlo ke kritickým ztrátám jako je tomu například u paní Kateřiny nebo velkému omezení pro dítě v různých oblastech vypomáhají příbuzní či blízcí lidé rodiny. Paní Aleně, Martě, Evě a panu Janu se dostává finanční či materiální pomoci určené přímo dětem. Konkrétně dětem paní Evy i přes neshody pomáhá její otec, tedy dědeček dětí, a také současný přítel. Paní Marta má zase oporu v příteli své dcery. A zbývající dva informanti přijímají pomoc od rozšířené rodiny.

A: Tak rodiče pomáhají s dětma... tak mě pomáhá tak jakože koupí děckám něco k jídlu nebo že mě pohlídá.

E: ...Přítel nás vezme nekam, že si nekde tak zajedem to, teď sme děckám kupovali botky nové, samozřejmě že dal na to, ...

J: ...Když potřebuju do školy holky, tak mně ty peníze dajů ať jim to poplatím, ať nakúpím holkám, co potřebujů.

M: .. I mě vzal kolikrát na nákup, protože já auto nemám, takže.. Su mu vděčná, dycky sem mu chtěla dat na benzín, nechtěl, protože vidí, že vlastně jsme v takové situaci, že prostě sme rádi, že máme každou korunu, je chápavý, hodný, doufám, že jim to vydrží no.

6.1.3 Oblast: volný čas

Volný čas je velmi významný pro každého člověka. Odlišné jsou představy s jeho využitím, neboť ne každý jej tráví aktivně, ale také pasivně. Důležité však je, zda je kvalitně prožitý či nikoliv. V oblasti volného času mi vzešly dvě kategorie. První z nich je kategorie s názvem Zájmové kroužky, kde se zaměřuji na jejich využití a zároveň na omezení v důsledku nízké ekonomické situace. Dále nastíním možná řešení této problematiky tak, jak je vidí respondenti. Druhá kategorie je pojmenovaná Volný čas rodiny a zaměřuje se na možné způsoby trávení společného rodinného času a vliv financí.

6.1.3.1 Kategorie č. 4: Zájmové kroužky dětí

Vlastnosti - *dimenze*

Návštěvnost - *nevelká*

Řešení - *možné*

Z rozhovorů vyplynulo, že návštěvnost zájmových kroužků je malá. Pouze děti paní Marty, syn paní Lenky a dcery pana Jana využívají tento typ trávení volného času. I když mladší dcera pana Jana obměňuje zaměření kroužku, má jistotu, že i nadále jí bude poskytována možnost realizace. Paní Marta zase podporuje své syny v hraní na hudební nástroj.

J: Starší dcera chodí do volejbalu, velice ju to baví a mladší ta chodila dycky do koníčků chvílku a pak ju to přestalo bavit, že tam chodit nebude a... Minulý rok chodila do skautu.. A pak chodila do Kuřátka, tam také přes rok a pak ju to přestalo bavit.

L: No tak syn tím vlastně, že je kluk, tak fotbal, tým že vlastně hraje za Uherský Brod, tak má i výsledky, potom hraje Ersoft, to je vlastně se zbraněmi...

M: Ano chodí na flétnu... Jak bude přestupovat ještě v druhém ročníku, bude mět flétnu a od třetího ročníku bude nastupovat na kytaru, takže vlastně mladší i starší syn, ten má vlastně taky flétnu, ale ten už je, ten začal teď v páté třídě hrát na flétnu s tím, že už je pokročilý, vlastně zvládl tři ročníky po sobě za toho půl roku, takže ve škole učitelé říkají, že je velice šikovný, nádherně hraje no a bude hrát na to na klarinet...

Z výzkumného šetření jsem zjistila, že na navštěvování zájmových kroužků dětí má vliv finanční situace rodiny. Kvůli nedostatku finančních prostředků je i přes zájem dětí omezeno rozvíjení jejich talentu v těchto organizacích. Komplikace z tohoto důvodu mohou nastat dvojí. Nejprve problém se zaplacením kroužku a pak pořízení nutné výbavy. Při myšlence dostatku peněz se informanti shodli, že by umožnili svým dětem navštěvovat zájmové kroužky ve větší míře a nejrůznějšího zaměření.

A: ...Dcera by chtěla chodit do baletu nebo do tanečních... Ale já na to nemám peníze... Buď by chodily do nějakého hudebního kroužku nebo nějakého tanečního. Nebo .. třeba bych syna dala na karate nebo něco.

B: Určitě bysme využili nějaké ty kroužky, aby měly nějaké ty zájmy trošku normální a .. Já nevím, třeba tu výtvarku, nebo tak nějaké vyšívání, jestli by ju zajímalo, kluci zas do nějakých sportovek by chodili. Aby se trošku vyřádili.

L: ... Tak jí baví břišní tance a krasobruslení. Ale krasobruslení je dost drahý koníček, tak jsem jí teda řekla, že tadyk je na Domě dětí a mládeže břišní tance, takže by tam chodila.

M: ... Jenomže on chce hrát hokej, jenomže finančně to nemůžu zvládnout, protože jenom výstroj, základní výstroj je od 5 tisíc a já na to nemám, to jsou chrániče že, helma, prostě takové to vybavení, hokejka,... On měl výtvarku, jenomže zase jo finance, zase ta finanční stránka, mně to neproplatí jako hmotná nouze, že kroužek, ten sbor sme, mladšímu synovi sme sbor zaplatili pětistovku že to nebyla taková částka, ale výtvarka to už je přes tisíc korun, to už by mně chybělo, takže jsme ju zrušili, velice krásně maluje, velice krásně tvoří...

Zájmové kroužky mnohdy pořádají tematické tábory pro děti, které mohou být také jednou z možností, jak využít čas dětí v době volna a poskytnout jim velké množství zážitků. Bohužel je takový několikadenní pobyt mimo domov spojený s nutností odevzdat velkou peněžní částku v krátké době. Na tento problém upozorňuje paní Hana.

H: ...Prostě že bych si třebas o těch prázdninách když třeba budů, když nebudů na těch táborech nebo už sa to mosí všecko platit, že už prostě ty sociální pracovnice nebudů mět asi možnosti, jak byl navedený ten nový systém, že nebudů mět v moci nápomoc, jako vý-

pomoc na ty tábory...Jako dá sa něco našetřit, ale říkám, není to, není to moc, je to pár korun...

Paní Marta se snaží své děti vést ke kvalitnímu trávení volného času, tak usiluje i přes finanční situaci rodiny všemi různými prostředky o navštěvování zájmových kroužků, které děti baví. Důkazem toho, že i přes nízkou finanční situaci rodiny to lze, je zaujetí paní Marty. Podařilo se jí dohodnout se na splácení kroužku po částech, když měla problém s uhrazením.

M: ...Tož po částech, teď jsem třeba byla domluvená v té základní umělecké škole, jsem si zažádala o tu jednorázovou hmotnou nouzi na ty kroužky, tak sem prostě jsem dostala hmotnou nouzi, protože splácím ty dluhy a to, takže radši honem poplatit ty dluhy a to, domlouvala jsem se jako se sekretářkou v té Zušce jsem se domluvila, že to zaplatím o nějaký ten týden později, asi nějakých 14 dní to trvalo než sem dostala nebo než manžel dostal peníze, tak hned sem šla a zaplatila sem 500 korun, jako ten sbor.

Jelikož má hudebně nadané syny, starší z nich dostal nabídku hrát i na jiný hudební nástroj. Protože jeho koupě je pro rodinu finančně nedostupná, paní Marta využila té možnosti a upřednostnila půjčení si hudebního nástroje před drahou koupí.

M: ...Takže zase další výdaje, to když sem se ptala učitelky, kolik ten klarinet, sice ho budeme mít půjčený ze škol, protože já bych to absolutně nekoupila, 10000 za klarinet a jenom ta píšťala, co se dává do toho klarinetu, stojí obyčejný tři stovky a ten co by měl mět 2-3 tisíce, takže .. To jsou částky, to říkala, že mu bude pučovat ty dražší na ty koncerty.

Dalším způsobem, jak neomezovat děti v rozvíjení nadání a kvalitním trávení volného času je snaha využívat alespoň aktivity v rámci školky, i když jsou placené, ale v menší míře než ostatní zájmové kroužky. Tuto variantu volí například paní Hana nebo paní Alena v rámci mateřské školky.

H: ...Ten Větrník, to má na starosti paní DJ, to je jako ve škole na trojce, to zavádějí. Takže tam chodí a ináč...Tož počítačové hry, sportovním.. Já nevím, třeba v tělocvičně a takové, hodně běhají po venku, byli v Galaxii ve Zlíně a navštěvují takové různé tyto...

Nejvýhodnější variantou však je kombinace aktivit bez poplatku a zároveň výběr činnosti, která děti baví. Z výzkumného šetření vyplynulo, že takovou variantu dotazovaní využívají hojně. Mnohdy jsou to nabídky ze strany mateřské školy nebo základní školy. Velmi významnou roli ve společnosti v poslední době zastávají nízkoprahová zařízení pro děti a

mládež, jež spadají pod sociální služby sociální prevence. Také aktivity zmiňovaného zařízení jsou vyhledávané dětmi dotazovaných.

Dceru paní Běly baví počítače, ale rodina bohužel žádný nevlastní, proto využívá možnosti přístupu k veřejnému počítači na základní škole. Dále se pak děti účastní akcí pořádaných školou.

B: Ano. Tam je vlastně veřejný počítač, tak ona na tom.

B: Když tady sů, oni třeba mají aj ohledně té školky, takže oni jdou všeci školáci, školka, otvírání studánky a takové věci.

K: Ten fotbal, jo mladší syn má jakúsi, jakýsi sport tam ve školce, chodíja cvičit a eště cosi, metodika.. ku zdraví nebo co to je. A má logopedii... Já si беру enom to co je zadarmo, protože si to nemožu dovolit, co je v rámci školy, co dávajú zadarmo.

P: ...Jinak mladší dcera, tá hraje na flétnu ve škole, do knihovny, ta chodí každú středu do knihovny... Má dramatický, ona má myslím, tři, že, dovedné ruce a ta flétna... Naštěstí tady se ty kroužky eště neplatíja, tady se to eště neplatí, že je to v zájmu té školy, ale bych si musela teda velice hlédát, protože kdyby se to platilo... Ale říkám, momentálně na to prostě nemám...

H: No tak ten nejstarší, ten hrává za McDonaldku, kde to byli ve Zlíně, hrál, tam vyhrál první místo, vyhráli... No, tu McDonaldku, oni chodívajú hrát do Zlína s tým nízkoprahem jako.

6.1.3.2 Kategorie č. 5: Volný čas rodiny

Vlastnosti - **dimenze**

Aktivita - **rodinné**

Vliv - **finanční**

Všechny děti dotazovaných mají nějaké zájmové aktivity, které se odvíjí například od talentu nebo věku. Mezi činnosti realizované ve volném čase se velmi často opakoval počítač, sociální sítě, ale také sporty či kreslení a skládání puzzle.

Nejenom děti, ale i rodiče mají možnost trávit plnohodnotně svůj volný čas. Pouze paní Hana uvedla, že nemá žádnou zájmovou aktivitu. Ukázalo se, že ostatní informanti využívají svůj volný čas k činnostem méně finančně náročným, jako je čtení, luštění křížovek, pletení, vyšívání, šití, ale také se ve výpovědích objevoval počítač či televize.

Volný čas není pouze individuální záležitostí dítěte či rodiče, ale je třeba jej kvalitě prožít v rodinném kruhu. Nabídka volnočasových aktivit pořádaných různými institucemi či spolky aj. je nepřehledná. Této možnosti využívá pouze rodina pana Jana a paní Běly a Kateřiny.

J: Zajímám se, protože tu byly také takové akce, párkrát sme tam zašli a pak dycky vyhlásí rozhlas kdy a kde to je, tak tam mladší dcera chce pokaždé jít, tak tam ideme a tam sa ona zabaví a pak deme dom... Ano, to pořádáme stavění Mája, dycky prvního května, tam sa grilujú makrely, pro děcka hry, občerstvení. No a pak dělají děcký den, to dělají v lese na myslivecké chatě, takže děcka sů v přírodě.

Co se týká aktivit organizovaných rodinou, tímto způsobem tráví čas převážná část dotazovaných. Výběr aktivit se odvíjí dle toho, co děti a rodiče zajímá. Jsou to stolní hry, procházky, pokud to finanční situace dovolí, navštěvují cukrárny, aquapark apod.

L: Tak syn většinou jak má možnost, tak je na počítače, pak má ty zápasy soboty, neděle, s dcerou někdy chodíme ven do přírody, hrajeme hry, takže... Byly jsme na to Rozbřesku, jinak málo kdy chodíme, jen to co ji, dceru baví... Byly jsme na Silvestra jsme byly ve Znojmě u mé kamarádky a tam vlastně mají koníky, takže jsme byly přímo u koníků.

P: Tak my teďkom chodíme na ty procházky, protože teď si vlastně dávám tu zahradu vlastně dokopy, takže taková spolupráce pracovní. Dvůr vlastně co sme dělali, s dřevem mi pomohly, jako oni tak pomáhají pracovně, ale teďkom vlastně když je pěkně, tak prostě vypneme, sbalíme se a deme se prostě podívat na rozhodnu sme se byli podívat, teď máme v plánu přehradu...

M: To grilování, bazén jsme jim koupili loni v létě vlastně přes internet..

E: ... No a když jsou peníze no tak ide s malů většinů do cukrárny si ideme sednůt, dáme si většinů nejaký ten zákusek. Syn už s nama nechce do cukrárny, on radši na pizzu podme. Říkám, ten vikend prostě hodně sme venku... Radši s týma děčkama jít ven a užít si, dneska je tam krásně, tak prostě, tak jít prostě do té přírody no... Tak túru, my jsme hodně túroví, my chodíme, ted' jsme nedávno také vlastně jak odjela sestra s týma děčkama, tak my jsme si s děčkama udělali túru do té Nivnice až vlastně ted' tam jsou ty nové rozhledny, tak. Všecko sme to zvládli pěšky. Já říkám, syna nohy bolely, malá v pohodě, úplně byla šťastná, jak to dokázala, takže.

K: Chodím s něma... když už jsou ty peníze aspoň trošku.. ale abych je,.. a oni když už to vidí na někom jiném..oni třeba chcou plavat, i když jsou málo peněz, tak jim to obětuju. Ted' jsme byli taky minulý týden, když tu byl nejstarší syn, tak jsme byli všeci na Delfínu na dvě hodiny... Hraju si s nimi, tancujeme tady... nebo když tady byly hody, tak jsem šla s děčkama na kolotoče... Nebo na procházku když je hezky.

Z výpovědí informantů vyplynulo, že ne všechny rodiny tráví společně volný čas. Konkrétně paní Dana nevyhledává společné aktivity kvůli jejímu zdravotnímu postižení, ale přesto lze spatřovat snahu. Byť děti paní Hany a pana Ivana využívají volnočasové aktivity nízkoprahového zařízení, v případě možnosti společných akcí se však rodiče neúčastní z důvodu pracovního vytížení otce. Individuální činnosti jako rodiny také nepořádají kvůli preferenci školy.

D: No snažím se třeba, on mě volá, at' se idu podívat na nějaké hry, tak teda idu, sice se hodně překonávám, ale musím. Jo protože abych ho zvládala, aby si neřekl, maminka enom leží a ani se mně nevěnuje, takže to musím takhle nějak překonat.

I: no, vloni už to tu bylo, že v tom Zlíně, mohli aj rodiče, ale říkám, já na to nemám čas, že bych došel z práce a oni většinů s nima jezdíja ráno a...

H: ...Já to řeknu takto, radši si s nima sednu, poučím sa s nima, aby byli lepší, aby byli, aby měli lepší výsledky ve škole, aby to bylo vidět prostě, že sa snažíme, že sa učíme, jako já bych byla radši v tomto, jim víc pomozu než teda jako, já neříkám jako nejsou proti tomu, aby měli jako nějaké zájmy, zážitky.

I když by se dalo říct, že dotazovaní využívají volný čas s dětmi uspokojujícím způsobem, připouští, že s dostatkem peněz by se v jistých směrech změnil. Je zřejmé, že určité aktivity nevyhledávají, neboť jsou finančně náročné. Mezi ně patří například navštěvování kulturních akcí nebo vzdálenějších atrakcí.

A: Tak kdybych měla dostatek peněz tak bych třeba určitě zajela s děckama na dovolenú třeba k tomu moři, aby děcka poznaly a já taky. Jsem to nikdy v životě neviděla, enom v televizi. A nebo bych je o prázdninách posílala na ty tábory. A já bych si třeba zašla na nějakú tú relaxaci, třeba na masáž, což bych občas potřebovala, protože mňa bolíja záda, ale tak nejsú peníze, tak to ani neřeším, ani nad tým nepřemýšlám.

K: Šla bych někam na kosmetiku, na vlasy nebo já nevím, cvičit někam. Jeli bysme třeba na koupaliště nebo někam do kina a takové.

M: No určitě, bych s děckama chodila aj do kina, prostě co bych si přála udělat pro děti, fakt jednou za život vzít děcka ty malé, holky už sou veliké, ale ony možná taky Kristýnka aj Martinka s tou malou, do Prahy do toho aqvaparku. To je můj sen je tam vzít jenomže.. ty finance... chtěli jsme jít na toho Pepu Náhlovského, jenomže zas finance, ty lístky jsou šíleně drahé, to máte dvě stovky za jeden lístek a já nemožu to dat, mně by to chybělo...

P: ...Víc peněz, tak to víte, že by bylo, že by sa šlo aj do té Lešné podívat sa, ale já su momentálně taky šofér, já bych sa ztratila v tom Zlíně... Tak určitě bysme na procházky bysme chodili, třeba bysme i na tu dovolenou bysme třeba jeli se podívat, nebo někam na výlety...

Otázka peněz není pro paní Bělu, Danu, Evu a pana Jana v trávení volného času stěžejní. V případě dostatku peněz nevidí zásadní změnu v prožívání chvil se svými dětmi. Paní Běla a pan Jan určují za nejdůležitější čas věnovaný dětem, nikoli finance a s nimi spojený odlišný způsob trávení volného času. U paní Dany je pochopitelná priorita zdravotního stavu jejího i syna. Paní Eva je spokojena s využitím času s rodinou, proto vliv financí nepovažuje za hlavní.

B: Nevím, asi stejně. My jsme vlastně spolu všeci furt takže, že bysme je třeba potom zanebávali už potom víc, že bysme někam chodili.

J:Nee, úplně stejně, já nevidím na tom nic inšího, když člověk má víc peněz, aby měl mět víc času na děti, protože jak sa říká, peníze nejsou všechno. Hlavní je rodina.

D:Já si myslím, že na to nemá vliv. Protože musíme řešit syna, aby mi předcházel afektivnímu stavu...

E:No tak ono zas třebas v tu sobotu jako není to tak špatné. My si nekde zajdem, říkám, ten přítel nám jako takto, že jedeme nekde na ten oběd, on zas je trošku takový lenivější prostě třeba na ty túry a takové jo, on na nás nekde počká, my si uděláme výšlap jo? Takže takto jako není s tým problém...

6.1.4 Oblast: rozšířená rodina

K rozšířené rodině patří zejména členové původní rodiny, tedy rodiče (prarodiče), sourozenci apod. v této oblasti vzešly na základě výzkumu tři kategorie, které byly pojmenovány jako Kontakt s rozšířenou rodinou, Rodinná soudržnost a Reakce rozšířené rodiny.

6.1.4.1 Kategorie č. 6: Kontakt s rozšířenou rodinou

<i>Vlastnosti</i>	-	<i>dimenze</i>
<i>Bariéra</i>	-	<i>finanční</i>
<i>Nedostupnost</i>	-	<i>časová</i>
<i>Nezájem</i>	-	<i>ze strany rodiny</i>

Byť si lidé ve většině případů zakládají rodinu vlastní, vždycky zůstane původní rodina zakořeněna v člověku. Pokud spolu tyto rodiny vychází, je předpoklad, že chtějí být v kontaktu. Bohužel ne vždy tomu tak je a důvodů může být více. Jednou z bariér může být nedostatek financí rodiny. Projevy nejsou přímočaré, nýbrž různorodé a navazující. Nedosta-

tek financí pro kontakt s rodinou znamená nejenom omezení setkávání v případě prostorové vzdálenosti kvůli vysokým cenám cestovního (paní Lenka), takže návštěvy se odehrávají pouze ze strany rozšířené rodiny, jak uvedla paní Běla a pan Jan. Ale velkou roli hraje bydlení pramenící z finanční situace, které vyvolává stud u paní Evy. Její rodina preferuje návštěvu u druhé sestry, jejíž úroveň bydlení je značně kvalitnější a otevírá více možností k trávení společného času. Kontakt může znemožňovat strach původní rodiny ze ztráty svých financí kvůli dotování svých dětí (paní Marta).

B: ..Oni jak kdy bydlí daleko, enom že si zavoláme a občas že přijedou oni.

J: ...Protože brácha bývá v Havířově, takže buď si píšeme po facebooku nebo on sem dvakrát do roka přijede.

L: Jinak sourozenci, s bráchou v kontaktu nejsem, protože je daleko. Oni jsou v podstatě všeci daleko, v Ostravě. Tak buď jsme v kontaktu přes telefon, nebo když mi to vlastně vyjde časově a finančně, tak jedu za ním. ... Tak .. jak vzdálenosti tak i po finanční stránce, že ten vlak není zrovna levný...Tak víceméně si myslím, že s tou sestrou bych byla více, že bych tam každý měsíc jezdila a ne každé dva roky, takže..

E: Tak. Oni trošičku je to takové, že aj oni sem ani moc nechcú jít do baráku. Třeba aj mladší sestra říkala, když sem dojedů, oni dojedů jo, že prostě pobesedujeme a to všecko, protože jsme spolu mluvily vlastně přes telefon, říká: „Evo, ale nebudeme sa asi dlouho zdržovat“, prostě půjdů k té starší sestře tam budů jako spat a to všecko, takže... protože oni bydlíja prostě v nejaké, je to vesnice, je to blízko Rybářské Soboty a jako prostě taková enom prostě komunita cigánská a oni jako nemosíja tady bývat u nás v baráku, tak. Prostě taková návštěva, jakože prostě příjdu sem a potom sa seberem, prostě sedneme do aut a pojedeme prostě k té starší sestře a tam budem jak když tak besedovat.

M: ...No a můj adoptivní otec, co si mě osvojil, když mi byly dva roky, tak on se znovu oženil a ta jeho manželka prostě mě nechce, ona si myslí, že ho chcu ždímat z peněz, prostě enom toto, přitom já ho mám ráda jako svojého vlastního taťku, ale prostě ne, ona to nedovolí.

Nejenom finance mohou snižovat intenzitu kontaktu s původní rodinou, ale také v dnešní době stále více skloňovaný nedostatek času. Dnešní doba je typická shonem, vytížeností a lidé se snaží stíhat více činností za krátkou dobu. Velkou vytíženost z důvodu zaměstnání uvedl například pan Ivan. Paní Běla se stará o 6 dětí, což je jistě také velmi časově náročné.

B: ...Bydlí v Krhově, tak to 7 kilometrů z tadyma, možná kdyby bylo víc času, tak bysme se vidali častěji.

I: Není čas navštěvovat, protože chodím do práce... Toš jak kdy, říkám, jak kdy není to furt že, například jednu za dva měsíce za měsíc, jak mají čas no tož, není čas, také mají děcka...

Informanti musí čelit také smutným událostem, jako je nezájem o kontakt ze strany rozšířené rodiny. Důvody jsou různé, ať už to je vyšší sociálně ekonomické postavení, nebo nadřazenost. Jistě velkým emocionálním zásahem je situace, když rodič nejeví o dítě zájem.

A: ...Se starší sestrou moc ne. Bydlí, starší sestra, v Těšově a ona se ani moc nestýká s mamkou, ani s tatškou, má už svůj život a... Tak, je pod vlivem tchýně... Kdybych.. měla víc než ona, tak ona by asi záviděla.

K: S ňů sa moc nebavím, nechodím tam.. říkám, že je bohatá a nemá zájem. Nechce prostě s nama nic mět, ani s bratrem, ani s druhým bratrem. Ona má svůj život, chodí do práce.

L: ...A s druhou sestrou o rok mladší než já, s tou se nebavím z toho důvodu, protože si myslí, že ona je lepší než ostatní. ...prostě ona si myslí, že je někdo víc, než někdo jiný. Což já někdy nemůžu překousnout, protože všeci jsme lidi a aby se vlastně ukazovala v jinačím světle než opravdu je, což já nemůžu překousnout.

M: Ne, my se vidíme, jako z mojí stránky, z mojí rodiny se vidíme jako strašně málo, s bráchou, s tatškou vůbec ne, ten můj biologický otec, to vůbec ne, toho jsme vlastně po-

znala ve 20 letech, tomu volám jednou za rok, dycky na Vánoce, protože on nemá sám zájem, no on nezavolá nic, takže já ho nebudu otravovat s tím, že su jeho dcera...

6.1.4.2 Kategorie č. 7: Rodinná soudržnost

<i>Vlastnosti</i>	-	<i>dimenze</i>
<i>Vztahy</i>	-	<i>smíšené</i>
<i>Konflikt</i>	-	<i>v minulosti</i>

Finanční situace se promítá nejenom v intenzitě kontaktu s příbuznými, jak už bylo uvedeno, ale také v celkovém vztahu příslušníků rodiny. Například paní Alena nemá dobrý vztah se svým otcem, u kterého je nucena bydlet, z důvodu nedostatku financí na vlastní bydlení. Tuto skutečnost ještě zhoršuje nevládné chování otce. Jak uvádí paní Kateřina, má komplikovanou rodinu, neudržuje vztahy se svými sourozenci.

A: Protože velmi dává najevo, že to je jeho barák, že tam nemám co dělat a mám svou rodinu a chce, abych ho poslouchala tak, jak když jsem byla malé děcko. Musím dělat všechno co řekne, i když se mi to nelíbí.

K: ...po tom co mně udělal, vyhodil mně, nadával mně sprostě. Ne. To se nedá, já mám komplikovanou rodinu. Já spíš za tů matků.

I když se sourozenci stále snaží o posilování vztahu s paní Evou, ta se drží krok zpět, neboť pociťuje stud a výčitky za svou ekonomickou a bytovou situaci. A to i přestože si uvědomuje ztrátu společných chvil, byť ze strany rodiny zbytečnou, považuje vztahy se svými sourozenci za dobré.

E: Tak jako my máme vztahy dobré, ale víceméně já jsem sa jim tak, protože oni mě pořád jako ještě vlastně po mamčině smrti mně říkají, dojed', protože oni mají, všechno mají barák, baráky mají takto všechno, jako mají to tam perfektní a to, s děčkama dojdi, děcka sa tady vyžijú. A já su prostě spíš taková, že prostě právě protože ten člověk bydlí tam, kde bydlí a celkově, jak sem skončila. Tak.. taková odtazitá.

Lze pozorovat, že ekonomická situace může mít negativní dopady na vztahy v rodině. Někdy však může mít efekt opačný a dojde k utužení a posílení vztahů, kdy se projeví pevná

soudržnost rodiny. Tím se může chlubit paní Hana, Pavla nebo paní Marta. Velkou podporu rodiny má také pan Jan.

P: Tak my máme pěkný vztah.

M: ...no takže s maminkou mám dobrý vztah, právě přemýšláme, že se domluvíme tady s panem domácím, že bysme si zvětšili tady ten baráček, že ten baráček zvětšíme, že bysme jednu místnost, že si maminku vezmeme sem, aby od něj odešla, aby se s ním rozvedla, ona je hodně nemocná, teď má chodit na dialýzu, ledviny jí nepracují, takže vlastně taky starosti s maminkou, volat jí pořád, jestli je v pořádku jestli se jí něco nestalo nebo tak.

J: My vycházíme tak spolu velice dobře, protože když potřebuju já pomoci, tak oni pomůžou mně, když potřebuju oni pomoci, já zase pomůžu jim, takže my si pomáháme vzájemně, vycházíme spolu velice dobře.

Z rozhovorů vyplynulo, že není výjimkou konflikt, který se odehrál v minulosti a stále doznívá. Zásadní ránu utrpěla paní Lenka, která byla v dětství sexuálně zneužívána svým otcem, je tedy pochopitelné, že si následky nese až do současnosti. Bohužel se setkala s nepochopením, když si uvědomila, že by se mohla situace opakovat u dcery své sestry, tak se rozhodla to již nadále netajit.

E: No.. my si s tatínkem moc nerozumíme, skrz toho přítele sme sa takto nejak jako rozešli v ně moc dobrém.

L:.. S tatínkem bohužel ne, nebo teď momentálně dva roky nevycházím s ním, takže spolu nemluvíme.... Já jsem byla v dětství sexuálně zneužita a teď jsem varovala nedávno sestru o tom, a bohužel se to obrátilo proti mně.

Jak jsou životní oblasti propojeny, si můžeme povšimnout z výpovědi paní Dany. Její chybná minulost spjata s alkoholem, zanechala následky nejenom na vlastní osobě, ale i na jejím synovi. Vypěstoval si averzi vůči alkoholu, což by samo o sobě nebylo nic špatného, kdyby jeho babička neměla taktéž alkoholovou minulost, a syn paní Dany odmítá veškeré styky s babičkou.

D: Ano, vidáme se, jezdím tam, jenomže teď mám problém, že syn tam nechce chodit, tak nám pan doktor XX říkal, že to nemáme lámat přes koleno, jo, protože on je tam hodně

zlobivý, protože naše mamka hodně pila a potom jí zjistili tuk na játrech, tak úplně přestala pit a syn s tím má problém, protože já sama jsem pila, tahala ho po hospodách, a on úplně zanevřel na alkohol. Takže on se s tím těžko vyrovnává.

6.1.4.3 Kategorie č. 8: Reakce rozšířené rodiny

<i>Vlastnosti</i>	-	<i>dimenze</i>
<i>Původní rodina</i>	-	<i>bez financí</i>
<i>Výpomoc</i>	-	<i>vícestranná</i>
<i>Podpora</i>	-	<i>psychická</i>
<i>Utajení</i>	-	<i>ochranářské</i>

Jak bylo nastíněno v teoretické části, děti vyrůstající v chudé rodině jsou dále v dospělosti tímto marginalizovány a pravděpodobnost chudoby vlastní rodiny se zvyšuje. Tuto skutečnost potvrzují informanti. Z výpovědí vyplynulo, že nízká sociálně ekonomická situace původních rodin je vlastní polovině dotazovaných.

A: Ta totiž ještě studuje, tak sice bydlí u přítele v Hradišti momentálně, ten ju musí živit, protože naši nemají peníze, tak .. ale jezdí dom, takže jako jezdí častěji.

B: Tak oni sů zvyklí, tak jako oni na tom taky nejsů moc dobře, takže ...

K: Řešila, ale to nemá cenu. Oni sů bez peněz kromě sestry.

L: Reakce byla spíš dalo by se říct nulová. Oni akorát řekli, že v té situaci, taky nemají dobré podmínky a prostě mi nepomůžou.

M: ...moje matka to chápe, protože ona má také finanční problémy, ona ví, co je to byt bez peněz nebo to...

Z rozhovorů vyplynulo, že se původní rodiny k nízké ekonomické situaci svých dětí nestaví laxním přístupem, ale se snaží jim vypomáhat materiální formou. To znamená, že jim poskytují například potraviny.

A: *Ano, mamka ví o mé finanční situaci, já vím o její finanční situaci. Dřív ještě před tím když žila babička, mně aj pomáhala, tak teď už nemože, tak mě pomáhá tak jakože koupí děckám něco k jídlu nebo že mně pohlídá.*

M: *...Teď sme byli u manželových rodičů na zabijačce, protože minulý týden nám zabili, koupili půlku prasete, protože my na to nemáme finance, tak aspoň tak nám pomáhají, že aspoň maso a takové, no tak nám koupili půlku prasete.... No tak mamka kolikrát aj zavařeniny nebo ovoce řekne mi, dycky mi zavolá, dojed' si pro meruňky, zavař si a tak...*

H: *...Jako třeba když děckom mají svátek nebo narozeniny nebo když přijdů, tak je jasné že jako něco donesů, jako myslím cukrové nebo to, optajů sa, jestli mně něco chybí nebo takto, to je jasné.*

Informanti uváděli nejenom výpomoc materiální, ale přímo i finanční. Není výjimkou vzájemná finanční výpomoc vzhledem k podobné situaci původních rodin.

B: *Někdy finančně a jinak takto když můžou, tak pomůžou.*

J: *... Tak mně prostě řekli, že mně budou pomáhat do té doby než budu schopný sám... Ono když nezvládnou něco zaplatit, tak dycky zavolajů, dovez nám ty šeky, my ti to zaplatíme, když mi nevyjdů peníze na stravu a nebo když potřebuju do školy holky, tak mně ty peníze dajů ať jim to poplatím, ať nakúpím holkám..*

K: *...To je komplikované, ona sem přijde enom když potřebuje pomoct. Když třeba nemá peníze a tak dojde, má před výplatů, tak dojde sem pučit, pak to vrátí, nebo když potřebuju, tak ona taky něco, ale moc ne.*

M: *... Přispěli mně na řidičák, abych já si udělala řidičák, roku 2008, prostě když vidíja, že potřebujeme finančně pomoc, tak nám jako tak pomozů nebo když se zmíníme, že bysme potřebovali pomoct finanční, jako obrblů to jo, jako každý rodiče, jo, ale prostě nenechajů nás nikdy ve štychu.*

H: *Ale když nám někdy pochybí a oni mají, tak oni už sami jako prostě to, ale není to jako často, to je jedenkrát z mála.*

I: Já myslím, že to je jako normální, když potřebuju pučit, tak mně pučí.

Pomoc nemusí být pouze finanční nebo materiální povahy. Ocenění hodné je také to, když má rozšířená rodina zájem o děti, vnuky, synovce apod. V takovém případě se jim věnují, tráví spolu čas nebo je učí novým věcem, jak tomu je u rodiny paní Aleny. Přestože vzájemně nemusí vycházet rodiče a prarodiče, je hezké, když do svých sporů nevtahují nevinné děti, jak popisuje paní Eva.

A: Jako třeba s dětma, to hlídání. Nevyčítá, že musí hlídat, nevyčítá ani mamce, že nemá peníze na ňu, na školu... Dcera sa akorát učí pod dohledem babičky, chce, aby ju babička naučila háčkovat, tak sa učí. Zatím ju to baví, uvidíme, jak dlouho ju to bude bavit.

E: ... Tak ale děcka má rád jako, dojde za něma, něco jim donese, nějaké sladkosti nebo to, teď mně pomohl protože syn má vyražený zub a už je to spousta roků nebo toto a že už se na to nemože dívat, tak prostě donesl penízky, já nevím pěstivkovku, říká: „prosím tě běž s ním, už je to domluvené u paní zubařky“, takže jako že má snahu o ty děcka sa jako nejak zajímat a ..

Pro lidi je velmi přínosná finanční nebo materiální pomoc, ovšem neopomenutelná je také psychika. Psychika je nedílnou součástí života a nízká ekonomická situace je bezpochyby stresující, na emoční složku značně působí. Dotazovaní uvádějí psychickou podporu poskytovanou původní rodinou.

B: Tak že nás vychovali. Vlastně když můžou, tak nám pomůžou i doted'ka, takže nezavrhlí, že už jsme jako velicí, že bysme se měli starat sami o sebe. Když potřebujem, tak nám pomůžou.

J: Toš vážím si toho, když sem byl v tom nejhorším, tak mně dokázali pomoct, drželi mě nad vodů... když tam třeba nepříjedu den dva nebo nezavolám, tak oni už mně volajů, co se mnů je, jo, že sem sa neozval, jestli je všecko v pořádku a ..

Nedostatek peněz v rodině je velmi ožehavým tématem. Často se s tím těžko vyrovnávají samotní aktéři a svěřování se s touto skutečností může činit značné problémy. Informanti uváděli také snahu utajit tento problém před svými blízkými, neboť se obávají přidávání starostí a nechtějí je tímto zatěžovat (paní Dana, Marta, Pavla).

D: No já jich nechcu zatěžovat, protože su plně vytižená, jo a oni majů svojích starostí dost jo a já jim nechcu přitížit. ... Já myslím, že vztahy by se nerozházaly, ale zas by mě mrzelo, že mamka by se strašně trápila ...

P: Tak řešili jsme to, říkám, že maminka se mi teda snaží pomoci teda, když opravdu třeba pochybí, protože musím nechávat vlastně pro kluka na tu cestu, na ty obědy vlastně, abych jim měla peníze, ale teď mi to vlastně strhávají z účtu, protože sem si zakládala účet, ..., takže jako řešila sem to tak, ale zase nechcu ju takto do toho zatahovat, Tak snaží se mně pomoci, ale já ji zas nechcu do toho, snažím se prostě sama to teďkom řešit.

6.1.5 Oblast: přátelství

6.1.5.1 Kategorie č. 9: Nepotřebné kamarádství

<i>Vlastnosti</i>	-	<i>dimenze</i>
<i>Zkušenost</i>	-	<i>špatná</i>
<i>Bariéry</i>	-	<i>různorodé</i>
<i>Přátelství</i>	-	<i>povrchní</i>

Výklad významu přátelství může mít pro každého odlišný směr, kde se jistě promítne minulá zkušenost. Polovina dotazovaných uvedla, že důvěrné přátele nemá a ani je nevyhledává. Tuto skutečnost vysvětlují špatnou zkušeností v minulosti, která má různý charakter. Paní Dana si nese následky už z dětství. Paní Kateřinu a Pavlu zase mrzí pomluvy.

D: Nevyhledávám vůbec přátele.... No tak to já bych nezvládla, protože se bojím nových míst a bojím se lidí... Jo že já si se svojíma vrstevníkama nerozumím. Protože oni mně ve škole ubližovali hodně.

K: Nee, už nee, po té zkušenosti ne. Všichni jsou pomluvační, s někým sa bavím a už to ví celá vesnice nebo město.... Třeba já sa tady s nikým nebavím a už o mně vykládajů, že su zlatokopka, chodím za susedem.. A takové, že mám chlapa v kriminálu..

P: ... Měla sem tady kamarádky dvě, ale jelikož jsem se v nich spálila... Když skončí školka, ony si sednou na tu lavičku vlastně na tu zahradu tam a řeší, co se děje u nás...

Informantky, které uvedly, že důvěrné přátele nemají, vysvětlují tuto skutečnost také různými bariérami, které zamezují v přátelství pokračovat nebo je vůbec navázat. I když jsou dotazovaní ve většině případů přesvědčeni, že zlepšením finanční situace by se přátelství nezměnilo, z výpovědí lze vyčíst překážky k udržování přátelství. Společným jmenovatelem jsou finance. Ať už je to prostorová vzdálenost, která omezuje časté návštěvy, až dochází k postupnému vyhasnutí. U paní Evy hraje velkou roli její nízká sociálně ekonomická situace a s tím spojený stud. Tuto situaci řeší i přes zájem kamarádky nepřístupností a stáhnutím se. Problém v nedostatku času shledává paní Běla.

A: No měla jsem kamarádku, ale ta se odstěhovala... Ona chodí do práce, ona už má svůj život, takže to už jde dost těžko, když ona je kdesi na konci Hradišťa ve Starém Městě.

E: Tak kamarádky, které by za to stály, jsou většinou zaměstnané, úspěšné,... a nejsou třeba ani vdané, nekerá, vlastně Hanka, se kterou jsem vlastně chodila aj do školy, jsme byly hodně velké kamarádky a přerostlo to jako i dál, takže ona není vdaná, nikdy vdaná nebyla, děti nemá, ona prostě spíš sa víc věnuje prostě kariéře. A taky mně kolikrát říkala: „Evy, šak sa zastav aj s tů malů, dojde sa ukázat“ ale zas, zas je to všecko tak nejak, prostě vidím, že přijdu na návštěvu, určitě musím něco donést a to je všecko zas... No to je právě zas, že člověk už se zas, tak jako nějak nesnaží... Ona jako z její strany to neochladlo, z její strany ne, ono to trošku vypadá, že já su taková jako. Taková nepřístupná.

B: Možná časem až budů děcka větší.... Nee, říkám, za první není ani ten čas, že bysme si sedly a pokecaly s holkama, takže..

I když dotazovaní připustili absenci důvěrného přátelství, jen velmi těžko může dojít k úplné sociální izolaci. Příležitostí k navázání kontaktů je mnoho, např. nákup, doprovod dětí do školky, školy apod. Čtyři informantky mluvily o povrchním přátelství, pro které je typické např. důvěrné nesvěřování a zdvořilostní kontakt. Paní Alena tak udržuje kontakt s matkou kamaráda od svých dětí. Pro paní Hanu jsou spojovatelem také děti. V případě paní Běly jsou to spolužačky.

A: Ne. Jako bavím se s Michálkovou mamkou, od kamaráda, s jeho mamkou se tak jako bavíme, ale že bysme byly až tak jako důvěrné přítelkyně se říct nedá.

H: Nejaké blízké osoby, tož tady susedy, to je takové, jak bych to řekla, jako scházáme sa třeba na chodbě nebo nekde jinde třeba před barákem když je pěkně, sedíme, protože naše děcka sa hrajú s těma susedovýma.

B: Kamarádky takto, jako holky ze školy a takto, spolužačky, co mají děti už takže, tak jenom tak od vidění, že se a co bych řekla o nich.

E: Ale jo, ale tož víte, to sů kamarádky tak jako... takovů nejaků opravdu věrnů kamarádku nemám...

Na rozdíl od důvěrného přátelství se povrchní může vyznačovat nesvěřováním se se soukromými problémy a to platí i pro finanční záležitosti. Utajení tohoto problému uvedli tři dotazovaní. Paní Alena se svěřila jen z části.

A: Částečně... Tak protože to není nejbližší přítelkyně a ona taky neříká všechno, tak..

J: Ne, jim ne. Toš oni také na tom, také toho mají dost, protože například sused přestavuje dům, má dva kluky, takže to je dost finanční otázka. Další také opravuje barák, má děti 4, takže jako sami sů rádi, že to zvládají... Já si myslím, že by sa mně snažili také pomoct, protože mě kolikrát říkali, když budeš potřebovat, tak přijď a ..

H: To ne, ne, to ne, to já zas neto, to já nemám ráda. Třeba takto, já své problémy nikomu nevykládám nebo tyto věci, ty já si nechávám, já to projednávám jenom s mojim manželem a takto třeba ahoj, nebo že si povykládáme, jak sa máš, co děláš nebo takto, ale ináč důvěrné věci, ty já si nechávám jako pro sebe a pro manžela.

Z výpovědí informantek vyplynulo, že je pro ně rodina natolik důležitá, že upřednostňují rodinu před navazováním či udržováním přátelství.

E: Ale víte co, ani teďka ne, syn mně to teda jako vyčítá, mně říkal „mami tys byla dřív taková víc taková, prostě i kamarádky a tak jako nějak prostě, ale že jsem víc tak jako komu-likovala s lidmi eště. Teďka si víc tak hledím, je to aj těma problémama s tým synem prostě teď nejaké byly, tak víc sem sa teď jako jo, že sem sa snažila víc s ním, sem víc tak

snažila komunikovat a prostě aby člověk stíhal, tak, říkám, běhá tady, běhá tam mezi dvěma byty jo tak prostě uvařit, oprat, to všechno, protože on je jako fakt kolikrát za celý ten týden unavený a prostě čím dřív to mám udělané, tak si prostě už enom možem jít tam nebo zajet, prostě na nějaký ten výlet a trošku si jako užít aspoň.

D: Nevyhledávám přátele a mám facebook a píšu si s rodinou, anebo se sestřenicí, takže si mě našla, takže s ňou komunikuju.

6.1.5.2 Kategorie č. 10: Jistota podpory

<i>Vlastnosti</i>	-	<i>dimenze</i>
<i>Podpora</i>	-	<i>psychická</i>
<i>Výpomoc</i>	-	<i>finanční</i>

Přátelství je silné citové pouto a často je oceňována pro jeho důležitou vlastnost, přináší člověku podporu v těžkých životních situacích, za kterou lze považovat například finanční krize rodiny. S finanční situací se přátelům svěřilo pět informantů. Jistě je velmi těžké hovořit o nedostatku peněz, důvody pro zatajení uváděli nedůvěru, stud nebo snaha nezatěžovat. Reakce přátel byly různé, ale jedno měly společné, u všech se projevoval zájem a snaha o podporu, neboť mnohdy stačí pouhé vypovídání se. Psychickou podporu od přátel si uvědomují čtyři dotazovaní.

K: Psychiku. On má taky svoje problémy, ale nemá tolik co já, my si to vyříkáme.

L: ...Řekla mi akorát, že by mi ráda pomohla, ale bohužel mi nemůže pomoci, protože její budoucí manžel je nezaměstnaný, přišel o práci, takže je ráda, že to zvládá sama, protože má ročního chlapečka, takže sama je ráda, že... Spíš ona i pomáhá po psychické stránce. Že mě vyslechne poradí a ... Já jsem člověk, co se týče kamarádství, já, otázka peněz, dalo by se říct, neřeším to, ať je člověk bohatý nebo chudý, nikdy jsem kamarádství nebo.. Neuposuzovala podle peněz, ale spíš jak se ten člověk chová a co on v sobě má.

M: Tak pomáhá, spíš psychicky, spíš jako že se jí vyzpovídám jo, že jí řeknu, co mě trápí a to, jo a ona mně buď řekne, že su blbá, jo, že si to nemám brat nebo to, prostě ona je tako-

vá rázná.. Taková silná žena, ona mně právě kolikrát dodává vlastně tu energii a to, že prostě mně řekne, vykašli se na to, když jí třeba řeknu, že mě ten pomlouvá nebo ten mně dělá zle nebo tamto se mi špatně.. To a ona mě prostě vyvede z míry, abych si to tak nebrala prostě mě jako tak pozdvihne, přitom má svých starostí dost.. .

P: A to je taková, jak se říká, dobrá dušička, která se opravdu snaží, která je asi jedna z mála na celém světě, kromě Vás teda samozřejmě (sociální pracovnice) jo a prostě můžu jí prostě povědět ten svůj problém a ona se mi vlastně snaží vlastně podpořit mě, prostě podrží mě, podpořit mě, že kdybych vlastně cokoliv, jo prostě že není taková zášková, jo že se mi nesnaží ublížit a ne udělej to, udělej to a pak prostě nemělas to dělat, cos mňa poslouchala. Nevím jako nemožu sa v ní splést... Je to opravdu opravdová kamarádka, protože kamarádka do nouze jak se říká... Nemožu si na ňu stěžovat, ona je taková dušička prostě aj za dobra, aj za zla.

Informanti se svěřili, že nejenom psychikou jim přátelé pomáhají, ale také finančně. Tři z nich připouští, že někdy nastane situace, kdy jim pochybí peníze, tak si často i vzájemně malými částkami vypomáhají. Pan Jan sice přímo o své finanční situaci se svými přáteli nehovoří, můžeme si však povšimnout, že i přesto se zde jakási výpomoc vyskytuje ve formě finančně neohodnocené poskytnuté práce.

H: Toš jako když potřebuju pomoct, stane sa, jako když člověk nikdy nevyjde, tak jako pomůžu, není to moc, sice stovku, dvěma stovkami, ale člověk je rád aj za to, že. Dokáže sa vžit do mojí situace a takže jo, vrátím jako co mám a ... No já jim moc ne, ale oni třeba nikdy jo, ale není to moc, není to často, jako za čas, jedenkrát, dvakrát, víc ne.

K: Aj finančně.

P: Snaží se mi, tak jako penězama, nechcu po ní, tak stane se, potřebuju třeba dvě stovky, že mi pochybí, jestli by mně pošťala, že jí to potom vrátím nebo ona si dojde pošťat, to jako není problém, protože opravdu, v ní sem se nespálila nikdy.

J: Cením si, že když potřebuju něco udělat třeba, tak mně to udělajů aniž by to chtěli zaplatit, takže my si tak spíš jako vypomáháme navzájem...

V některých výpovědích lze spatřovat faktory obou typů výpomoci, jak finanční tak psychické. Paní Marta vzpomíná na těžkou situaci, kdy byli nuceni se s rodinou vystěhovat z bytu a jediným východiskem byl azylový dům. V nelehké době se mohla o kamarádku opřít v rámci ekonomické pomoci v souvislosti s ubytováním dětí a zároveň se paní Martě dostalo psychického uklidnění, že je o její děti postaráno.

M: ...Potom vlastně nastal ten zvrst, že sme museli vystěhovat byt, jsme měli dluh na nájmu prostě a starosta nám řekl, že prostě nám nájemní smlouvu už neprodlouží, že pochopíme proč, tak jsme pochopili kvůli těm alkoholikům, co tam byli, pak jsme museli na azylový dům, protože nám vybuchl podnájem, takže dcery jsme, s kamarádkou v Hrádku, ta má taky 4 děti, do toho si ještě k tomu vzala mé dvě dcery, aby mohly chodit tam do školy, takže byly 4 měsíce u ní dcery ubytované, byly u ní, no a já sem byla v azyláku s klukama...

6.1.6 Oblast: SASRD

6.1.6.1 Kategorie č. 11: Pomoc SASRD

Vlastnosti - *dimenze*

Kontakt - *zprostředkovaný*

Podpora - *různorodá*

Z výzkumného šetření vyplynulo, že sociální službu SASRD v Uherském Brodě dotazovaní nevyhledali sami, ale byla jim doporučena. Nejčastěji to byl podnět od pedagogů základních škol nebo od sociálních pracovníků OSPOD. Není výjimkou ani vyhledání a doporučení služby blízkou rodinou.

B: Mně to nabídli ve školce, paní ředitelka mi to nabídla. Chtěli jsme to vyzkoušet.

P: Mně to navrhla paní učitelka třídní od mladší dcery, protože my sme tam měly problémy, protože vlastně jelikož sem řešila ten soud, tak vlastně na základě tady toho, ona se dostala do takové horší situace, kdy vlastně ona měla myšlenky, co se vlastně doma děje, jo, když ona je ve škole, co se doma děje a školu prostě nevnímala. I když paní učitelka se jí něco zeptala, tak ona prostě nevnímala, seděla, sklopila oči prostě a nevnímala...

M: ... paní SP to byla, ona mně dala ten papír vlastně jako ty sociální služby jako že se tam nic neplatí, že jako že mi pomůžou s dětma, že s učením, doučováním a takové, tak mně to přišlo vhod...

D: No tak to mně pomohla sestra, protože viděla, že se trápím a nejsou schopná nic dělat, takže to vyhledala sestra starší a velice mně to pomáhá, protože jsem byla na dně a za ten rok jsem se z toho dostala jo, z depresí z úzkostí, takže mi to hodně pomáhá.

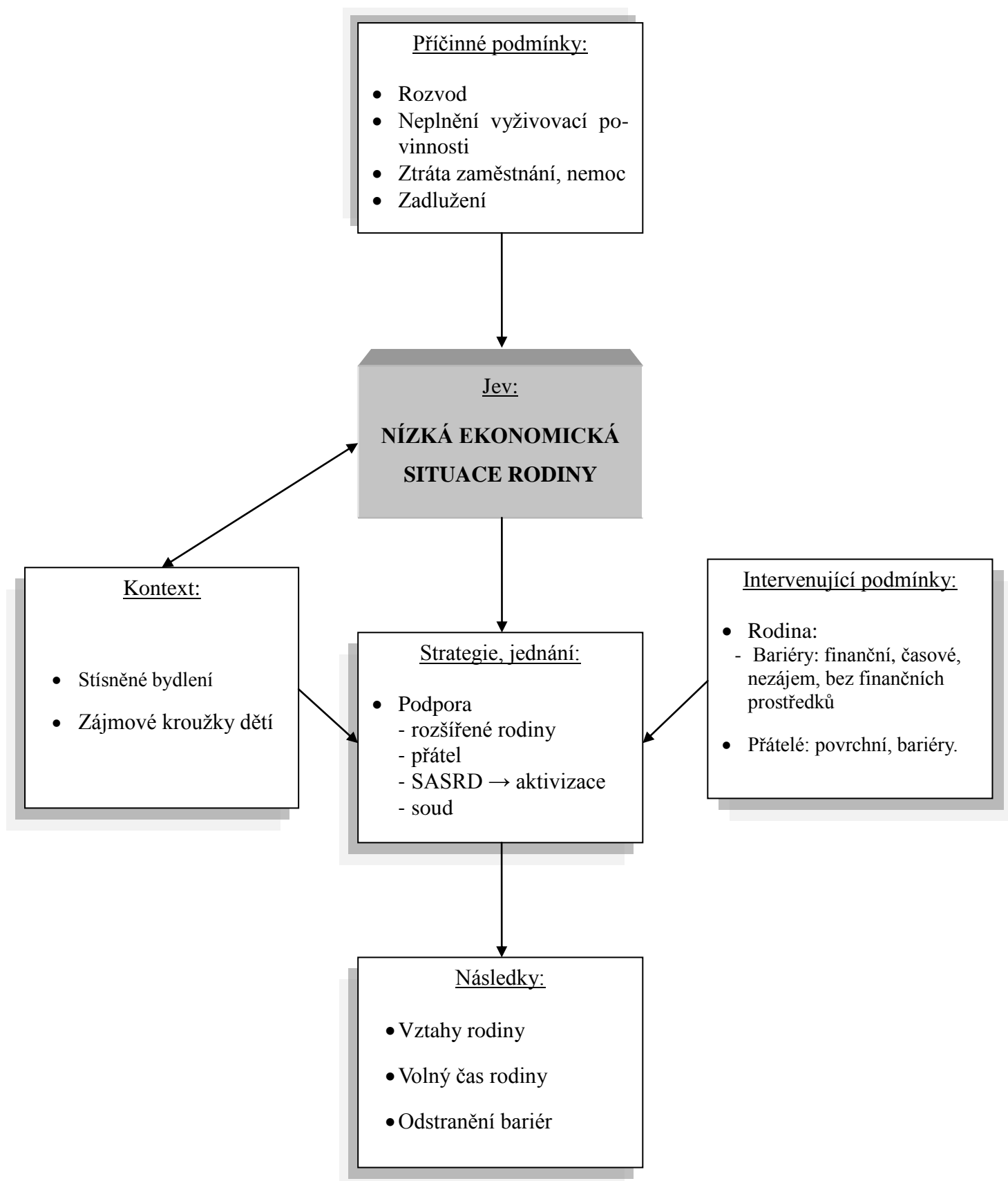
SASRD jako služba sociální prevence nabízí základní činnosti stanovené Zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Výpovědi poukazyvaly na konkrétní aktivity vykonávané SASRD. U všech byl zřejmý vděk sociálním pracovnícím, které byly oceňovány dotazovanými mimo jiné za poskytování poradenství, aktivizaci, doučování dětí, pomáhání při vyřizování individuálních záležitostí, s řešením finanční situace, ale zejména jsou psychickou oporou uživatelů.

E: No paní SP mi pomáhá hodně psychicky, jako fakt psychika, protože ona mňa vždycky aj potěší, říkám, to je také sluníčko, sa usměje, ne ale fakt. A já dycky mám z její návštěvy takový úplně iný pocit, su jako taková, je to jako poznat, že byla tady paní SP tady jako byla, úplně přítel dycky říká: „prosím ťa, byla tady paní SP, že?“ Říkám ano. „Ty si úplně taková jako vyměněná“. Ona mě strašně tak jako podpoří, dycky tak jako řekne mě určité věci, rady a to. To strašně pomože.

L: Bylo mi nabídnuté, že vlastně mi pomůže zvládat tady tu finanční situaci dejme tomu, že si budu rozepisovat, dělat si vlastně takový harmonogram, jsem to v minulosti nebo před tím jsem to nějak prostě nějak chtěla zvládnout sama. Jenomže ono se to, ne vymklo z rukou, ale jsem prostě jsem přemýšlela nad tím, že opravdu budu muset se obrátit a aby mi poradily a pomohly, protože ty finanční nároky jsou někdy opravdu dost těžké.

M: No,... pomohla mně v hodně věcech, pomohla mně třeba, minulý rok sme tu měli exekutora, zdravotní pojištění jim manžel dlužil 1200 a už tu byl exekutor, jo, takže mně pomohla hodně s charitou, že vlastně sem si udělala nákupy v hodnotě 5000 a oni mi to vlastně vrátili ty peníze a ty peníze, co mi vrátili, tak vlastně sem poplatila, co sem měla resty, třeba tu exekuci, pak sem tam měla pojistku na auto platit, prostě měla sem toho hodně...

6.2 Axiální kódování

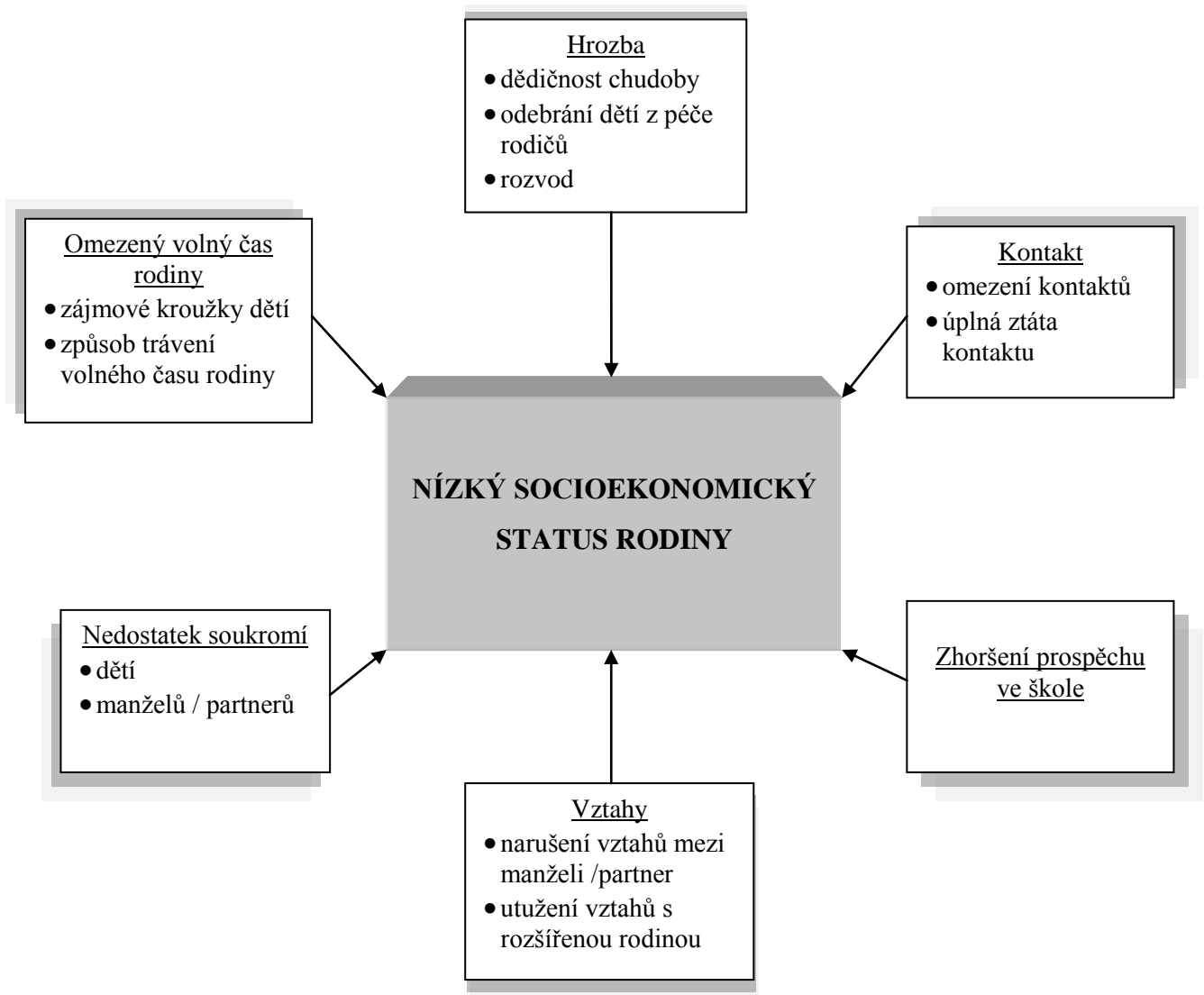
Obr. č. 1: Vyhodnocené schéma axiálního kódování

Při uzavírání manželství nebo na počátku vztahu téměř nikdo nemyslí na negativní záležitosti a vidí budoucnost s partnerem v růžových barvách. K posunu vztahu dochází společným bydlením a narozením dětí. Vše se odehrává tak, jak se od rodiny očekává, ale až do okamžiku, kdy nastanou první problémy spojené s finančními prostředky domácnosti. Jako hlavní jev tedy byla zvolena nízká ekonomická situace rodiny, která je jedním ze středových bodů pozornosti celé výzkumné části a kolem ní se pohybují možné příčiny, vlivy a následky. Z poznatků otevřeného kódování lze vyčíst několik možných příčin zmiňované krizové situace. Není výjimkou, když muž ztratí zaměstnání, žena pečuje o děti na rodičovské dovolené a najednou není z čeho zaplatit půjčku na auto a dům. Nejenom dlouhodobou nezaměstnaností se dostává rodina do krizové ekonomické situace. Příčinou může být také dlouhodobá nemoc. Z jiného úhlu pohledu dochází k nepříjemným finančním problémům matky s dětmi v případě rozvodu, kdy otec dětí neplní vyživovací povinnost a dlužní částka roste. Příčiny jako rozvod, nezaměstnanost, neplnění vyživovací povinnosti či zadluženost mohou mít za následek finanční nouzi a tím se rodina dostává do problémů. Ačkoli by se mohlo zdát, že rozvod nebo zadlužení je ve vztahu s nízkou ekonomickou situací spíše následkem než příčinou, lze tuto skutečnost připustit, však v rámci na sebe nabalujících se finančních problémů se jeví více jako příčina s předpokladem například s připojením neplnění vyživovací povinnosti nebo ztížené situace matky samoživitelky či bez zaměstnání. Zadlužení je zde myšleno spíše jako neschopnost splácet, nikoli zadlužení jako způsob řešení nedostatku peněz. Z toho plyne, že jednu příčinu jevu nelze s určitostí stanovit, neboť zpravidla působí více přidružených problémů.

Kvůli nedostatku peněžních prostředků je rodina nucena přestěhovat se do malého bytu, který výrazně omezuje soukromí členů domácnosti. Rodiče sdílí ložnici se svými dětmi, což má vliv nejenom na manželský život, ale také na osobní záležitosti dětí. Místnost, ve které rodina večer uléhá, je často pokojem jediným. Při nahromadění se více členů rodiny způsobují tyto podmínky značné nepříjemnosti v plnění si domácích úkolů a při přípravě na školní výuku. Situace může vyústit až k riziku odebrání dětí z péče rodičů. Utahování opasků se děje také ve volnočasových aktivitách rodiny, kdy jsou děti nuceny omezit až úplně zastavit navštěvování placených zájmových kroužků či jiných finančně nákladných aktivit. Rázem se ze šťastné rodiny stává rodina s velkými ranami, které se jen těžko hojí. Je zřejmé, že kontext nevyhovujícího bydlení a volnočasových aktivit velmi souvisí s jevem, finanční situací rodiny, ale je také ve vztahu se způsobem jednáním ve věci peněz. Není pochyb o tom, že je třeba začít jednat a zvolit si vhodné strategie. V případě rodiče

neplatiče vyživovací povinnosti se nabízí nejprve domluva, posléze soudní vymáhání. Situace se může zdát neřešitelná v případě nedostatku financí neplaticího rodiče z důvodu zadlužení, následně exekutorského řízení atd. Na strategii jednání působí intervenující podmínky, které mohou znesnadňovat nebo naopak podporovat způsoby řešení. Lidé v krizové situaci mnohdy hledají pomoc u svých blízkých, ať už rozšířené rodiny nebo přátel. Ti mohou poskytnout pomoc finanční, materiální nebo psychickou. Znesnadňovat finanční podporu může nízká ekonomická situace původní rodiny nebo přátel. Další komplikace nastávají, pokud se rodina nestýká s blízkými osobami z nejrůznějších důvodů, či udržují převážně povrchní přátelství. Velmi efektivní ve zvládnání situace může být psychická podpora, která je ztížena nedostatkem financí na cestovné či zaplacení telefonátu v případě velké prostorové vzdálenosti mezi aktéry. Byť by se mohla zdát krize nezdolatelá, přichází nové možnosti řešení v podobě SASRD. Sociální pracovnice aktivizují uživatele v řešení problému a zmírnění dopadů. Návaznost kontextu na strategii jednání si lze povšimnout i v následujícím vysvětlení. Z otevřeného kódování vyplynulo, že o sociální službě SASRD je nízké povědomí a prvotní kontakt s ní se odehrával na základě impulsu ze školy dětí v případě problému, který je mnohdy v souvislosti již zmiňovaných bytových podmínkách a ztížené přípravy na výuku. V případě úspěšného jednání v této věci vyvstanou pozitivní následky. Pro rodinu se stává život kvalitním v rámci možností. Byť jejich ekonomická situace nemusí dosáhnout vysokého standardu, jsou jim nabídnuté jiné alternativy. V případě volného času to je zvýšené využití neplacených aktivit nejenom individuálně pro děti, ale pro celou rodinu. Výsledkem jsou pak dobré vztahy v rodině.

6.3 Selektivní kódování

Obr. č. 2: Vyhodnocené schéma selektivního kódování

Výzkumná studie si kladla za cíl zmapovat hodnocení kvality života uživatelů SASRD v Uherském Brodě v oblasti sociální jako důsledek nízké ekonomické situace. Cíl byl konkretizován výzkumnou otázkou na dopady v sociální oblasti života vzniklé nízkou ekonomickou situací rodiny. Odpověď je evidentní z poslední výzkumné fáze selektivního kódování. Získaná data měla vždy společného jmenovatele a tím je socioekonomický status rodiny, kam lze řadit nejenom nedostatek financí z příjmů, ale také nízká úroveň vlastních zdrojů a služeb či nízké vzdělání. Tyto fakta mají různé následky na kvalitu života rodin s dětmi. V sociální oblasti vzešlo z výzkumného šetření šest důsledkových oblastí.

Příběhy dotazovaných jsou velmi individuální a mnohdy je těžké v jejich složitosti a provázanosti rozluštit zda se jedná o příčinu či důsledek nízké ekonomické situace. Vyživovací povinností na děti, kterou ignoruje většina otců z výzkumného šetření, neboť nejsou zaměstnání a jejich příjmy jsou značně omezené, jsem se také zabývala v hodnocení axiálního kódování. Na základě těchto skutečností je evidentní, že takto způsobený nedostatek financí rodiny má neblahý vliv na hospodaření v domácnosti a díky tomu se vztahy mezi partnery coby rodiči dětí zhoršují. Celkově lze říci, že finanční potíže z těchto příčin způsobují matkám s dětmi velké ztráty a jsou tak odkázány na sociální příspěvky státu. Vztahy mezi manželi mohou být narušeny hádkami způsobené okolnostmi z nedostatku financí. Nejenom negativní dopady může mít socioekonomický status rodiny, lze nalézt i pozitiva jako utužení vztahů s rozšířenou rodinou. Tím, že se rodina dostala do tíživé situace, zejména původní rodiny se angažují do pomáhání svým dětem v různých formách, dále dochází k častějšímu kontaktu, trávení společných chvil a to vede k posílení vztahů.

V paradigmatickém modelu selektivního kódování je ekonomická situace a související bytové podmínky v určitém vztahu s kontakty s rozšířenou rodinou či přáteli. Jde o negativní dopad, neboť situace vyvolává stud, který se dostává do popředí a tím se upozaďuje chtění kontaktu s rodinou. Rozšířenou rodinu či přátele může bytové prostředí znepokojovat, proto se návštěvám vzájemně vyhýbají. V konečném důsledku dochází k omezení styku. Kontakt s rodinou a přáteli znesnadňuje finanční situace také v závislosti na prostorové vzdálenosti, kdy rodina v krizi nemá dostatek finančních prostředků k úhradě cestovného a postupem času se kontakt omezí na minimální frekvenci. Zdrucujícím dopadem je pak opuštění domova dítěte z vlastního popudu, které upřednostní vidinu peněz a s ním spojeného komfortu před vlastní rodinou.

Velmi zraňující důsledek nízké ekonomické situace je úplné vyhasnutí kontaktu kvůli nezájmu rozšířené rodiny zapříčiněné strachem o své finance. Rozšířená rodina rychle nabude dojmu, že jedinou snahou dětí je čerpat z nich peníze, proto zpřetrhají veškeré vazby, aby si své úspory uchránili. Nejenom strach o své našetřené peníze, ale také povýšenost lépe ekonomicky postavených členů rodiny znehodnotí vztahy v rodině. Tím dochází k negativní psychické rozladě u rodin, ale také ke znesnadnění pomoci při řešení finanční situace.

Nízký SES rodiny je charakterizován mj. omezením bytových podmínek z hlediska prostoru, ze kterého plyne další problém a tím je nedostatečné soukromí. Je zřejmé u manželů, ale také u dětí, kdy nemají dostačující prostředí pro hru či při návštěvě kamarádů.

Výraznější následky shledávám v omezení při vykonávání školních záležitostí. Stísněné prostory bytu s nahromaděním členů rodiny vyvolává mnoho rušivých elementů při učení, což má dále dopad na školní prospěch dětí. Ke zhoršenému prospěchu dětí se rodiče staví velmi zodpovědně. Sami doučují své děti, popřípadě si sourozenci vzájemně vpomáhají, ale také využívají pomoc v tomto směru od sociálních pracovníků SASRD. Při výběru střední školy jsou z důvodu nízké ekonomické situace preferovány obory vyskytující se v blízkosti bydliště, kde nejsou nutné výdaje spojené s dopravou či internátem.

Nízký SES je také definován omezenou dostupností služeb. Vliv financí rodiny na návštěvnost zájmových kroužků je značný. Rodiny si nemohou dovolit financovat zájmové kroužky. Pokud se jim podaří našetřit, nejsou to částky tak vysoké, aby stačily pokrýt tyto aktivity všem svým dětem. V případě, že by bylo možné uvolnit peněžní prostředky z rodinného rozpočtu k těmto účelům, nastává další komplikace v podobě nutné výbavy. Dětem tak je znesnadněno rozvíjení talentu ve vyšší míře na profesionálnější úrovni. Z axiálního kódování vyplynulo, že pokud jsou rodinám nabídnuty i jiné alternativy trávení volného času, taková řešení mohou být výsledkem zkvalitnění jejich života. Celkově lze říci, že individuální volný čas dětí i rodičů je zaměřen spíše na zájmy finančně lehce dostupné. Rodiny inklinují k nespokojenosti s volným časem, které pramení z nedostatku času, ale převážně s omezených finančních prostředků. Jejich zvýšení by bylo využito k účasti na kulturních akcích, výletech či dovolených.

Z výzkumné studie vyvstaly hrozby v důsledku nízké SES rodiny a těmi jsou odebrání dětí z péče rodičů, rozvod a dědičnost chudoby. Děti jsou pro matky většinou tím nejdůležitějším v životě, o to víc je poznamenána jejich ztráta ve smyslu odebrání dětí z péče matky, jak tomu dochází z důvodu nedostatečného bydlení. Je pak obtížné přesvědčit úřady o znovunastolení vyhovujícího prostředí pro děti a získat je zpět. Není ani výjimkou zadlužení manžela, následná exekuce apod., což ohrožuje manželství a dochází tak ke konfliktům mezi aktéry až k rozvodu. Zpřetrhání manželských vazeb a vidi-

nou lepší budoucnosti může být zkomplikováno strachem z převedení části dluhů na manželku.

Mnohdy si už rodiny neví rady se svou finanční situací, proto vyhledávají pomoc ve svém okolí. Ve velké míře se těmito pomocníky stávají členové rozšířené rodiny. Bohužel původní rodina je mnohdy také poznamenána nízkým SES. Lze si povšimnout znaků dědičnosti chudoby, je tedy evidentní hrozba dalšího dědění. Zajímavé je, že i když je původní rodina charakteristická rovněž nízkým ekonomickým statusem, byla zpozorována snaha vzájemné výpomoci, zejména finanční. Peněžité pomoci není jedinou, hodně využívaná je materiální, ale také psychická podpora.

Na základě výsledků výzkumu vyvstala doporučení do praxe:

Z výsledků výzkumného šetření vyplynulo, že je malé povědomí lidí o sociálních službách jako je SASRD nebo nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. K tomuto zjištění jsem dospěla na základě výpovědí, kdy respondentům byl zprostředkován kontakt se sociální službou SASRD jinými osobami a o její existenci do té doby nevěděli. Vidím tuto skutečnost jako alarmující, neboť se domnívám, že s rostoucím počtem ekonomické krize rodin právě tato sociální služba pomáhá zkvalitnit život. Návrhem je větší propagace na školách nebo na úřadech práce, kam si rodiny dochází pro sociální dávky, či na jiných veřejných místech.

Volný čas dětí může být tráven v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež. Zvláště pak pokud rodiny nemají dostatek financí k zaplacení zájmových kroužků či jiných aktivit. Tato služba je vyhovující kvůli poskytování bez úhrady. Ukázalo se totiž, že je využívána respondenty v malé míře, proto by bylo vhodné učinit opatření taktéž na podporu informovanosti. Nedostatečné povědomí rodin je také o jiných rodinných aktivitách, které jsou přístupné i bez úhrady. Dále pak vidím jako hodnotné rozšíření aktivit v rámci škol určené rodinám s dětmi. Co se týká škol, zejména pak středních, domnívám se, že je důležitá podpora formou sociálních stipendií.

Ve výpovědích respondentů se mnohdy opakovala taktéž nízká ekonomická situace původní rodiny, což by mohlo potvrzovat teorii o dědičnosti chudoby, proto bych nepodceňovala posilování finanční gramotnosti dětí ale i dospělých.

ZÁVĚR

Diplomová práce nese název Kvalita života uživatelů sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Sociální služba SASRD je službou sociální prevence dle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Je určena rodinám v krizi, kterou nedovedou samy řešit, proto je vyžadována odborná pomoc. Je jen velmi malá hranice mezi životem s vysokým socioekonomickým statusem a životem na pokraji životního až existenčního minima. Bohužel druhý typ v současné době narůstá a dle mého názoru je třeba se jím zabývat, zmírňovat až eliminovat příčiny i následky, neboť má vliv na kvalitu života. Cíl teoretické části je tedy věnován problematice rodině v krizi z ekonomického hlediska, aktuálním problémům jako je nezaměstnanost, zadlužení a chudoba. Práce poskytuje také přehled státní sociální podpory této cílové skupině. Neopomenutou součástí jsou také teoretická východiska stále více používaného pojmu kvalita života.

Praktická část navazuje na teoretická východiska a pro výzkumné šetření více specifikuje kvalitu života na oblast sociální, kam dle mého názoru spadá dimenze manželství, dětí, volného času, rozšířené rodiny a přátel. Výzkumný problém byl nazván *Jak ovlivňuje nízká ekonomická situace uživatelů SASRD v Uherském Brodě jejich kvalitu života v sociální oblasti*. Cílem bylo zmapovat hodnocení kvality života uživatelů SASRD v Uherském Brodě v oblasti sociální jako důsledek nízké ekonomické situace. Ukázalo se, že se nízký socioekonomický status prolíná do všech oblastí života. Ačkoliv vliv financí je nepřehlédnutelný, byly zaznamenány jak negativní, tak pozitivní hodnocení spokojenosti ve všech zkoumaných dimenzích. V manželství vede ke konfliktům až rozvodu, následně pak na rozpory při plnění vyživovací povinnosti na děti, prohlubování narušených vztahů a tím nepříznivý vliv na děti. Rodina, ale převážně děti strádají při volnočasových aktivitách. Vliv bydlení se projevuje i na prospěchu dětí ve škole. Objevuje se i odebrání dětí z péče rodiče nebo útěk dítěte z domova za lákadlem peněz. Celkově lze říci, že i když jsou narušeny vztahy s rozšířenou rodinou i přáteli kvůli ekonomické situaci, vzájemná výpomoc je velmi častá. Postoj rodin k dopadům ekonomické situace je aktivní.

Považuji za zajímavé v rámci dalších návazných výzkumů zmapovat, jak vnímají děti vliv nízké ekonomické situace své rodiny na kvalitu života v sociální oblasti. Byť se v mém výzkumu objevila oblast zaměřená na děti, výzkumné šetření se orientovalo pouze na rodiče, tedy pohledem druhotným. Myslím, že by tento výzkum podkryl mnohé zajímavé informace.

Byla bych ráda, kdyby výsledky výzkumu pomohly takto znevýhodněným rodinám ke zkvalitnění jejich života. Nejprve v rámci uvědomění si skutečnosti, že nízká ekonomická situace rodiny není problémem jen rodičů, ale také jejich dětí, které jsou jeho důsledky velmi poznamenány. Určitý zásah této situace je i pro blízké okolí, tedy přátele a rozšířenou rodinu, ale také pro trávení volného času. Dále pak aby měly rodiny v krizi větší povědomí o možnostech pomoci ze strany sociálních služeb, kterým by mohla práce pomoci ke zvýšení kvality poskytovaných služeb. Zejména ve smyslu zaměření se na větší propagaci své služby a pak na cíle sociální práce s uživateli.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ANTHONY, Elizabeth K., 2011, 33(10), 1999-2009. Reducing child poverty by promoting child well-being: Identifying best practices in a time of great need. *Children and youth services review* [online]. [cit. 2012-02-23]. ISSN 0190-7409. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.05.029>
- BÁČOVÁ, Petra, 2012. Statistika exekucí za rok 2011 [online]. EXEKUTORSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY. Brno. [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: <http://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-verejnost/587-statistiky-exekuci-za-rok-2011-15-03-2012?w=>
- BALDWIN cit. podle VODÁČKOVÁ, Daniela a kol., 2002. *Krizová intervence*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-342-0.
- BAŠTECKÁ, Bohumila a kol., 2005. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0708-X.
- BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ, 2008. *Sanace rodiny: Sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-392-5.
- BERGSMA, J. a G. L. ENGEL, 1988 cit. podle KŘIVOHLAVÝ Jaro, 2002. *Psychologie nemoci*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0179-0.
- BUCHTOVÁ, Božena a kol., 2002. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada. ISBN 80-247-9006-8.
- CCB, 2012. V roce 2011 bylo vyhlášeno 11 451 osobních bankrotů, Nejvíce jich bylo v Moravskoslezském kraji [online]. Praha. [cit. 2012-03-20] Dostupné z: <http://www.creditbureau.cz/Novinky/Novinky/Pages/V-roce-2011-bylo-vyhl%C3%A1%C5%A1eno-11-451-osobn%C3%ADch-bankrot%C5%AF.aspx>
- CENTRE FOR HEALTH PROMOTION. *The quality of life* [online]. University of Toronto: Toronto. [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: <http://www.utoronto.ca/qol/concepts.htm>
- COLOROSOVÁ, Barbara, 2008. *Krizové situace v rodině*. Praha: Ikar. ISBN 978-80-249-1027-7.

- CUMMINS, R. A., et. al., 2007 cit. podle GURKOVÁ, Elena, 2011. *Hodnocení kvality života: Pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3625-9.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Životní podmínky (EU- SILC). [online]. [cit. 2012-03-4]
Dostupné z:
[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zivotni_podminky_%28eu_silc%29/\\$File/zp_silc.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zivotni_podminky_%28eu_silc%29/$File/zp_silc.pdf)
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2012. Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS- 4. čtvrtletí 2011. [online]. [cit. 2012-03-4]. Dostupné z:
<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam020312.doc>
- ČORNANIČOVÁ, Rozália, 2004. Kvalita života v senu. In: SÝKOROVÁ, Dana a Oldřich CHYTIL, 2004. *Autonomie ve stáří: strategie jejího zachování*. Ostrava: Albert. ISBN 80-7326-026-3.
- ČORNANIČOVÁ, Rozália, 2005 cit. podle GURKOVÁ, Elena, 2011. *Hodnocení kvality života: Pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3625-9.
- DRAGOMIRECKÁ, Eva a Ctirad ŠKODA, 1997 cit. podle VAĐUROVÁ, Helena a Pavel MÜHLPACHR, 2005. *Kvalita života: teoretická a metodologická východiska*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3754-7.
- DRAGOMIRECKÁ, Eva, 2006. *SQUALA: Subjective quality of life analysis: příručka pro uživatele české verze Dotazníku subjektivní kvality života SQUALA*. Praha: Psychiatrické centrum. ISBN 80-85121-82-4.
- DŽUKA, Jozef, 2004 cit. podle GURKOVÁ, Elena, 2011. *Hodnocení kvality života: Pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3625-9.
- ERIKSEN Thomas Hylland, 2010. *Syndrom velkého vlka: Hledání štěstí ve společnosti nadbytku*. Brno: Doplněk. ISBN 978-80-7239-244-5.
- EVROPSKÁ KOMISE: Zaměstnanost, sociální věci a sociální začlenění. Evropská platforma pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení. [online]. [cit. 2012-02-29]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=961&langId=cs>

- EVROPSKÁ KOMISE, 2010. Sdělení komise evropskému parlamentu, radě, evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů. Evropská platforma pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení: evropský rámec pro sociální a územní soudržnost. [online]. [cit. 2012-02-29]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0758:CS:NOT>
- EVROPSKÁ KOMISE: Evropa 2020, 2011. Cíle strategie Evropa 2020. [online]. [cit. 2012-02-29]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europe2020/reaching-the-goals/targets/index_cs.htm
- FILIP, Miloš, 2006. *Osobní a rodinné finance: Kam s penězi*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-416-3.
- FRIEDMANN, J., 1996 cit. podle MAREŠ, Petr, 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-61-3.
- GURKOVÁ, Elena, 2011. *Hodnocení kvality života: Pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3625-9.
- HNILICOVÁ, Helena, 2005. Kvalita života a její význam pro medicínu a zdravotnictví. In PAYNE, Jan a kol., 2005. *Kvalita života a zdraví*. Praha: TRITON. ISBN 80-7254-657-0.
- HÖHNE Sylva, KUCHAROVÁ Věra, SVOBODOVÁ Kamila, ŠTASTNÁ Anna a Lucie ŽÁČKOVÁ, 2010. *Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. ISBN 978-80-7416-059-2. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_310.pdf
- HRACHOVINOVÁ, Tamara a Vladimír KEBZA. Utváření zájmu o problematiku kvality života v životě společnosti. In: GILLERNOVÁ, Ilona, KEBZA Vladimír a Milan RYMEŠ, 2011. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2798-1.
- HUBINKOVÁ, Zuzana, 3. vydání. 2008. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1593-3.
- CHASSÉ, Karl August, 2004. Orientace ve světě a řešení ztížených životních situací z pozice dětí- jak prožívají chudobu děti školního věku. In: NÁRODNÍ CENTRUM PRO RODINU, 2004. *Rodina z perspektivy dětí- chudoba jako objektivní a subjektivní pro-*

blém: sborník z česko- německo- rakouské konference. Brno: Národní centrum pro rodinu. ISBN 80-239-4375-8.

INTERNATIONAL WELLBEING GROUP, 2006 cit. podle GURKOVÁ, Elena, 2011. *Hodnocení kvality života: Pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum.* Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3625-9.

JANEČKOVÁ, Hana, 2005. Životní události a kvalita života. In: PAYNE, Jan a kol. *Kvalita života a zdraví.* Praha: TRITON. ISBN 80-7254-657-0.

KASTOVÁ, Verena, 2. vydání. 2010. *Krize a tvořivý přístup k ní: Typy životních krizí, jejich dynamika a možnosti krizové intervence.* Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-800-5.

KOVÁČ, Damián, 2001, 45 (1), 34-43. Kvalita života- naléhavá výzva pre vedu nového storočia. *Československá psychologie.* Praha: Academia. ISSN 0009-062X.

KOVÁČ, Damián, 2004 cit. podle GURKOVÁ, Elena, 2011. *Hodnocení kvality života: Pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum.* Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3625-9.

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky.* Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2002. *Psychologie nemoci.* Praha: Grada. ISBN 80-247-0179-0.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2001. *Psychologie zdraví.* Praha: Portál. ISBN 80-7178-774-4.

KŘÍŽOVÁ, Eva, 2005. Kvalita života v kontextu všedního dne. In: PAYNE, Jan a kol. 2005. *Kvalita života a zdraví.* Praha: TRITON. ISBN 80-7254-657-0.

KUBÁTOVÁ, Helena, 2010. *Sociologie životního způsobu.* Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2456-0.

MAREŠ, Petr, 1998. *Nezaměstnanost jako sociální problém.* Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-901424-9-4.

MAREŠ, Petr, 1999. *Sociologie nerovnosti a chudoby.* Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-61-3.

MAREŠ, Jiří, 2006. *Kvalita života u dětí a dospívajících.* Brno: MSD. ISBN 80-86633-65-9.

- MAŘÍKOVÁ, Hana, 1996 a). *Velký sociologický slovník: A-O*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-164-1.
- MAŘÍKOVÁ, Hana, 1996 b). *Velký sociologický slovník: P-Ž*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-310-5.
- MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ, 2. vydání, 2003. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-771-X.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2010. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-739-8.
- MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
- MAXWELL, J. A., 2005 cit. podle ŠVAŘÍČEK, Roman, Klára ŠEĐOVÁ a kol., 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- MPSV, a). Analýza vývoje příjmů a výdajů domácností ČR v 1. pololetí 2011 a predikce na další období [online]. Praha. [cit. 2012-02-23]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/11694/analyza_1pol_2011.pdf
- MPSV, b). Státní sociální podpora [online]. Praha. [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2>
- MPSV, c). Rodina a ochrana práv dětí [online]. Praha. [cit. 2012-03-19]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4>
- MPSV, d). Registr poskytovatelů sociálních služeb [online]. Praha. [cit. 2012-03-20]. Dostupné z: http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&sd=soci%C3%A1ln%C4%9B+aktiviza%C4%8Dn%C3%AD+slu%C5%BEby+pro+rodiny+s+d%C4%9Btm+i&spo=&spd=&zn=&srp=pdaz&zak=Zl%C3%ADnsk%C3%BD&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1332269091802_7&sbmt=Vyhledat
- MPSV, 2011. Nezaměstnanost. [online]. Praha. [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/5>
- MPSV, 2012. V Česku žije nejméně lidí ohroženo chudobou [online]. Praha. [cit. 2012-03-16]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/12637>

- PAULÍK, Karel, 2010. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2959-6.
- PLÍVOVÁ, Viktorie, 2012. Nezaměstnanost v ČR v únoru vzrostla na 9,2 procenta. MPSV [online]. Praha. [cit. 2012-03-8] Dostupné z:
http://www.mpsv.cz/files/clanky/12592/tz_080312.pdf
- RIEGEL, Karel, 2007. *Ekonomická psychologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1185-0.
- SAUBER, S. R., 1993 cit. podle SOBOTKOVÁ, Irena, 2007, 2. vydání. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-250-8.
- SMRČKA, Luboš, 2007. *Osobní a rodinné finance*. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-86946-41-2.
- STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovic: Albert. ISBN 80 – 85834 – 60 – X.
- ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol., 2004. *Krize: psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0888-4.
- ŠULOVÁ, Lenka, 2011. Současná česká rodina. In: GILLERNOVÁ, Ilona, KEBZA Vladimír a Milan RYMEŠ, 2011. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2798-1.
- ŠVEHLÍKOVÁ, L. et al., 2008 cit. podle GURKOVÁ, Elena, 2011. *Hodnocení kvality života: Pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3625-9.
- THOM, René, 1992 cit. podle VODÁČKOVÁ, Daniela a kol., 2002. *Krizová intervence*. Praha: Portal. ISBN 978-80-7367-342-0.
- TOKÁROVÁ, Anna, 2002 cit. podle GURKOVÁ, Elena, 2011. *Hodnocení kvality života: Pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3625-9.
- VAĎUROVÁ, Helena a Pavel MÜHLPACHR, 2005. *Kvalita života: teoretická a metodologická východiska*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3754-7.
- VEENHOVEN, Ruut, 2000 cit. podle GURKOVÁ, Elena, 2011. *Hodnocení kvality života: Pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3625-9.
- VEENHOVEN, Ruut, 2000 cit. podle MAREŠ, Jiří a kol., 2006. *Kvalita života u dětí a dospívajících I*. Brno: MSD. ISBN 80-86633-65-9.

VODÁČKOVÁ, Daniela a kol., 2002. *Krizová intervence*. Praha: Portal. ISBN 978-80-7367-342-0.

VYMĚTAL, Jan, 1995. *Duševní krize a psychoterapie*. Hradec Králové: Konfrontace. ISBN 80-901773-4-4.

WHO cit. podle VAĐUROVÁ, Helena a Pavel MÜHLPACHR, 2005, s. 11. *Kvalita života: teoretická a metodologická východiska*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3754-7.

ZANNOTI, M. cit. podle VAĐUROVÁ, Helena a Pavel MÜHLPACHR, 2005, s. 11. *Kvalita života: teoretická a metodologická východiska*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3754-7.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

HDP	Hrubý domácí produkt.
OSPOD	Oddělení sociálně právní ochrany dětí.
P. b.	Procentní bod.
SASRD	Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi.
SES	Socioekonomický status.
SP	Sociální pracovníce.
UP	Úřad práce.
WHO	Světová zdravotnická organizace.

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Tabulka č. 1: Přehled informantů.....	62
Obrázek č. 1: Vyhodnocené schéma axiálního kódování.....	99
Obrázek č. 2: Vyhodnocené schéma selektivního kódování.....	102

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Schéma otázek k rozhovoru.

PŘÍLOHA P I: SCHÉMA OTÁZEK K ROZHOVORU

1. Demografické údaje

- Kolik Vám je let?
- Jaké je Vaše dosažené vzdělání?
- Jste zaměstnán/a?
- Jaký je Váš měsíční příjem?
- S kým žijete v jedné domácnosti?

2. Manželství/ partnerství

- Jak hodnotíte Váš vztah?
- Jak jste spokojen/a se vztahem s manželem/partnerem?
- Jaké jsou způsoby řešení?
- Jakým způsobem Vám manžel/ partner přispívá na chod domácnosti? (popř. výživné na děti)

3. Děti:

- Jak hodnotíte Vaše vztahy s dětmi?
- Jaké jsou vztahy mezi sourozenci?
- Jaké mají kamarády? Jak spolu tráví čas?
- Co je ve škole zajímavé?
- Jakým způsobem se děti připravují do školy?
- Jak se Vám daří zvládat finančně tyto náklady?

4. Rozšířená rodina

- Jste v kontaktu se svou rodinou, např. rodiči, sourozenci, vzdálenější příbuzní...
- Jak často? Čeho si na své rodině ne/ceníte?
- Jak hodnotíte Vaše vztahy?
- Řešila jste s někým z rodiny svou finanční situaci?
- Jak Vám pomáhají v této situaci?
- Dokážete si představit, kdybyste měla dostatek peněz, jak a co by se změnilo?

5. Volný čas

- Jaký je Váš denní režim?

- Jak nejčastěji trávíte svůj VČ?
- Jaké máte nějaké koníčky?
- Kdyby byl Váš měsíční příjem vyšší, jak by vypadal Váš osobní volný čas?
- Co dělají rády Vaše děti ve svém volném čase?
- Jaké mají koníčky, popř. navštěvují nějaké kroužky?
- Máte představu, kolik stojí takové kroužky?
- Myslíte si, že by bylo možné zaplatit kroužek, když Váš příjem je....
- Dokážete si představit, kdybyste měla dostatek peněz, jak by vypadal volný čas Vašich dětí?
- Co děláte společně s dětmi v době volna?
- Kdyby byl váš měsíční příjem vyšší, jak by vypadal Váš čas s rodinou?

6. Přátelé

- Čeho si na svých přátelích ceníte?
- Je něco, co byste na svých přátelích změnila?
- Jak vycházíte se svými přáteli?
- Svěřila jste se se svou finanční situací někomu z přátel?
- Jak Vám pomáhají Váš přátelé v této situaci?
- Změnilo se od té doby, co jste se jim svěřila, Vaše přátelství? Jak?
- Myslíte si, že kdybyste vlastnila více peněz, co a jak by se změnilo?

7. SASRD

- Co vás přimělo vyhledat odbornou pomoc (SASRD)?
- Pomohl vám SASRD v řešení vaší finanční situace? Jak?